

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET - NIKŠIĆ

ELMA ČEKIĆ

UTICAJ NAGRADA I KAZNI NA MOTIVACIJU UČENIKA
Master rad

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET - NIKŠIĆ

ELMA ČEKIĆ

UTICAJ NAGRADA I KAZNI NA MOTIVACIJU UČENIKA
Master rad

Mentor:

Doc. dr Milica Jelić

Student:

Elma Čekić

Podgorica, 2023.

Ime i prezime: Elma Čekić

Datum i mjesto rođenja: 31.01.1994. Nikšić

Naziv završenog studijskog programa: Pedagogija

Godina diplomiranja: 2020.

Naziv postdiplomskog studija: Opšta pedagogija

Naslov rada: Uticaj nagrada i kazni na motivaciju učenika

Datum prijave master rada: 21.08.2023.

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema: 30.11.2022.

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranda:

Mentor na izradi master rada: Doc. dr Milica Jelić

Komisija za ocjenu rada: Prof. dr Vučina Zorić, Doc. dr Jovana Marojević, Doc. dr Milica Jelić

Komisija za odbranu rada: Prof. dr Vučina Zorić, Doc. dr Jovana Marojević, Doc. dr Milica Jelić

Datum odbrane rada:

SADRŽAJ

UVOD	6
I TEORIJSKI DIO	8
1. POJAM MOTIVACIJE	9
1.1. Motivacija kao pedagoška dimenzija	11
1.2. Potrebe i motivi	15
1.3. Hronološki prikaz razvoja teorija motivacije	17
2. VRSTE MOTIVACIJE	21
2.1. Intrinzična motivacija	22
2.2. Ekstrinzična motivacija	26
3. UTICAJ NASTAVNIKA NA MOTIVACIJU	29
3.1. Motivacioni stilovi nastavnika	32
3.2. Razvoj socijalnih i emocionalnih vještina učenika	35
3.3. Uticaj motivacije na školski uspjeh	37
4. PERCEPCIJA NAGRADA I KAZNI	39
4.1. Uticaj nagrada na aktivnosti i motivaciju učenika	41
4.2. Kažnjavanje učenika	43
II ISTRAŽIVAČKI DIO	47
5. METODOLOŠKI PRISTUP.....	47
5.1. Problem i predmet istraživanja	47
5.2. Cilj i zadaci istraživanja	47
5.3. Istraživačke hipoteze	48
5.4. Metode, tehnike i instrumenti	49
5.5. Populacija i uzorak	51
5.6. Organizacija i tok istraživanja	53

III INTERPRETACIJA I DISKUSIJA DOBIJENIH REZULTATA	54
6.1. Analiza i diskusija rezultata dobijenih anketnim upitnicima	54
6.2. Osvrt na cjelokupnu analizu dobijenih rezultata	79
ZAKLJUČAK	83
LITERATURA	86
PRILOZI	91

UVOD

Motivaciji u učenju doprinose: pravo učenika na slobodno izražavanje sopstvenog mišljenja, uvažavanje mišljenja, autoritet nastavnika koji podstiče samostalnost, odgovornost i samodisciplinu kod djece. Motivacija, putem nagrade ili kazne, realizuje se kroz namjeru da se uči i određivanje strategije učenja. Uspješno učenje zavisi od motivisanosti, unutrašnjih pobuda (motiva) ili spoljašnjih uticaja, koji određuju intenzitet, tempo i trajanje. Nastavnik izriče adekvatne nagrade i kazne radi pospješivanja uspjeha u učenju ili discipline tj. primjerenog ponašanja. Evidentne su razlike u stilu i načinu rada nastavnika, modalitetima motivisanja i vrjednovanja rada učenika. Za učenje su važne intrinzična (unutrašnja) i ekstrinzična (spoljašnja) motivacija (Steavanović, 1972). Unutrašnja motivacija uključuje interesovanja, psihološko uzbuđenje, koncentraciju, pažnju, povećano kognitivno djelovanje, istrajnost, emocionalnu uključenost, dok ekstrinzičnu karakterišu spoljašnji uticaji: pohvale (nagrade), prijekori (kazne) i takmičenje. Izbjegavanje kazne ili dobijanje nagrade je jedan od modela regulacije ekstrinzične motivacije.

Nagrade i pohvale značajne su za podsticajne zadatke i aktivnosti, efikasno podučavanje, kooperativno učenje i predstavljaju model podrške autonomiji učenika. Doprinosu intenziviranju individualnog oblika rada učenika, samodeterminaciji, većoj primjeni kompetitivnih oblika grupne interakcije u nastavi. Učenici smatraju da sopstvenom aktivnošću mogu ostvariti postavljene ciljeve, visok nivo percepcije i vrjednovanja sposobnosti ili kompetencije koje su potrebne za izvršenje određenih zadataka. Nagrade intenziviraju ljubav prema izradi izazovnih zadataka, pozitivno utiču na samokontrolu ponašanja, zainteresovanost za nastavu. Kazne demotivšu djecu, koja se poslije kažnjavanja plaše učenja, žele da ga izbjegnu, dok memorisanje, reprodukciju i disciplinu u školi shvataju kao imperativ. Učenici su nesamostalniji, imaju strah od neuspjeha, odnosa nastavnika prema njima, ali se kazne pozitivno odražavaju na disciplinu. Kažnjavani učenici su ravnodušniji prema određenim postupcima, dosadno im je u školi, zbunjeni su, frustrirani, razočarani, smatraju da su javno osramoćeni (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994). Značaj nagrada je u podsticanju motivacije učenika za učenje, iniciranje postavljanja ciljeva i osmišljavanju strategija učenja, radoznalosti, uživanja u učenju. Kazne mogu doprinijeti boljoj disciplini, ali pospješuju pasivnost u učenju, nezainteresovanost, anksioznost, brigu, strah od neuspjeha.

Rad čine četiri segmenta u teorijskom dijelu i istraživački dio. „Motivacija“ (lat. – *movere* – kretati se) je u životu svakog čovjeka povezana sa različitim aktivnostima ili istrajavanjem u njima, nezavisno od toga da li se odnosi na posao, školu, rekreaciju ili interpersonalne odnose. Stoga, motivacija predstavlja pokretanje na akciju. U prvom dijelu rada definisana je motivacija i proces učenja kroz prikaz različitih teorija i poentirana njena uloga u životu individue, sa raznih socio-kulturnih aspekata. Postoje različite teorije motivacije (teorije potrebe, kognitivističke teorije, teorija samoodređenja) ali je svaka značajna za proces učenja.

U drugom segmentu rada bavimo se vrstama motivacije koje, ukoliko se efikasno primijene, mogu doprinijeti uspješnijem procesu učenja. Kada su učenici intrinzično motivisani (unutrašnja motivacija), učestvovanje u zadatku za njih je nagrada. Međutim, za održavanje i povećanje motivacije mogu koristiti i spoljašnji (ekstrinzični) podsticaji, a to su materijalni i socijalni faktori.

Nastavnikovi motivacioni stilovi koji se adekvatno kombinuju daju evidentne rezultate. Najznačajniji su: podrška autonomiji, strukturi, uključenosti, razvoj socijalnih i emocionalnih vještina učenika. To je tema trećeg segmenta rada. Nagrade i kazne utiču na kvalitet odnosa i komunikacije roditelja i djeteta, nastavnika i učenika, što je tema četvrtog dijela rada. Nagrade su korisne metode za promjenu ponašanja ili podsticaj unutrašnje motivacije za izvršenje nekog zadatka, dok su kazne negativni potkrepljivači uslovljeni nepoželjnim ponašanjem učenika. Kazne karakterišu intencionalnost, neprijatnost, izbjegavanje da se počinjeni postupak ponovi. U istraživačkom dijelu rada biće prikazani kompatibilnosti učenika, nastavnika i pedagoga o primjeni adekvatnih metoda nagrada i kazni u procesu učenja, njihovom uticaju na motivaciju u učenju, u vidu ankete za učenike i strukturiranog intervjua za nastavnike i pedagoge, te uporedna analiza njihovih odgovora.

U nauci i u praksi ne postoji jedinstveno koncipiran precizan odgovor na pitanje kako motivisati učenike na učenje. Nastavnici, pedagozi, psiholozi svjesni su da se učenici razlikuju po sposobnostima, životnom iskustvu, dolaze iz različitih porodica, različite su im intelektualne sposobnosti, emocionalna i socijalna inteligencija, interesi, afiniteti, navike, želje. Pedagoški radnik treba da pronađe odgovarajući način da motiviša svakoga ponaosob.

1. POJAM MOTIVACIJE

„Najvažniji motiv za rad u školi i u životu, jeste zadovoljstvo u radu, u njegovom rezultatu i znanju o vrijednosti koju taj rezultat ima za zajednicu... Poznao sam djecu koja su više voljela školu nego praznike.“

Albert Ajnštajn

Motivacija je sve što znanje čovjeka pretvara u uspjeh, ostvarenje željenog cilja, formulisanih vizija i misija koji su jasno definisani. Svaki čovjek ima različite potrebe i ciljeve, aktivnosti i motive koje primjenjuju kako bi ih ostvarili. Odluka, želja i volja su inicijatori naših resursa. Ne postoji unearzalni motivacioni obrazac za sve životne situacije, već motive selektujemo na etičke tj. moralne i materijalne, a samim tim i nagrađivanje može biti moralno i materijalno. Materijalni motivatori su jači i često se moralni motivi transformišu u materijalne. Najčešće se moralni motivi klasifikuju kao kolektivni, a materijalni kao lični jer se pohvale i nagrade daju zbog zasluga u cijelom kolektivu. Motivacija je vezana i za političke ideologije, te su etički motivatori karakterisali socijalizam, materijalni za vrijeme udarničke radničke klase, a u modernom globalnom društvu dominantna je lična motivacija. Motivacija je kompleksan, višeznačan pojam, koji se odnosi na pokretačku aktivnost koja usmjerava, podstiče, održava čovjeka odnosno njegovo ponašanje radi postizanja određenog cilja, konglomerat motiva koji iniciraju djelovanje. Individua je spremna da nešto učini, da zadovolji određenu potrebu.

Motiv (*motus* - kretanje, tečaj, obrt, osjećanje, čuvstvo, duševna djelatnost, misli, misao, vodilja, strast, nagon, nadahnuće, ustanak, buna) je pokretač, stimulans, draž djelovanja (Žepić, 1961). Odražava želje, snagu, intenzivira stavove, htijenja, ali motivi su i prioritarna sredstva i potrebe, različiti i specifični, gotovo da nemaju zajedničkih karakteristika. Često se identifikuje sa terminima instinkt, nagon, težnja, inicijativa, „spoljni okidač“. Motivacija (lat. *movere* - kretati se, biti u pokretu, duševno se aktivirati: razmišljati, prosuđivati, djelovati na tijelo ili duh, volju odnosno lat. *moveo* - poticati, krenuti) se odnosi na individualnu pokretačku snagu koja rezultira određenom aktivnošću. Motivacija podrazumijeva uzroke, pokretače, izvore ponašanja. Motiv i motivacija su termini iz psihologije koji podstiču aktivnost jedinke, izazivaju određeno ponašanje, usmjeravaju ga ka određenom cilju i utiču na intenzitet ponašanja (trud i upornost), postignuća i uspjehe. Ponašanje je motivisano još od najranijeg djetinjstva.

Pedagoška psihologija se bavi motivacijom za učenje, glavnim pokretačima, psihološkim faktorima uspješnog učenja, spremnošću za efikasno učenje, ali i motivima ponašanja učenika, razlozima remećenja reda u odjeljenju jer tek kada nastavnik otkrije motive ponašanja onda može razumjeti dijete i primijeniti adekvatno vaspitno sredstvo. Umjesto termina „motivacija“ često se koristi i pojam „podsticanje“ - „vaspitni metod kojim na učenika ili studenta djelujemo s ciljem da on započne, istraje ili završi određenu aktivnost“ (Suzić, 2005:140). Podsticanje je pozitivan uticaj na volju, svijest i razvoj dobrih motiva i potreba u cilju donošenja bržih i efikasnijih odluka vezanih za postavljeni cilj. Važno je uspostaviti povoljno raspoloženje za rad i prijatna poslovna osjećanja vezana za posao koji učenik treba da izvrši. Motivacija je povezana sa uspjehom, posebno kod učenika osnovne škole. Doživljaj uspjeha doprinosi većem zalaganju, a neuspjeh dovodi do obeshrabrenosti, ravnodušnosti, pa čak i otpora prema daljem radu“ (Cenić, 2000:13). Nastavnik može da ne obraća pažnju na ponašanje djeteta ili da mu, nasuprot tome, objasni zašto se tako ponaša. Permanentno treba utvrditi razloge želje za takvim isticanjem i da li je nedisciplinovano ponašanje rezultat težnje za dokazivanjem.

Psiholozi na raznovrstan način definišu motivaciju, ali imaju jedinstven stav da motivisanost znači podstaknutost na određenu aktivnost, a osoba koja nema osjećaj za djelovanjem opisuje je nemotivisana (Ryan & Deci, 2000). Motivacija podrazumijeva energična, snažna, istrajna ponašanja koja imaju svrhu i cilj (Reeve, 2010). To je stanje zasnovano na unutrašnjim potrebama, željama ili motivima da bi se realizovao neki cilj (Petz, 2005). Motivacija je „psihički proces zadovoljavanja potreba odnosno motiva pojedinca“ (Klapan, 2004), kao i stanje učenika koje pogoduje usvajanju novih vještina (Berliner & Calfee, 1996).

Porijeklo svih motiva je u instinktima, potvrđuje psihološko shvatanje izloženo početkom XX vijeka. To je bila izvjesna revolucija u psihologiji koja se do tada bavila funkcijama saznanja, kvalifikovana kao intelektualistička psihologija. Instinkti su definisani kao osnov svjesnog i nesvjesnog ponašanja ljudi. Svi motivi su klasifikovani kao urođeni, da bi se kasnije govorilo i o stečenim motivima nastalih pod uticajem sredine, koji su se takođe razvili iz instinkata. Urođeni motivi se razlikuju od stečenih po: univerzalnosti (urođene su sve osobine koje su univerzalne tj. pripadaju svim članovima jedne životinjske vrste odnosno svim ljudima), ranom javljanju urođenih osobina (osobina se javlja odmah ili uskoro nakon rođenja, pa nije imala vremena da se stekne) i po tzv. gotovoj izrađenosti, savršenosti jedne osobine ili radnje od

njenog samog početka (osobina se ne razvija dalje, ne usavršava se). Evidentno je da postoje odstupanja od ovih pravila, npr. univerzalnosti „postoje individualne razlike u pogledu ljudskih osobina. One mogu biti date u manjem i većem stepenu kod različitih pojedinaca. Jedno merilo po kome se razlikuju urođene od stečenih osobina jeste rano javljanje urođenih osobina. Gotovo svi refleksni pokreti se javljaju odmah ili uskoro po rođenju. Neki refleksi se javljaju čak i pre rođenja deteta. Ima osobina koje su nesumnjivo urođene iako se javljaju relativno kasno. Kasnije javljanje takvih osobina se objašnjava potrebnim organskim rašćenjem i sazrevanjem da bi se te osobine mogle javiti (na primer slučaj polnog nagona). Treće merilo urođenosti je gotova izrađenost, savršenost jedne osobine ili radnje od samog njenog početka. Takav je slučaj sa prirodnim refleksima“ (Stevanović, 1972:43).

Instinkt se kod nekih psihologa definisao kao krucijalni izvor motivacije, urođena težnja, sklonost, radnja ili ponašanje, čije izvršenje se može učenjem mijenjati. Instinktivna radnja se vrši bez namjere i razmišljanja. Lamark, francuski prirodnjak smatrao je da su to navike predaka, stečene životnim iskustvom i prenose se kao urođene osobine ili navike nasljeđem na potomke. Darwin je propagirao teoriju varijacije, promjenljivosti osobina i prirodnoj selekciji. Sposobni članovi vrsta, sa povoljnim osobinama za borbu nadživljavaju one sa nepovoljnim osobinama i imaju više vjerovatnoće da produže vrstu, prenoseći potomcima te povoljne osobine (Stevanović, 1972). Smatrao je i da se promjene pod uticajem spoljne sredine u nizu generacija mogu prenositi nasljeđem. Postoje nedosljednosti o broju ljudskih instikata. Američki psiholog Mekdugal navodi 18 instinkata, Džemz - 30, Torndajk, osnivač pedagoške psihologije ističe da ima nekoliko desetina ljudskih instinkata. Kao najznačajnije instinkte naučnici navode: roditeljski (zaštitnički), instinkt borbenosti, radoznalosti koji je početak svakog spontanog učenja. U savremenoj psihologiji motivacije motivi se dijele na: primarne (organske) motive i sekundarne (izvedene ili stečene) motive. Prvi se odnose na organske potrebe, pa se zovu još fiziološki, biološki ili biotički tj. životni (glad, žeđ, polni nagon, materinski motiv), a drugi su psihološki ili socijalni (motiv straha, borbenosti, napor i savladavanje prepreka, socijalne i lične potrebe - pripadnost jednoj društvenoj zajednici, prihvaćenost, cijenjenost, da se o individui ima dobro mišljenje, da društvo odobrava njegovu aktivnost i ponašanje, da se traži njegovo učešće u društvu, zatim motiv zadovoljenja sujete, ambicije, samopotvrđivanja, samopoštovanja, samocijenjenja, težnja za popularnošću, da se vrši uticaj na druge, želja da se zadobije divljenje

drugih, nasuprot tome su frustracija, koju izazivaju sukobi motiva). Motivi mogu biti jaki ili slabi, izvedeni ili stečeni.

Faze motivacije su: motiv, instrumentalno ponašanje i cilj koje čine *motivacijski ciklus*. Najprije se javljaju motiv, cilj, potreba, interes, želja, nakon čega slijedi aktivnost koja rezultira zadovoljenjem motiva. „Svako instrumentalno ponašanje ima svoj cilj kojemu je usmjereno“ (Grgin, 2004:162). Na kraju motivacijskog ciklusa je cilj (predmet, situacija, aktivnost). Približavanje cilju jača i motivacija da bi se dostigao.

Ne postoji jedinstvena definicija motiva i motivacije, već onoliko koliko i teorija motivacije koje pojašnjavaju šta inicira i usmjerava određena ponašanja. Motivaciona energija odnosi se na snagu i postojanost, a usmjerenostna zadovoljenje potreba djelovanjem spoljašnjih i unutrašnjih stimulusa.

1.1. Motivacija kao pedagoška dimenzija

Savremena psihologija krucijalan značaj daje motivaciji kao pedagoškoj dimenziji tj. motivaciji učenika za učenje, dinamici učenja i napredovanju u obrazovnom procesu. Uspješan razvoj obrazovanja nemoguć je bez odgovarajuće motivacije za učenje. Motivacija nastaje i razvija se u samoj ličnosti učenika, utiče na učenje i usmjerava ponašanje. Motivisana ličnost spremna je da uči i u nepovoljnim uslovima, ali sposoban učenik neće biti uspješan u učenju ako nije dovoljno motivisan i zainteresovan. Nisko motivisani učenici samo površno prihvataju znanje, dok motivisaniji imaju određene ciljeve: dobre ocjene, pohvale ugled. Motivacija za učenje se mijenja i zato nastavnik treba pomoći učenicima da postanu samostalni, samoinicijativni, da nauče kako učiti i zašto je učenje važno (Grgin, 1997).

Svi učesnici vaspitno-obrazovnog procesa moraju biti odgovorni u realizaciji aktivnosti. Kada učenicima nedostaju spontani lični interesi, porivi, pobude da učenjem onda ih nastavnik treba motivisati. Motivacija za učenjem podrazumijeva jake i trajne osjećaje za učenje, koji mogu biti intrinzično podstaknuti kao potrebe, želje, sposobnosti, interesi i sklonosti ili ekstrinzično - podsticaji i ciljevi, te obje podrazumijevaju učenje sa svrhom i sticanje novih oblika ponašanja. Učenici trebaju da shvate da bez upornog i strpljivog rada nema uspjeha u učenju, a nastavnici se konstantno edukuju i pripremaju za nastavne časove, vodeći računa da je

motivacija veoma važna u svakom dijelu časa. Pitanje kako povezati školsko učenje i uspjeh sa motivacijom, stavovima, interesima jeste suština pedagoške teorije i prakse uopšte (Lungulov, 2010:294). Cjeloživotno učenje je namjerno, plansko i sa svrhom. Primijetno je da je razvoj IT sektora doprinio modernizaciji nastavnih metoda, sredstava, principa i oblika rada, ali i da su učenici, iako sposobni za učenje, sve manje motivisani, ne rade i ne uče kontinuirano, što se negativno odražava na uspjeh.

Motivacija je prisutna u gotovo svim segmentima nastave, u svakom učeniku pojedinačno, njegovoj okolini, direktno i indirektno utiče na proces učenja. Podrazumijeva nastojanje i želju za sticanjem znanja ili vještina, kao i savladavanjem nastavnih sadržaja. Težnje nastavnika da mu učenici steknu i osnaže unutrašnju potrebu za sistematičnim učenjem čine suštinu motivisanja učenika (Rajčević, 2015:51). Povezana je sa pozitivnim stavovima prema školi, disciplinom, ali i zadovoljstvom učenika i nastavnika. Pedagoška motivacija može biti intrinzična (lat. *inter* - unutra) i odnosi se na sadržaje učenja i ekstrinzična (lat. *extra* - izvan), koja dolazi od spoljašnjih podsticaja. Pojedini autori naglašavaju da se motivacija učenika za učenje bazira na podsticajima, stimulima koji su izvan ličnosti: pohvala, nagrada, takmičenja ili kazna. Modeli spoljašnje motivacije su: „materijalna nagrada (očekivana i neočekivana), ocjena, pohvala, priznanje, plaketa, pehar i diploma, socijalne nagrade: ljetovanja, izleti, ekskurzija, školska izložba, školski list, priredba“ (Suzić, 1998:162). Unutrašnja motivacija je potrebna za sticanje znanja, vještina i navika, kada učenik dolazi do znanja ne očekujući nikakvu nagradu. Nagrada je sam rad na određenoj aktivnosti. Najznačajnija sredstva motivacije u učenju su: „pohvale, pokude i ignorisanja na uspeh u učenju“ (Stevanović, 1972:71), ali i nagrade i kazne, saradnja, (ne)prijatnost gradiva koje se uči, rezultati znanja.

Od motivacije zavisi iskorišćenost svih kapaciteta učenika razvijenost sposobnosti, crta ličnosti, osobina, interesa, znanja, stepena aspiracije... Praksa pokazuje da motivisani učenici postižu bolje rezultate, slušaju, pitaju, čitaju, razmišljaju, upoređuju, doživljavaju, slobodno izražavaju stavove, misli, razvijaju kritičko mišljenje, istrajniji su u učenju, izvršavaju školske obaveze i zadatke, ostvaruju ciljeve učenja, aktivni su, znatiželjni, zadovoljni što uče, što rezultira kvalitetno usvojenim znanjem i sveživotnom učenju. Često je motivacija važnija za uspješnost učenja od sposobnosti učenika. Učenici već na samom početku školovanja postaju svjesnih sopstvenih mogućnosti, znaju koje predmete preferiraju, gradivo koje lakše usvajaju i na

taj način razvijaju svoje afinitete prema određenim predmetima. Međutim, motivisanost nije lična karateristika djece sa kojom oni dolaze u školu, koju posjeduju ili ne posjeduju, već „ponašanje nastavnika i karakteristike nastave utiču na izgrađivanje i razvoj motivacije za školsko učenje“ (Lalić-Vučetić, 2007:24).

Motivacija je veoma važna i u učenju jer je značajno što, kada i kako se uči. Značajna je u savladavanju novog nastavnog gradiva, količinu usvojenog znanja, ali i za prethodno naučene sadržaje, vještine, strategije i ponašanja. Prihvaćenost od drugih učenika, vršnjaka, osjećaj samopouzdanja i samopoštovanja uz dodatnu motivaciju doprinosi kvalitetnijem razumijevanju gradiva, razvoju kreativnosti, radoznalosti, isticanju, dokazivanju, djeca ulažu dodatni trud, zainteresovaniji su, uporniji i motivisaniji za učenje. Faza motivisanja nije isključivo povezana sa uvodnim dijelom nastavnog časa, već se odnosi na pripremu časa, trajanje aktivnosti, evaluacija efekata angažmana kako učenika tako i nastavnika. Postoje opšta i specifična motivacija za učenje. Opšta motivacija podrazumijeva trajnost, želju za usvajanjem znanja i vještina kroz različite situacije učenja i kada se jednom razvije ostaje dugotrajna.

Mnoga su istraživanja pokazala da motivacija utiče na to što, kada i kako učimo (Schunk et al. 2014). Učenici koji su motivisani za učenje su organizovaniji, sistematičniji u učenju, prihvataju pomoć nastavnika koji im daju instrukcije, vježbaju, pišu bilješke, provjeravaju da li su razumjeli gradivo, zainteresovani su za učenje. Nemotivisani učenici su nepažljivi za vrijeme nastave, neorganizovani u učenju, rijetko uvježbavanju gradivo i pišu bilješke. Ne traže pomoć nastavnika kada nešto ne razumiju, nesigurni su u sopstvene sposobosti.

Motivacija učenika rezultat je školskog iskustva, više zavisi od spoljašnjih podsticaja kao što su nastavni sadržaji ili ponašanja nastavnika. Lako ju je promijeniti, primjenom različitih strategija poučavanja i kontrolisanja ponašanja. Uz sva znanja i kompetencije, motivacija je veliki izazov i dužnost za nastavnike. Nastavnik treba biti sposoban da prepozna i poštuje motivacione karakteristike svakog učenika odnosno da bude stručno kompetentan za motivisanje djece. Školsko učenje razlikuje se od spontanog, svakodnevnog učenja po motivisanosti učenika. Motivisanost za određeni nastavni sadržaj ili aktivnosti ne znači motivisanost i za učenje u školi. Učenik ne bira sam predmete, sadržaje učenja, ne određuje tempo učenja, ali kvalitetno usvojeno znanje može da ostvari samo uz dobru motivisanost. Znanje i učenje treba da predstavljaju važne vrijednosti za učenika, da konstantno želi da napreduje u znanju, obraća se za

pomoć kada je neophodno, a uspjeh i neuspjeh u učenju iniciraju istrajnost kako bi rezultati učenja bili što bolji (Stanojević, 2016:27).

Psiholog Daglas McGregor smatra da postoje dva tipa učenika – oni kojima je potrebna stalna motivacija, nagrada, kontrola, pomoć, tj. spoljašnja motivacija i učenici koji su prirodno motivisani, sami preuzimaju inicijativu, istražuju bez prevelike spoljašnje motivacije. Većina učenika je već motivisana, ali je potrebna i spoljašnja motivacija (McGregor, 1985). Pogrešno je djecu motivisati prijeteći određenim kaznama, već uspjeh treba motivisati uspjehom, kako bi se kod učenika razvio osjećaj sigurnosti, ohrabriti ih da se ne boje kada pogriješe. Nastavnik najprije treba da izgradi pozitivan odnos sa učenicima, kako bi oni imali pozitivan stav prema predmetu i nastavnom gradivu, da primjenjuje individualizovanu nastavu kad god je to moguće, stvori pozitivnu atmosferu u razredu, dinamiku odjeljenja, povezuje gradivo sa stvarnim životom da bi učenici primijenili životne potrebe, iskustva i tehnike učenja na nastavne sadržaje u cilju lakšeg, bržeg i zanimljivijeg učenja. Nivo zanimljivosti i vrijednosti nastavnog sadržaja vodi ka većoj motivisanosti učenja (Froiland et al. 2012). Na svakom nastavnom času nastavnici trebaju podsticati pažnju i disciplinu, graditi njihovo samopouzdanje, podsticati zadovoljstvo učenika, uključivati ih u projektne radove, primijeniti mikro, diferenciranu i egzemplarnu nastavu, koristiti motivacione tehnike kao što su prezentacije, igre, kvizove, asocijacije, ukrštenice, mape uma, ilustrativne primjere, omogućiti djeci da učestvuju u aktivnostima. Takođe, treba da ih nauče da uče i ono što im nije zanimljivo adekvatnim pristupom učenju, tempu, želji. Treba obratiti pažnju na uzrast i intelektualnu zrelost učenika pri motivaciji, a na njihov razvoj uticati ohrabriranjem, širenjem interesa, razvojem i jačanjem samopouzdanja. Pošto djelotvornost podsticaja zavisi od individualnih osobina učenika, nastavnik treba biti oprezan kada ih primjenjuje, naročito kada nema motivacije za učenje zbog poteškoća u pamćenju, pogrešnog uticaja okoline... Takođe, kod mlađeg uzrasta potrebno je fokusirati se na neverbalnu motivaciju, audio-vizuelne stimulanse, truditi se da djeca osjete toplinu i bliskost nastavnika i drugih učenika u razredu. Samo tako se budi i razvija interes za učenje. Savremena didaktika naglašava da kod djece treba polaziti od interesa koji su dati (rezultat su porodičnog vaspitanja i razvoja) i sazrijevanja pod uticajima okoline (učenici ih donose u školu), kao i istovremeno razvijati nove interese (za određene predmete kroz motivaciju). Učenici sami sebe mogu motivisati tako što će postaviti ciljeve za učenje, kratkoročne i specifične, u čemu im nastavnik pomaže i pohvaljuje za postavljanje i ostvarivanje ciljeva. Uspjeh doprinosi sagledavanju

pozitivne slike djeteta o sebi, jer je sposoban da ostvari zadatak, što se pozitivno odražava na samopoštovanje i motivaciju u budućem radu (Grgin, 2004). I školski psiholozi i pedagozi mogu pomoći učenicima u postavljanju ciljeva, konkretizujući njihove potrebe i interese, putem radionica prikazati im tehnike i strategije učenja, razgovorima im pomoći da smanje napetost, stres, dosadu, prevaziđu konflikte u učionici. Osim motivisanosti učenika važna je i motivacija nastavnika. Oni moraju naučiti da koriste tehnologiju, modernizuju nastavu, da budu kolegijalni, kontinuirano se edukuju, jer je mogućnost napredovanja istovremeno i napredak njihovih učenika što je najsnažniji motiv za rad sa djecom. I školski pedagog je važan član vaspitno-obrazovnog procesa, koji osim kreiranja identiteta škole, organizacije rada i stručnog usavršavanja u školi, timskog rada, podsticanja učenika na uspjeh ima udjela i u motivaciji učenika i razvoju individualnosti. Motivacija je najvažnija za sve promjene koje očekuju učenika i nastavnika u zajedničkom radu. Zavisi od karaktera vaspitno-obrazovnog rada, od individualnih mogućnosti i spremnosti učenika za ostvarivanje postavljenih ciljeva. Školski pedagog u radu sa nastavnicima, učenicima i roditeljima naglašava potrebu za osposobljavanjem učenika za život u društvu, raznovrsnim uslovima, socijalizacijom i prihvatanju odgovornosti, podstiče razvoj stilova učenja, toleranciju, empatiju u cilju razvoja interesa, potreba i mogućnosti učenika. Osnovni cilj pedagoga je „afirmacija ličnosti učenika i razvijanje slobode, spontanosti, kreativnosti i inovativnosti“ (Vuković, 2011:554).

Motivacija utiče i na ponašanje učenika u određenoj situaciji. Za svaku aktivnost, reakciju, postupak, ponašanje postoji određeni pokretač ili uzrok. Motivisaniji učenici kvalitetnije razumiju gradivo, više vježbaju, traže pomoć kada im nešto nije jasno, imaju pozitivne stavove o učenju i ličnim sposobnostima, disciplinovaniji su, pažljiviji, mirniji. Nasuprot tome, nemotivisani učenici su nepažljivi na času, neorganizovani u učenju, rijetko vježbaju, anksiozni su, nedisciplinovaniji, nemirni, nepažljiviji, skloni konfliktima. Stoga je neophodno amotivisanu djecu motivisati, zainteresovati za školske obaveze, a kod motivisanih održavati i razvijati motivaciju jer samo tako razvijaju ljubav prema učenju i razumiju svrhu učenja.

1.2. Potrebe i motivi

Osnovni proces motivacije zasniva se na potrebama, pokretima i nagradama. Američki psiholog Maslow (1982) proučavao je najnaprednije i uglednije osobe u društvu i zaključio da se

potrebe mogu podijeliti u nekoliko grupa, a da su motivi hijerarhijski organizovani. Potrebe su najbrojnija kategorija motiva kod ljudi. Mogu biti urođene (biološke ili fiziološke koje se javljaju kao posljedica određenog deficita u organizmu - potreba za hranom, tečnošću, disanjem, odmorom) ili stečene (socijalne potrebe). Maslow je izdvojio pet nivoa potreba: „U toj hijerarhiji postoji pet razina potreba koje su razvrstane prema njihovoj snazi ili prioritetu zadovoljavanja: fiziološke potrebe (umor, pospanost, materinska reakcija, glad, žeđ, seks), potrebe za sigurnošću (potreba za stabilnosti, zaštitom, redom), za pripadanjem i ljubavi (žudnja za toplim emocionalnim odnosima), potrebe samopoštovanja (priznanje samog sebe i poštovanje od strane okoline) i potrebe samoaktualizacije (stvaranje u skladu sa vlastitom prirodom)“ (Fulgosi, 1997:257). Pri zadovoljenju potreba izvršavamo određene radnje da bi došli do cilja i nagrade.

Motive ne stvaraju samo potrebe, shodno tome da se pojavljuju i kada ne postoje potrebe. Zato su i podsticaji tj. spoljašnji stimulansi temelji motiva. Motiv uvijek predstavlja određenu težnju za nečim, odnosno izvjesnim ciljem koji može biti predmet do koga se teži da dođe ili situacija u koju se teži da dospije. Težnja može biti svjesna (želja) ili nesvjesna (Stevanović, 1972:42). Kada se dođe do predmeta ili situacija kojima se teži, tada težnja prestaje. Težnju karakteriše napetost koje se rješava postignućem cilja. Motiv kao težnja i cilj težnje su uzajamnom odnosu, jer motiv utiče na opažanje predmeta za kojima se teži. On se bolje zapaža i lakše ističe među drugim predmetima koji ga okružuju. Jaka težnja može prerasti u fantazmagoriju, obmanu, izopačeni opažaj. Motiv može uticati na predmet kao cilj, ali i predmet na motiv kada ima podsticajnu ulogu. To je unutrašnji ili spoljašnji podsticaj neophodan za aktivnost učenja. Određuje smjer, jačinu i trajanje te aktivnosti. Ocjene, pohvale i nagrade su podsticajni elementi učenja. Međutim, to nijesu pravi motivi, nego kratkotrajni ciljevi kojima učenik teži. Ipak, pripadaju motivima u širem smislu, odnosno motivisanju ili motivaciji učenika.

Postoje pozitivni i negativni motivi, shodno ciljevima aktivnosti i potrebama individue. Kada neka aktivnost vodi ka određenom objektu ili određenim uslovima djelovanja, tada govorimo o privlačenju, o pozitivnoj motivaciji. Kada se kod učenika jave strah, averzija, odlaganje ili odbijanje učenja riječ je o negativnoj motivaciji. Motivi djeluju dinamično i sistemski, te postoje trenutni i trajni motivi i ne mogu se odvojiti od strukture ličnosti tj. subjekta motivacije. Moramo ih sagledavati u njihovoj aktuelnosti čak kada su vezani za prošlost.

Ponašanje sa svrhom iniciraju motivi. Međutim, isti motiv može rezultirati različitim ponašanjima. Kada ponašanje karakterišu intenzivni trud, dugo trajanje, kratka latencija, velika vjerojatnost pojavljivanja, facijalna ili tjelesna ekspresija i usmjereno je prema određenom cilju, tada postoji jak motiv. Kada su ponašanja suprotna opisanim, motivi izostaju ili postoje veoma slabi motivi (Reeve, 2010).

Potrebe i motivi pozitivno utiču na kvalitet učenja, usvajanja znanja, vještina, organizaciju školskih obaveza i zadataka, pokreću individuu, a mogu biti naslijeđeni.

1.3. Hronološki prikaz razvoja teorija motivacije

Vaspitanje i obrazovanje, kao i motivacija ne mogu se razumjeti bez analize istorijskog konteksta. Da bi pravilno shvatali ove pojmove u savremenom dobu neophodno je sagledati mišljenja pedagoških klasika. Prva poimanja o motivaciji nastala su u okviru filozofije, a kasnije psihologije i pedagogije. Teorije motivacije u psihologiji možemo pratiti zajedno sa razvojem psiholoških pravaca ili škola, ali i neslaganja autora oko prirode motivacije, različitih metoda i načina mjerenja, pa se kategorišu u teorije psihoanalize, bihejviorističke, kognitivističke i humanističke teorije. Iako neke teorije motivacije više nijesu aktuelne, istorijski su značajne. Konkretnih proučavanja motivacije nije bilo do sredine XX vijeka već su se naučnici bavili pitanjima volje, nagona, instikata. Platon i Aristotel su identifikovali volju i motivaciju. Tako postoje *instinktivističke teorije* motivacije po kojima cilj usmjerenog ponašanja ima instinktivan karakter, a osoba je svjesna načina zadovoljenja instinkata (Vizek-Vidović i sar., 2003). Takođe su značajni afekti i zadovoljstvo.

Psihoanalitičke teorije smatraju da su nagoni uzroci ljudskog ponašanja. Frojdova psihoanalitička teorija odnosi se na nesvjesne procese i ističe da su uzroci aktivnosti urođeni instinkti ili nagoni, a motivacija je psihički proces. Smatrao je da u čovjeku postoje dva osnovna nagona - života (eros) i smrt (tanatos). Nagoni su motivatori, raznovrsni tjelesni zahtjevi (Frojd, 2016). Snažnu energiju koja potiče iz Ida balansira Ego. Ovoj vrsti teorija, posebno Frojdovoj, zamijeralo se što precjenjuju biološke osobine motivacije, a zanemaruju iskustva i učenja, empirijske potvrde i neprovjerljivost.

Biheviorističke teorije javljaju se početkom XX vijeka, usmjerene su na ponašanje i ne razlikuju motivaciju i učenje, a češće govore o kontroli, nego o motivaciji (Pavlov eksperiment sa psima koji smatra da je svako ponašanje odgovor na određeni spoljašnji stimulus). To je psihološka škola čiji je osnivač J. B. Watson (1913). Pristalice ove teorije isticale su značaj eksperimentalnih istraživanja, naglašavali su ulogu spoljašnjih faktora u učenju – potkrepljenja i kazni. Vaspitno-obrazovni rad zasniva se na planiranom vježbanju i navikavanju djece na određene reakcije kojima će se moći najbolje adaptirati okolini. Ljudi različito razumijevaju pojam nagrade, pa, stoga, mogu biti motivisani ukoliko se svaki put nagrađuje njihovo poželjno ponašanje, a ignoriše ili odbacuje neželjeno ponašanje. Međutim, uvijek postoji strah da kada nagrada izostane - nestanu i poželjna ponašanja. Biheviorizam je kritikovan zbog zanemarivanja nesvjesnih težnji čovjeka i ideje da se čovjek rađa kao tabula rasa. Istraživače je posebno interesovalo potkrepljenje u vidu nagrada (Deci & Ryan, 2000; Henderlong & Lepper, 2002), a kritike su se odnosile na to da pozitivna potkrepljenja motivišu i da ih treba stalno primjenjivati, dok negativna dovode do nemotivisanosti i izbjegavanja određenog ponašanja.

Humanističke teorije baziraju se na svjesnim i zrelim motivima, pa se nazivaju i hijerarhijske teorije motivacije. Fokusirane su na motive čovjeka, kao snažne pokretače ličnosti. Dijete ima urođene mogućnosti, a razvojem postaje zrela ličnost (Allport, 1969). Zagovornici ovih teorija isticali su da je adaptacija kod ljudi urođena (Maslov, 1982), ističući potencijale i dobru prirodu čoveka. Osnivač psihoterapijskog pravca usmjerenog na čovjeka, Karl Rodžers, kao i Abraham Maslov zalagali su se za humanističke vrijednosti smatrajući da je čovjekova samoaktualizacija osnov svih motiva i da je urođena, zavisi i od uticaja sredine, važna za razvoj samosvijesti pojedinca. Maslov je uveo hijerarhiju potreba (Maslov, 1982), kod kojih su na prvom nivou fiziološke potrebe, bezbjednost, potreba za ljubavlju i pripadanjem, samopoštovanjem i samoaktualizacija (jasna slika o sebi, samouvjerenost). Ova teorija može da se primijeni u školi na osnovu koje bi se bolje razumjelo ponašanje učenika i podsticala motivacija na učenje. Humanisti su smatrali da je ljudima urođen potencijal za učenje, kao i radoznalost, želja da uče, a da nastavnici stvaraju pozitivnu atmosferu za učenje, pomažu učenicima da odrede ciljeve učenja, komuniciraju sa učenicima bez dominacije.

Vizek-Vidović i saradnici (2003:208) teorije motivacije dijele na dvije šire grupe: teorije potreba i kognitivističke teorije. *Teorije potreba* imaju naglašavaju da je uzrok motivacije

određeno stanje unutrašnje napetosti koje nastaje zbog fiziološke ili psihološke neravnoteže u organizmu, podstiče smanjenje napetosti i inicira osjećaj ugodnosti. Teorije potreba čine: teorija nagona, socijalnih potreba, Maslovljeva teorija hijerarhije potreba i teorija uslovljavanja. Prema Hulovoj teoriji nagoni su unutrašnje sile koje održavaju ravnotežu u organizmu potrebnu da bi preživjeli. Cilj je izbjegavanje neugodnosti i postizanje ugodnosti. Tvorac teorije socijalnih potreba je Muraj 1938. godine. Odbacio je stav da su fiziološke potrebe pokretači ljudskog ponašanja, već da se ljudskim ponašanjem upravljaju socijalne potrebe. Razlikuje primarne potrebe (za vazduhom, vodom, hranom, fiziološkim potrebama, potreba za ugodnošću) i sekundarne („poniznost, postignuće, agresivnost, autonomija, savladavanje prepreka, popustljivost, odbrana, dominacija, samopredstavljanje, izbjegavanje opasnosti, poniženja, red, pružanje utočišta slabijima, odbacivanje, senzualnost, seks, privrženost, razumijevanje, potreba za igranjem i znatiželjom“ (Bek, 2003:317)). Razlikovao je ponašanja djece u školi i saznanja koja mogu koristiti nastavnicima kako bi prepoznali potrebe učenika. Teorija uslovljavanja ističe da je ponašanje izazvano nekim spoljašnjim podražajem koji u određenim uslovima može dovesti do reakcije.

Kognitivističke teorije nastaju sredinom XX vijeka, kao suprotnost biheviorizmu. Suprotno pasivnoj ulozi čovjeka u biheviorizmu, u kognitivističkim teorijama fokus je na njegovim aktivnim ulogama, posebno mentalnim procesima. Izvorište ovih teorija je u geštalt psihologiji, u kojima se ističe da svaki čovjek ima sopstveni svijet na osnovu ličnih iskustava i reaguje na draži iz okruženja prema ličnoj viziji svijeta. Ove teorije pokušale su da pojasne kako određeni mentalni procesi doprinose nekoj ljudskoj aktivnosti. Pristalice ove teorije smatraju da ljude najviše motiviše znatiželja, ono što im je zanimljivo i zabavno. Značajna je unutrašnja motivacija tj. ostvarenje nekog važnog cilja, zadovoljenje neke potrebe ili uspjeha. Dije se na: teorije kognitivne usklađenosti, teorije ravnoteže, kognitivne disonance, očekivanja, motivacije za postignućem, ciljnih orijentacija, vlastite vrijednosti, atribucijsku teoriju, teoriju socijalne kognicije. Smatrali su da je motivacija rezultat odnosa kognicija i ponašanja, da ljudi nastoje zadržati uravnoteženu sliku o sebi, događajima oko sebe i drugim ljudima. Pretpostavljalo se da ljudi uspostavljaju određenu vrstu odnosa između uvjerenja, stavova i ponašanja. Kognitivna disonanca javlja se kada je ponašanje suprotno uvjerenjima, čime se može objasniti ponašanje učenika kada dobiju loše ocjene i kod načina rješavanja kognitivnog sukoba. Važna je za vaspitna djelovanja. Ponašanje se mijenja malim nagradama i blagim kaznama, a velikim

nagradama i ostrim kaznama mijenja se samo ponašanje, ali ne i stav učenika. Teorija motivacije za postignućem nastala je prema Džonu W. Atkinsonu 60-tih godina XX vijeka, koji je isticao da su se potrebe razvile u trajne osobine ličnosti zahvaljujući ranom potkrepljivanju i socijalnom učenju. Važna je spremnost za angažovanje u nekoj aktivnosti. Motiv za postignućem razvija interesovanje učenika da obavi zadatak što bolje, motiv za prihvaćenošću odnosi se na podršku i prijateljstvo, a motiv za uticajem na kontrolu nad životom i okruženjem. Ukoliko se ovi motivi ne zadovolje dolazi do gubitka samopoštovanja i frustracije. Teorija motiva za postignućem značajna je u školi, podstičući dolazak do uspjeha. Kod teorije ciljnih orijentacija značajni su lični ciljevi odnosno motivatori koji objašnjavaju ishode učenja, djeca su istrajnija, motivisanija, češće biraju teže zadatke i analiziraju strategije učenja, žele ostaviti pozitivnu sliku o sebi.

Teoriju vlastite vrijednosti ustanovio je Martin Kovington 1984. godine naglašavajući da je čovjeka teži održavanju povoljne slike o sebi, shodno samopoštovanju ili svijesti da je vrijedan. Važno je da se osoba osjeća sposobnom i izbjegava neuspjeh. Prema atribucijskoj teoriji Bernarda Weinerja (1992) motivacija za insistiranjem u određenoj aktivnosti zavisi od prethodnog uspjeha ili neuspjeha i određena je načinom na koji objašnjavamo razloge ličnog postignuća. Značajni su mjesto uzroka uspjeha/neuspjeha, stabilnost i kontrola. Kod uspjeha atribucija izaziva ponos, sreću, mir. Ova teorija je značajna za postignuće i emocije. Prema teoriji socijalne kognicije ljudsko ponašanje određeno spoznajama o sopstvenom iskustvu i posljedicama određenih postupaka (Vizek-Vidović i sar., 2003:228).

Sociokognitivističke teorije čiji su predstavnici Albert Bandura, Dwek, Mišel prihvataju principe potkrepljenja i kazne, opservaciono učenje, kao bihejvioristi i ističu da učenje i ponašanje ljudi zavise od njihove socijalne sredine, reagovanja i interakcija sa drugim osobama. Na ponašanje utiče očekivanje vezano za potkrepljenje više nego samo potkrepljenje, odnosno samoeфикаsnost je najvažniji izvor motivacije (Vizek-Vidović i sar., 2003). Motivacija zavisi od ponašanja, angažovanosti, truda, istrajnosti. Ove teorije se fokusiraju na motivaciji za učenje kao sredstvu dolaska do ocjene, diplome, ali i na socijalizaciji tj. odnosu sa roditeljima i nastavnicima. *Vrumova teorija očekivanja* (1964) podrazumijeva da su ljudska motivacija za obavljanje određene aktivnosti, kao i učenje, pod uticajem njegovih očekivanja, dok po *Adamsovoj teoriji pravednosti* čovjekova motivacija zavisi od percepcije sopstvenog zalaganja i dobitka u nekoj aktivnosti (radno-profesionalnoj, učenju i sličnom), zalaganja i dobitka drugih u

jednakoj aktivnosti. Kad ti odnosi nijesu identični, javlja se motivacija da bi se oni izjednačili, pri čemu je snaga te motivacije srazmjerna percipiranoj nepravdnosti (Jakšić, 2003).

Postoje i teorije samodeterminacije (proučava sve aspekte individualnog funkcionisanja: urođene psihološke potrebe, emocije, kognicije, regulacija ponašanja koji zavise od socijalnog konteksta, jer povoljni uticaju socijalizacije pozitivno utiču na razvoj i obrazovanje i obrnuto), samovrijednosti, samoregulacije učenja i motivacije (baziraju se na strategijama učenja, kada učenici sami svjesno planiraju i prate kognitivne, afektivne procese i ponašanje koji su važni za uspješno obavljanje aktivnosti učenja, gdje je najznačajnija uloga motivacije, odnosno započinjanja, usmjeravanja i istrajnosti učenja)...

Motivacija rezultira uspjehom u gotovo svim segmentima ljudske djelatnosti. Za uspješnu motivaciju učenika najznačajnije su njihova lična i motivacija nastavnika. Urođeni biološki pokretači nas nesvjesno pokreću, usvojeni motivi pod uticajem drugih osoba, okoline, želja za sigurnošću, aktivnošću, dobijanjem nagrada ili inspiracija su motivatori koji zavise od karaktera čovjeka. Moderne teorije motivacije sintetizuju očekivanja, vjerovanja, vrijednosti, motivaciju, kognitivne procese učenika, posebno emotivne reakcije tokom učenja. Učenici koji imaju visoka očekivanja uspjeha sa pozitivnim rezultatima biće istrajniji u učenju, efektivniji u izboru aktivnosti učenja i opšteg uspjeha. Motivisane učenike karakterišu samouvjerenost, emocionalna stabilnost, nezavisnost, samokontrola, snažan super ego, tolerancija na frustraciju, sklonost riziku, odlično primjenjuju metode i tehnike učenja. Takođe, učenici koji mogu da kontrolišu vlastito ponašanje i uticaj okoline na ponašanje su uspješniji u učenju, sposobniji su, više se zalažu, srećniji su, primjenjuju efikasnije strategije za rješavanje zadataka, motivisaniji su, postavljaju sebi određene obrazovne ciljeve. Visoka motivacija inicira učenje, utiče na količinu naučenog jer motivisani učenici koriste kognitivne procese na višem nivou. Motivacija za učenje zavisi od spoljašnjih faktora, angažovanosti nastavnika, atmosfere u učionici, primjerenosti nastavnih sadržaja, različitih oblika nastavne tehnologije, sredstava, metoda, oblika rada, namjere učenja, zainteresovanosti za gradivo, želje za uspjehom u učenju. Učitelji i roditelji mogu primijeniti različite motivacione teorije u cilju podsticanja motivacije za učenje kod učenika. Istraživanja pokazuju da je motivacija značajna za uspjeha u učenju i povezana je sa kvalitetnijim vještinama učenja, pa ima jednu od najvažnijih uloga u procesu učenja.

2. VRSTE MOTIVACIJE

Motivacija za učenje je jedna od najvažnijih karakteristika školskog uspjeha koju potvrđuju uvjerenja svih učesnika u vaspitno-obrazovnom procesu: učenika, nastavnika, roditelja, pedagoga, psihologa. Takođe, odnosi se na formiranje stavova o školi, disciplinu, zadovoljstvo nastavnim procesom. Nastavnik mora da poznaje različite vrste motivacije i modalitete njihove primjene u praksi kako bi dali podršku u razvoju ličnosti učenika. Učenici su osnovni izvor sopstvenog motivacijskog angažmana, koji se ogleda u ponašanju, emocijama, stavovima. Učenicima se ne treba „dati motivacija“ jer je svako lično posjeduje, već se njihova motivacija treba njegovati, utemeljiti, podsticati. Nastavnik učenike se može motivisati ili demotivisati za učenje. Kada motivacija slabi učenika, učenika treba dodatno motivisati, informisati ga da su ciljevima učenja koje želi ostvariti korisni i doprinose ugodnosti tokom učenja. Na motivaciju utiču unutrašnji faktori ili oni iz društvenog i prirodnog okruženja učenika. Svi učenici tokom učenja razvijaju određenu motivacijsku strukturu, odnosno određeno ponašanje, aktivnosti, istrajnost, težeći kvalitetnom učenju i imaju individualna motivacijska uvjerenja i strategije.

Opšta motivacija za učenje je trajni element karaktera i predstavlja želju za sticanjem novih znanja, vještina, sadržaja učenja. Traje cijeli život, tokom školovanja, na radnom mjestu, u svakodnevnom životu. Izvor opšte motivacije je sam učenik, a ona je rezultat iskustva sa učenjem, zahtijeva više vremena i napora. *Specifična motivacija za učenje* određeno je situacijom i predstavlja zainteresovanost za učenje specifičnih sadržaja u pojedinim školskim predmetima ili određenim nastavnim aktivnostima. Na nju se lakše utiče, mijenja se strategijama učenja i kontrolom ponašanja. Motivacija učenika može se posmatrati kroz selekciju aktivnosti učenja, nivo i kvalitet učenja, istrajnost i uspjeh.

Važan cilj nastavnika je razvoj opšte motivacije za učenje kod učenika, što doprinosi cjeloživotnom učenju. Zato se često opšta motivacija za učenje identifikuje sa unutrašnjom ili intrinzičnom motivacijom koja predstavlja imperativ kvalitetne motivacije za učenje, a specifična motivacija sa spoljašnjom ili ekstrinzičnom motivacijom.

2.1. Intrinzična motivacija

Unutrašnja tj. intrinzična ili primarna motivacija (engl. *intrinsic* - unutrašnji, bitan, suštinski, pravi) podrazumijeva motivaciju bez nagrada, odnosno aktivnosti koje ljudi obavljaju zbog sebe.

One nijesu sredstvo za postizanje cilja (Deci, 1975). Pretpostavlja se da je urođena, prirodna da se odnosi na lične interese i sposobnosti i pronalaženje najboljih izazova koji se njome mogu savladati i da proizlazi spontano iz potrebe za autonomijom i kompetentnošću (Deci & Ryan, 1985, prema: Reeve, 2010). Spoljašnji događaji ne mogu izazvati intrinzičnu motivaciju ličnosti, već je samo podstiču ukoliko ona postoji. Intrinzično motivisane osobe su istrajne, kreativne, imaju subjektivni osjećaj dobrobiti (Reeve, 2010:155).

Intrinzična motivacija podstiče učenike na učenje, usmjerava ponašanje i određuje njeno trajanje, intenzivira radoznalost, potrebu za znanjem, osjećaje kompetencije i prosperiteta. Neki teoretičari ovu vrstu motivacije dijele na: motivaciju za postignućem, znanjem i iskustvom stimulacije. Intrinzična motivacija za znanjem je povezana sa istraživanjem, znatiželjom, ciljevima učenja i razumijevanjem (Pelletier i sar., 1995, prema: Ribić, 2016:12). Motivacija za postignućem usmjerena je na uspjeh (McClelland i Atkinson, 1948, prema: Vizek-Vidović i sar., 2003:232), dok se motivacija za iskustvom odnosi na zabavu i uzbuđenje učenika u obavljanju određene aktivnosti (Vallerand i sar., 1992, prema: Ribić, 2016:13). Kada je intrinzična motivacija visoka pojedinac fleksibilnije razmišlja, aktivnije obrađuje informacije, uči se više na konceptualnom nivou nego napamet. Za povećanje intrinzične motivacije kod učenika neophodno je u nastavu uključiti zanimljive sadržaje u kojima učenici žele učestvovati; *inovirati nastavu* – čime se izbjegavaju monotonija i dosada, upotrebom medija, računara, predavanja, dovođenjem gostiju; *podsticati aktivno učestvovanje učenika u nastavi*; *podsticati radoznalost i interes kod učenika* – što doprinosi istraživanju okoline i podstiče iznenađenja i pažnju; *povezati gradivo sa životom učenika* – što im pomaže u boljem razumijevanju sebe i drugih, a podstiče radoznalost i ambicije; *pomoći učenikima da samostalno postave svoje ciljeve* – tako će biti motivisaniji i više će se truditi da ostvare svoje ciljeve. Intrinzično motivisani učenici su samosvjesni u toku učenja, zainteresovaniji su za učenje, komplikovani zadaci su im izazov koji žele riješiti.

Postoje različite teorije unutrašnje motivacije. Socijalni psiholog Leon Festindžer (1957) teoretičar unutrašnje motivacije, kognitivista predstavnik je teorija nepodudarnosti ili inkongruiteta (Suzić, 1998). Smatra da je osoba motivisana da razriješi nesklad između prethodnog znanja i novih informacija, saznanja ili situacija. Nesklad u čovekovoj kogniciji rezultira određenom akcijom ili ponašanjem kome je cilj uklanjanje tog nesklada tj. disonance.

Nesklad rađa averziju ili nelagodu u organizmu i ličnost želi da je ukloni, čime ne prestaje aktivnost. Disonanca nestaje kada ličnost osjeti da njena averzija, vrijednosti ili opažanje stvarnosti dolaze u pitanje jer nova situacija i novi sadržaji iz okoline to uzrokuju. Često školsko gradivo kod učenika izaziva strah jer smatraju da je preteško i kompleksno da se nauči. Djeca nekada dobiju averziju ukoliko je gradivo obimno ili ih neinteresantno. Tada se stvara kognitivna disonanca koja stvara različite osjećaje - ovladavanje disonancom ili izbjegavanje gradiva. Motivacija predstavlja ovladavanje disonancom, a nastavnik treba da olakša savladavanje gradiva, da uputstva za učenje, ističe važnost gradiva u životu da bi sadržaj učenja bio prihvaćen kao izazov. U Hebovoj teoriji optimalne budnosti (Hebb, 1966, prema: Suzić, 1998) nasljeđe se odbacuje kao faktor motivacije, a motivacija učenika može se objašnjavati učenjem, ne samo školskog, nego učenja kao faktor razvoja jedinke. Djeca u školu donose interese, motive, stavove i gradivo treba uskladiti sa prethodnom motivacijom. Hantova teorija optimalne stimulacije podrazumijeva motive kao pokretače učenja, pri prezentovanju novog gradiva opterećenje učenika mora biti adekvatno predznanju, uzrastu, nivou razumijevanja sadržaja... Ali, ako je nastava umjereno savladana to ne znači da je učenik motivisan. Diskutabilna je Hantova teza o ranom razvoju motivacije, jer se više tiče faza razvoja djeteta (Suzić, 1998). Roditelj od ranog detinjstva treba dijete da stimuliše različitim objektima i situacijama u cilju razvoja šireg interesa za okolinu, da bi nove događaje i informacije povezalo sa prošlim iskustvom. Hant smatra da učenici u školi treba da razviju spremnost učenja novog gradiva. Dobra strategija doprinijela bi sposobnosti djeteta da opuštenije obavlja školske obaveze, otvorenije prihvati nove informacije, a uvažavanjem informacionih standarda učenika nastava bi bila prilagođena njihovom kognitivnom stilu. Nesaglasnost informacionih standarda koje dijete već posjeduje i stvarnosti, rezultira emocionalnim tenzijama, povlačenjem, izbegavanjem, apatijom, razdražljivošću, agresijom. Nastava mora uključivati emocije učenika. Učenici trebaju da kontinuirano i postepeno napreduju, shodno predznanju i mogućnostima. Takmičenje i prestiž nijesu uvijek poželjni, niti određeni učenici treba da imaju osjećaj manje vrijednosti samo zato što sporije rade od drugih. Mek Klilendova teorija o adaptacionom nivou tj. postignuću potvrđuje da uspjeh ili postignuće rezultira zadovoljstvom ili ponosom, pa nastavu treba organizovati da donosi što više uspjeha i minimum neuspjeha (Suzić, 1998). Osnov motivacije su afektivni karakter nastave, dobro organizovano takmičenje uz grupnu saradnju, nagradu, sa zamjenom uloga, takmičenje učenika samog sa sobom ili sa drugom djecom. Za Berljajna je važna eksplorativna aktivnost tj.

radoznalost i potreba djeteta za igrom, za radoznalošću, istraživanjem i pobuđenost mozga kao glavnim izvorima motivacije (Suzić, 1998). Učenje otkrićem podrazumijeva postepeno savladavanje gradiva, prepreke, učenik aktivno učestvuje u nastavi, stimulisan je, samostalan. Mek Rejnoldsova teorija kognitivne inovacije zasniva se na mišljenju da učenik ima potrebu za kognitivnom angažovanošću, pri usvajanju novih informacija, pa predlaže rad korak po korak, po nivoima težine, na savladivom gradivu shodno nivou i količini, uz maksimum individualizacije, razvoj samostalnosti, prevazilaženje negativnih stavova o nastavi, usmjeravanje učenika na dugoročne ciljeve.

Keganova teorija razrješenja neizvjesnosti odnosi se na izbjegavanje autoritativnosti i pritiska nastavnika jer negativno utiču na motivaciju i smanjuje se aktivnost učenika (Suzić, 1998). Kada nastavnik nagrađuje poslušnost i kažnjava neposlušnost, podstiče konformisanje, potčinjavanje i reproduktivnost, a suzbija kreativnost i samostalnost učenika. Na času učenik treba da ima osjećaj pripadnosti radom, zalaganjem, uspjehom čime se pospješuje motivacija. Kod učenika treba razvijati pozitivnu sliku o sebi, da pozitivno definiše sopstveno JA, a nastavnik treba da obezbijedi savladivost sadržaja, da gradivo prilagodi mogućnostima učenika, ostvari individualizaciju, inicira kod djece ono u čemu su uspješni, iako se to ne mora direktno ticati nastave, da pomogne učenicima da spoznaju kulturne vrijednosti, tolerisati greške i primijeniti adekvatne pedagoške mjere što će uticati na poželjno ponašanje. Motiv ovladavanja Kegan objašnjava kao želju za znanjem, a nesklad između uvjerenja i ponašanja razriješice neizvjesnost učenika što ga čeka u nastavi, nastava će mu biti prijatna, imaće osjećaje pripadanja kolektivu, koristi, napredovanja što će ih dodatno motivisati. Prema Vajtovoju teoriji kompetencije motivacija se odnosi na fenomen dječije igre i ponašanja, a motiv kompetencije je značajan za efikasnu nastavu, posebno kada učenik može slobodno zatražiti pomoć od nastavnika i ne mora kriti kada nešto ne zna (Suzić, 1998).

Nastavnik može kod učenika da razvija efikasnost i angažovanost. Osim motiva kompetencije Vajt izdvaja i motive socijalnog potkrepljenja, nesvjesne procese i afektivna iskustva, a kao njihova sinteza u nastavi mogu se koristiti manipulacija, pažnja, percepcija, mišljenje, eksploracija i komunikacija. Eduard Desaj govorio je o elementima motivacije (draži, stimulansi, energetske izvori ponašanja, izvor cilja, ponašanje koje je direktno usmjereno na cilj, nagrade ili zadovoljstva i izvorima motivacije (spoljašnja okolina, memorija, unutrašnji izvori,

svijest o potencijalnom zadovoljstvu – svjesnost o kvalitetu nagrade koja se dobija ako se ostvari cilj) (Suzić, 1998). Kompetencija i samodeterminacija su baza motivacije koju ima svaki učenik, a škola daje nedovoljno mogućnosti djetetu da svojevolumno bude aktivno, vlada situacijom, usvaja nastavne sadržaje, pa nastavnik treba da ponudi više mogućnosti, obrađuje manje cjeline i integrisati do kompletno obrađenih cjelina za cijelo odjeljenje. Desaj smatra da spoljašnje nagrađivanje i kažnjavanje u školi guši unutrašnju motivaciju. Škola može uvoditi motivacione obrasce učenja u cilju razvoja kognitivnih struktura i sposobnosti djece: uvoditi tehnike učenja učenja, vježbati samovrjednovanje učenika, a socijalno nagrađivanje pozitivno utiče na porast interesovanja učenika za učenje.

Intrinzična motivacija je veoma važna za uspješno učenje u školi, jer doprinosi radoznalosti i istrajnosti, gradivo je učenicima interesantno, prijatno se osjećaju kada uče, a ne zbog nagrade. Učestvovanje u zadatku njima je nagrada. Povezana je sa mogućnostima i zalaganjima učenika, potrebama, mišljenjima, razvojem kritičkog mišljenja, vrijednostima, emocijama, očekivanjima, izazovima... Učenici intrinzično motivisani bolje pamte, afirmišu konceptualno učenje, uspješniji su, posvećeniji su zadacima, uporniji, imaju pozitivne stavove o školi, učenju, motivisani su za obavljanje raznih školskih obaveza. Lepper (1973; prema Vizek-Vidović i sar., 2014) smatra da nagrađivanje za zanimljive aktivnosti djeci može umanjiti intrinzičnu motivaciju jer očekuju nagradu za nešto što su prije radili iz zadovoljstva. Intrinzična motivacija za učenje godinama postaje stabilnija i u nekim predmetima, npr. u matematici može opadati (Schunk et al., 2014). Postoje četiri izvora intrinzične motivacije: izazov, znatiželja, kontrola i mašta (Lepper & Hodell, 1989; prema: Schunk et al, 2014). Unutrašnja motivacija može zavisi od izazovnih aktivnosti, radoznalosti i osjećaja kontrole nad učenjem, a mogu je poboljšati i aktivnosti koje kod učenika podstiču maštanje i vjerovanje u svoje sposobnosti. Modeli aktivnosti, oblici učenja, vrste znanja i navika su različiti i nemoguće je za svakog učenika tražiti maksimalno kvalitetnu intrinzičnu motivaciju. Nastavnici mogu povećati intrinzičnu motivaciju kod učenika predlažući im aktivnosti u kojima žele da učestvuju, uživaju i interesantne su im, konkretno, prilagođavanjem gradiva interesima učenika, dajući im mogućnost izbora zadataka ili načina rješavanja, nastava se može inovirati zanimljivim sadržajima, demonstracijama, filmovima, projektima, eksperimentima, dozvoliti im da sami postavljaju vaspitno-obrazovne i životne ciljeve. Sadržaj učenja treba biti razumljiv, pregledan, organizovan, uz dobre primjere u praksi, jer kada učenici uspješno usvoje gradivo javlja se osjećaj zadovoljstva i ugodnosti.

2.2. Ekstrinzična motivacija

Gradivo u školi nekada nije interesantno učenicima, pa se koristi ekstrinzična motivacija. Spoljašnju motivaciju čine podsticaji nezavisni od aktivnosti, a rezultira efektnijim učenjem. Rješavanje zadataka povezano je sa uspjehom u učenju, motivacijom i nagradama. Razlika ekstrinzične i intrinzične motivacije je u tome što kod intrinzične učenik izvodi aktivnost jer mu je zanimljiva i zabavna, a kod spoljašnje traži neki spoljašnji cilj koji je rezultat aktivnosti. Kod unutrašnje motivacije nagrada (prijetnost, zadovoljstvo) je u samom izvođenju aktivnosti, dok je kod spoljašnje motivacije samo način dolaženja do tih ciljeva (Kodžopeljić, Pekić, 2017:149).

Izvor ekstrinzične motivacije je izvan učenika (pohvala, diploma, dobra ocjena, odlično urađeni test, medalja, ali i prijetori, kritike, kazne, takmičenje, konfliktne situacije). To nijesu isključivo specifični podražaji iz okruženja, već uopštene situacije, npr. u učionici, porodici, na igralištu. Kod motivacije učenika postoje tri najvažnija uticaja: „unutašnja motivacija – koliko će učenici učestvovati u određenoj aktivnosti u cilju zadovoljenja znatiželje i zanimanja za nastavno gradivo ili kako bi razvili kompetenciju ili sposobnosti zbog sebe“ (Kyriacou, 1995:86). Spoljašnja motivacija je čestvovanje radi postizanja određenog cilja ili svrhe van tih aktivnosti. Svrha aktivnosti učenika je pohvala nastavnika, roditelja, učenika ili izbjegavanje neuspjeha. Nekada se učenici ne trude da uspješno riješe zadatak za koji misle da je pretežak. Ne motivišu ih aktivnosti za koje su sigurni da će uspješno riješiti, npr. lagani zadaci, koji nijesu vrijedni truda, sem ako ne postoji neki razlog koji ih motiše (ocjena, pohvala, nagrada). Nagrade i pohvale su priznanja učenicima koja iniciraju učenje čime se zadovoljava potreba za afirmacijom ličnih sposobnosti. Nagrade su primjerenije za podsticanje aktivnosti učenika nego kvaliteta, stoga ih je bolje primjenjivati za vrijeme uvježbavanja.

Ova vrsta motivacije fokusirana je na tri pojma „podsticaj, potkrepljivač i kazna“ (Reeve, 2010:164). Podsticaji privlače ili odvrćaju osobu od određenog ponašanja. Kazna smanjuje vjerovatnost pojavljivanja određenog ponašanja. Neugodne su, više vezuje za onoga ko je izriče, nego za razlog zbog kojeg je donijeta, što može pokvariti odnos učenika i nastavnika. Na motivaciju negativno djeluju savjeti, upozorenja, prijetori lično saopšteni učeniku, kao i kazne. Za učenike su najteže kazne koju su javno izrečene, najviše utiču na ličnost učenika i demotivšu ih.

Nastavnici mogu povećati ekstrinzičnu motivaciju kod učenika:

- ✓ *nagrađivanjem* (pospješuju motivaciju za učenjem; to su ocjene i pohvale; važno je da se nagrađuje napredak svakog učenika posebno);
- ✓ *jasnim povratnim informacijama* – o uspješnosti rješavanja zadatka, kada može da djeluje kao nagrada, pa mora biti jasna, specifična i neposredno data poslije obavljenog zadatka; značajna je da bi učenik dobio objašnjenje pohvale i da bi znao kako ubuduće treba raditi; negativne povratne informacije najčešće informišu o greškama i mogu biti motivišuće ako su usmjerene na ono što je učenik napravio; povratne informacije treba da ukazuju učenicima da se njihov rad prati i da je nastavniku stalo do njihovog napretka;
- ✓ *neposredne i česte povratne informacije* – pokazuju da je bolje češće pohvaliti učenike, nego da ih rijetko nastavnik nagrađuje. Na osnovu njih nastavnici imaju informaciju koliko su učenici razumjeli i usvojili gradivo, da bi mogli obrazložiti datu ocjenu, savjetovati ih što treba da poprave u radu, pohvaliti za dobro odrađen zadatak, domaći rad, test. Sve to podstiče učenike na aktivnost i motiviše ih.

Učenici koji su ekstrinzično motivisani usmjereniji su ka ocjenama i nagradama, koje za njih predstavljaju pomoć pri realizaciji uspjeha i takmiče se u učenju, ali i zbog uvjerenja da će izbjeći kaznu. Postoje različiti ekstrinzični ciljevi. Neko uči da bi dobio što višu ocjenu kao nagradu za rad, zbog upoređivanja uspjeha sa vršnjacima, da bi ugodili roditeljima, imali bolji posao. Nagrade, kazne, takmičenje i saradnje u učenju predstavljaju spoljašnje uticaje na motivaciju za učenje. Pohvale i nagrade doprinose ličnoj afirmaciji učenika. Nagrada bolje motiviše od kazne, ali je najbolje kada se pravilno kombinuju. Učenik mijenja ponašanje da bi izbjegao kaznu. Nastavnik mora obazrivo i postupno primjenjivati različite vrste kazni. Najteže kazne izriču se javno i samo kada je neophodno. Javno izrečene kazne ugrožavaju ličnost učenika kojem su upućene i rezultiraju znatnim gubitkom motivacije za učenje. Djelotvornije je individualno, a pedagoški vrijednije grupno takmičenje u učenju (Jakšić, 2003). Može biti spontano ili organizovano. Spontano je kada se učenik takmiči sa samim sobom ili sam sa drugima, a organizovano je takmičenje grupa učenika ili između razreda. Saradnja i pomaganje u učenju značajno utiču na motivaciju, kao i konflikti. Učenik se više trudi da prevaziđe prepreke i postigne bolje rezultate u učenju. Završavanjem aktivnosti i spoljašnjim podsticajem učenici brže zaboravljaju gradivo koje je površno naučeno, nema ponosa i samopoštovanja, već dominira strah.

Ekstrinzične nagrade koje su materijalne, očekivane, smanjuju intrinzičnu motivaciju (Kodžopeljić, Pekić, 2017:159). Učenici nastavljaju sa aktivnostima i kada dobiju spoljašnju nagradu, ali je problem što je kvalitet aktivnosti slabiji, funkcionisanje je minimalno. Učenik slabije razumije gradivo, a više mehanički uči, teško primjenjuje naučeno, brže zaboravlja.

Unutrašnju i spoljašnju motivaciju možemo posmatrati odvojeno ali one nijesu nespojive. Postoje učenici koji imaju snažnu unutrašnju i spoljašnju motivaciju kada učestvuju u određenim aktivnostima (kada se učenici dodatno trude na časovima i uživaju u tom predmetu, žele dobiti dobru ocjenu, ostvariti uspjeh i ambicije). Najviši stupanj motivisanosti intrinzične motivacije je uživanje u radu. Doprinosi istrajnosti u učenju, sticanju najkvalitetnijeg znanja, a ekstrinzična motivacija kod učenika se odražava tako da kad završe aktivnost, postignu spoljašnju nagradu, znanje površno stečeno ubrzo zaboravljaju, a nema emocija ponosa i samopoštovanja. Zaključujemo da je nastavnicima efikasnije motivaciju učenika osnaživati pozitivnim, a izbjegavati negativna potkrepljenja tj. podsticaje.

3. UTICAJ NASTAVNIKA NA MOTIVACIJU

Savremena nastava, u odnosu na tradicionalnu, pomjerila je fokus sa nastavnika na učenike, koji se samostalno angažuju i organizuju učenje, koristeći individualne metode, strategije, modele, vrijeme, tempo usvajanja gradiva i samim tim intenziviraju se njihova individualnost, autonomija, pokazuje različitost, a motiviše ih i nastavnikovo poštovanje.

Učenici aktivno učestvuju na nastavnom času, samostalno stiču znanje, pa je nastavnik samo posrednik, a ne dominantan izvor znanja. Nastava je kompleksan, dinamičan vaspitno-obrazovni proces, koji ima tok i trajanje. Predstavlja sintezu rada nastavnika i učenika. Moderni pristupi poučavanja i pristupi učenju zahtijevaju potpunu posvećenost nastavnika učenicima, spremnost da ih razumije, pruži pozitivno i podsticajno okruženje za učenje. Kada se kod učenika razvije osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti u razredu tada oni lakše uče, biće uspješniji u radu i razvijace samopoštovanje (Andrilović i Čudina-Obradović, 1994).

Autori Andrilović i Čudina-Obradović smatraju da je nastava umjetnost, a dobar nastavnik umjetnik koji osjeća koje su metode rada i postupci najprikladniji za uspjeh u poučavanju. Socijalna i emocionalna atmosfera, interakcija, takmičenje ili saradnja su segmenti efikasnog

poučavanja, a nastavnici moraju vladati nastavničkim vještinama i znati kada ih treba realizovati. Osnovni preduslov uspješnog učenja je nastavnikova vještina usklađivanja težine gradiva, metoda poučavanja i brzine napredovanja sa sposobnostima i emocionalnim karakteristikama učenika (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994).

Nastavnik je medijator, organizuje nastavu, prenosi znanje, prepoznaje mogućnosti i motivaciju učenika, razvija interakciju sa učenicima i učenika međusobno, jer način rada u odjeljenju utiče na ponašanje učenika, razvoj unutrašnje motivacije, uloženi trud. Ponašanjem nastavnik konstituiše ličnost učenika, utiče na njihov razvoj, motivaciju, životne postulate. Sredinom XX vijeka, u američkoj literaturi, nastala je nova oblast u psihologiji nastavnika - upravljanje odjeljenjem (engl. *classroom management*), koja je podrazumijevala uspostavljanje discipline u razredu. Sedamdesetih godina XX vijeka istraživači počinju da se bave načinima na koje nastavnici mogu motivisati učenike za učenje, o čemu se i danas nedovoljno zna. Pojedini autori ističu da se školska motivacija treba „odgajati“ i „njevovati“, a da bi nivo razvijenosti motivacije trebalo uvrstiti u kriterijume za ocjenjivanje efikasnosti rada i nastavnika i učenika. Nastavnik na motivaciju učenika utiče *načinima komunikacije* i *emocionalne klime* koju stvara u razredu, izborom *didaktičko-metodičkih rješenja*, *načinom ocjenjivanja*, pa je opravdano smatrati da je „podsticanje razvoja motivacije za učenje sadržano u nastavnikovom kontinuiranom, planiranom i sistematičnom stručnom bavljenju motivacionom stranom školskog učenja“ (Lalić-Vučetić, 2015:142).

Od nastavnika dosta zavisi uspješnost učenja, a njegove uloge su složene i odgovorne. Stoga, on treba kvalitetno osmisлити, planirati i organizovati nastavu, podsticati tehnike učenja i samoevaluaciju učenika, biti profesionalan, entuzijasta, koji ima osjećaj za potrebe učenika, prati i usmjerava njihove mogućnosti, jasno izlaže gradivo, kreira motivišuću atmosferu, vodi računa o svojim postupcima (ponašanje, način komunikacije, izlaganje i načini obrade sadržaja, izbor metoda i oblika rada) u učionici da bi učenicima olakšao učenje. Strategije i metode nastave trebaju se prilagoditi odjeljenju, kontinuirano se prati napredovanje učenika, održavaju disciplina i pažnja. Potrebno je maksimalno angažovati sposobnosti učenika, što više ih uključivati u aktivnosti, mijenjati oblike rada i vrste aktivnosti na istom času, kako bi se održala pažnja djece, interakcija učenik-nastavnik treba biti dinamična kod rješavanja zadataka, jer ih tako doživljeni zadaci zainteresuju i motivišu. Najvažnije je da na početku časa nastavnici privuku pažnju

učenika na gradivo. Didaktičari ističu da motivacija veoma značajna za nastavu, podstiče na učenje, usmjerava ga, pojačava istrajnost i kvalitet naučenog (Borić, 2017:26). Uključuje motivaciju nastavnika i učenika. Cilj nastavnog časa je da učenici budu motivisani da razumiju i usvoje gradivo. Na svakom času nastavnici trebaju da podstiču zadovoljstvo kod učenika, raznovrsnim nastavnim i motivacionim tehnikama u cilju povećanja zainteresovanosti za predmet i čas. Kvalitetnom nastavom može se podsticati motivacija učenika koji (ne)imaju razvijenu intrinzičnu motivaciju za učenjem. Učenici imaju različite intelektualne sposobnosti i načine pristupa gradivu. Izvori motivacije u nastavi su: karakteristike nastavnika i nastavnog sadržaja, tehnologija, psiho-fizički razvoj učenika i socio-kulturni uslovi odrastanja. Andrić (1994) razlikuju sljedeće tipove motivisanosti učenika: uopšteno nemotivisani (ne reaguju ni na jedan oblik motivacije, jer su svi njihovi ciljevi spoljašnji - izvan škole), ekstrinzično motivisani (motivisu ih nagrade), internalizovani učenici (osjetljivi na internalizovane vrijednosti koje se prvo nameću socijalizacijom, a kasnije postaju prihvaćene, pokreće ih unutrašnja nagrada koja proističe rastom samopoštovanja i sopstvene vrijednosti), uopšteno motivisani učenici (reaguju na sve oblike motivacije, npr. spoljašnje nagrade, zanimljivost gradiva, internalizovane vrijednosti) i intrinzično motivisani učenici (motivise ih uživanje u učenju, razumijevanje i rješavanje problema) (Jozinović, 2016:32). Takođe su važne motivacije van nastave, poput lične (želja za znanjem, pohvala), društvene (druženje, ugled u razredu, simpatije profesora) i profesionalne motivacije (dominantnost, uspješnost, afirmacija).

Tri motivaciona obrasca u učenju su: orijentacija ka ovladavanju, izbjegavanja i prihvatanja neuspjeha. „Učenici usmereni ka ovladavanju znanjem i veštinama ili ka unapređivanju sposobnosti, na sposobnosti gledaju kao na činioce podložne unapređenju posredstvom vlastitog truda. Ne plaše se grešaka, jer ih ne povezuju sa sopstvenom kompetentnošću i samopoštovanjem. Oni uspeh pripisuju unutrašnjim činiocima, pre svega sopstvenim sposobnostima što predstavlja osnov da se osećaju odgovornim za rezultat učenja. Neuspeh in ne obeshrabruje, već budi nadu da je uz više zalaganja ili sreće uspeh u budućnosti moguć. Učenici usmereni na izbegavanje neuspeha skloni su da na sposobnosti gledaju kao na predodređene i cilj im je da ostave utisak da su pametni na osnovu toga što nešto mogu uspešno da izvedu ili reše“ (Trebješanin, 2009:107). Za njih je neuspeh u izvršavanju zadataka ugrožavajući. Samo kad uspešno obave zadatak smatraju da su sposobni. Za njihovu kompetentnost i samoeфикаsnost važna je zaštita od neuspjeha. „Ukoliko učenici orijentisani na izbegavanje neuspeha počnu

učestalo da doživljavaju neuspeh u izvršavanju školskih obaveza, mehanizmi odbrane postaju sve nedelotvorniji i oni postaju uvereni da su nesposobni“ (Trebješanin, 2009:108). Tako prihvataju ono čega su se ranije plašili, nedostatak sposobnosti i niska samoefikasnost, mireći se sa neuspjehom. Djeca koja vjeruju da su sposobnosti urođene, da se ne mogu razvijati, smatraju da je neuspjeh rezultat nedovoljnih sposobnosti, mogu postati depresivni i apatični. Da bi učenici bili motivisani za učenje trebaju da uvide vrijednost učenja, da žele da uče, upotrijebe sve sposobnosti i da se kontinuirano, istrajno zalažu.

Kvalitetan nastavnik odlično poznaje oblast koju predaje, rasterećen je, skoncentrisan, vješt, koristi efektne nastavne metode, sredstva, oblike rada, kreira motivišuću atmosferu u razredu, kontinuirano se edukuje. Jedna od najvažnijih uloga nastavnika je motivatora, koji poznaje potrebe učenika, usmjerava ih prema mogućim ciljevima, pomoću raznovrsnih motivacionih tehnika. Smisao učenja su dugoročno pamćenje naučenog, primjena znanja, učenje iz grešaka, diskusija aktera u nastavi, disciplina, angažovanost, autonomija učenika i problemski pristup nastavi, a sve to doprinosi motivisanosti učenika.

3.1. Motivacioni stilovi nastavnika

Nastavnik ima najznačajniju ulogu u motivaciji učenika i treba da ih podstiče da se intelektualno i emocionalno angažuju, inicira kreativnost, motivaciju, pravovremeno ih informiše o školskim postignućima. Neophodno je održavati njihovu pažnju (uvodna motivacija). Motivacione metode mogu se razviti u individualni interes ili dugotrajnu motivaciju za učenje. U praksi se primjenjuju didaktički (adekvatno okruženje za učenje, metode učenja i didaktički materijal) i psihološki motivacioni podsticaji (informisanost o uspjehu učenja, podrška u učenju, pomoć drugih učenika i nastavnika, saradnja škole i porodice). Postoje različiti stilovi motivacije, koji, prema definiciji Johna Marshalla Reeva (2009), podstiču motivaciju učenika i zadovoljavaju njihove osnovne psihološke potrebe. Za pojam motivacija učenika često se koristi termin *teaching styles* (rad nastavnika i rezultati njegovog rada), dok su načini motivisanja učenika motivacioni stilovi nastave i nastavnika. Prema tri osnovne psihološke potrebe učenika i nastavnika, razlikuju se tri motivaciona stila nastavnika – *podrška autonomiji*, *podrška strukturi* i *podrška uključenosti* (Deci & Ryan, 2012; Reeve, 2010). Stilovi doprinose osnovnim psihološkim potrebama za autonomijom, kompetencijom i povezanošću.

Motivacioni stil *podrška autonomiji* podrazumijeva međusobno poštovanje nastavnika i učenika, nastavnik prepoznaje i podstiče njihovu unutrašnju motivaciju, interes za učenje, daje im emocionalnu podršku, učenici mogu iskazati lično mišljenje. Podrška autonomiji tj. kontrolišući stil *nastavnika* je „nametanje ličnog mišljenja, odnosno nastavnik identifikuje, njeguje i razvija unutrašnju motivaciju učenika“ (Reeve, 2009:160). Sloboda u nastavi podrazumijeva samostalnost učenika, koji s voljom usvajaju znanja, ali nastavnik treba da vodi računa da postavi određena pravila ponašanja na času, kako atmosfera ne bi bila haotična, a nastava treba da se usmjeri prema interesovanjima učenika, poštujući njihovu autonomiju. Ovaj motivacioni stil doprinosi analitičnom učenju, većom angažovanošću i postignućima, samopoštovanju učenika. Nastavnik jasno objašnjava, inicira samostalnost učenika, ohrabruje napredak, trud, diskusije. Na taj način učenici su angažovaniji i pospješuje se razumijevanje gradiva. Suprotno od podrške autonomiji je *kontrolišući stil* nastavnika koji karakterišu nezadovoljavanje osnovnih psiholoških potreba učenika, pa uspjeh opada, učenicima se nameću stavovi nastavnika, ne dozvoljava se da sami iskažu mišljenje, već ih nastavnik kontroliše. Tada može primijeniti neke unutrašnje kontrolišuće strategije (kada se učenik uslovljava nagradom ili krivicom) ili spoljašnje (nastavnik prijeti kontrolnim zadacima ili zabranama), davati određene rokove, naređenja, što se negativno odražava na postignuća, motivaciju za učenje i opšti uspjeh. Neki nastavnici smatraju da nedostatak čvrste kontrole rezultira nedisciplinom i haosom. Kontrolišuća ponašanja mogu dovesti do stida, anksioznosti i krivice kod učenika. Ovaj motivacioni stil se najmanje koristi u nastavi.

Podrška strukturi je davanje preciznih instrukcija i povratnih informacija učenicima o očekivanjima i ciljevima nastavnika, načinima na koje oni mogu postići ishode učenja, upravljanje ponašanjem, usmjeravanje, pomaganje i savjetovanje o aktivnostima u nastavi. Disciplina je pretpostavka kvalitetne radne atmosfere. Na početku školske godine nastavnik treba da saopšti sadržaj gradiva, pojasni načine ispitivanja, kriterijume ocjenjivanja. Takođe, učenike informiše o određenim sankcijama ukoliko se ne ispune nastavni ciljevi, na osnovu čega mogu planirati učenje. Redovno se provjerava koliko su učenici razumjeli gradivo, informišu se djeca o aktivnostima na času, što doprinosi razlikovanju dobrog od lošeg ponašanja. Suprotno od ovog motivacionog stila je *stihijski stil*, kod kojeg su ciljevi nejasni, a negativne povratne informacije učenicima nepravovremene. Nastava je haotična, uputstva nastavnika konfuzna, učenici su nedovoljno upućeni kako da riješe zahtjevne zadatke (Reeve, 2009). To dovodi do

nerazumijevanja opšteg cilja nastave kod učenika, zbunjeni su, a gradivo im je manje jasno. Učenici samostalno rade zadatke, bez konsultacija sa nastavnikom, kritikuju ih, ne daju informaciju o njihovom uspjehu, pa se učenici osjećaju bespomoćno. Ovaj motivacioni stil ne treba identifikovati sa kontrolišućim stilom, ali nastavnik može podršku strukturi koristiti na kontrolišući ili autonomno podržavajući način. Korišćenjem motivacionog stilapodrška strukturi nastavnici postižu pozitivnu atmosferu u odjeljenju, pomažu učenicima da postanu svjesni sopstvenih mogućnosti, usmjeravaju ih ka analitičnom učenju, istrajnosti u rješavanju zadataka, kompetenciji i unutrašnjoj kontroli ishoda učenja. Kada su disciplinske mjere u pitanju, učenici rijetko učestvuju u rješavanju problema, a nastavnici više koriste kažnjavanje, naređenja, prijeteće poruke i kontrolu nego na pozitivne strategije.

Podrška uključenosti je motivacioni stil nastavnika koji imaju prijatan odnos sa učenicima, pun topline, razumijevanja i povjerenja, kvalitetne interakcije i prijatne atmosfere na času, uz uvažavanje ličnosti učenika. Nastavnicima je stalo do učenika, brinu se o njima, privrženi su im, nastoje da ih što bolje upoznaju, njihove navike, ponašanje, da eventualno prepoznaju neki problem, provode vrijeme sa učenicima i van časova. On je oslonac i savjetodavac djeci. Suprotan ovom motivacionom stilu je sprječavanje uključenosti kada su nastavnici hladni, emotivno distancirani od učenika, nezainteresovani za njihove potrebe i interesovanja, nije im stalo do njihovih potreba, a nastava je samo poslovna obaveza (Reeve, 2009). Učenici ne traže pomoć, ne povjeravaju se, plaše se da nastavnici ne zloupotrijebe njihovo povjerenje. Stoga, učenici koji su povezani sa nastavnikom imaju razvijeniju unutrašnju motivaciju, motivisani su za nezanimljive, teške zadatke, a motivacionim stilom uključenosti mogu da ih zainteresuju za nastavne sadržaje koji su im nekada bili preteški i dosadni.

Učenici vole jasna predavanja, da nastavnik dobro poznaje gradivo, zadaje interesantne zadatke, ilustrativne primjere, objektivno ispituje i ocjenjuje, pomaže učenicima, primjereno prenosi znanje, kompetentan je, motivisan. Nasmijan, raspoložen nastavnik, koji stvara ugodnu atmosferu, uvažava ličnost učenika, njihove potrebe, intenzivira nemjeru učenja, interesovanje, intrinzične i ekstrinzične motive, usmjerava ih ka uspjehu, objektivno primjenjuje sistem nagrada, kazni, pohvala, prijekora, takmičenje i saradnju motiviše učenike na kvalitetno učenje, razvija kreativnost, sticanje radnih navika, znanja. Motivacione tehnike (kvizovi, asocijacije, ukrštenice, mape uma, igre) moraju biti maštovite, inovativne, planirane, određenog trajanja, u

adekvatnom dijelu časa u cilju zanimljivosti, povećanja interesovanja učenika, koncentracije, boljeg slušanja i ležernijeg ispunjavanja obaveza. Motivacioni stil nastavnika zavisi od njegove ličnosti, karaktera, vještina, empatije, ali i socijalnog konteksta, jer ako nastavnik na radnom mjestu trpi pritisak, to se reflektuje na nastavu i učenike (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994). Ovi stilovi se mogu razvijati doedukacijom, posebno autonomija učenika koja se bazira na demokratskim vrijednostima i slobodi kritičkog mišljenja.

3.2. Razvoj socijalnih i emocionalnih vještina učenika

Intelekt i kreativnost kod djece nijesu dovoljni za uspjeh u školi, socijalizaciju, kvalitet života i interakciju sa vršnjacima. Učenici su sve više asocijalni, grubo, direktno pokazuju neprijatne emocije, poput bijesa, stida, tuge, ali nastavnici često nemaju vremena, ali ni osjećaja za podršku i razumijevanje. Socijalne i emocionalne vještine su tolerancija, istrajnost, strpljenje, vjera u sebe, radoznalost, osjetljivost prema drugima, pravičnost. Na ponašanje, emotivnost i empatiju učenika utiču porodica, vršnjaci, društvo, razvoj nauke, IT-e, kao i naslijeđeni sukobi, socijalno-ekonomska neravnopravnost, stoga se njihova budućnost ne može predvidjeti. Treba pravovremeno razvijati određene kompetencije, vještine i vrijednosti. U školi se, osim vaspitno-obrazovnih trebaju podsticati timski rad, empatija, kreativnost, tolerancija, samokontrola, optimizam, zahvalnost, poštenje. Dijete treba naučiti najprije da dobro upozna i kontroliše sebe i svoja osjećanja, kako bi razumjelo druge, a zatim da odgovornosti, pravičnosti, saradnji (Backović et al., 2018).

Timski rad podrazumijeva zajednički rad, aktivnosti, učenje, istraživanje, realizaciju nastavnih ciljeva i sadržaja. Ne treba ga identifikovati sa grupnim radom, jer je djelotvoran samo kada među članovima tima vlada razumijevanje, podržavanje, otvorena komunikacija, ideje svih članova su korisna za rješenja, a konflikti se odmah rješavaju. Nastavnici ga trebaju planirati i efektivno realizovati jer pogoduje razvoju vještina, vrijednosti i vrlina. Saradnja među učenicima pospješuje izražavanje stavova, emocija, sugerisanje ideja, diskusiju, konfrontaciju. Tako djeca učestvuju u zajedničkim aktivnostima, prilagođavaju se pravilima tima, slušaju instrukcije nastavnika, dijele ideje i informacije, jačaju samopouzdanje, uvažavaju mišljenja drugih, pokazuju entuzijazam. Timski rad pomaže učenicima da ostvare složene i kreativne ciljeve, da imaju osjećaj da su uvažene njihove individualne sposobnosti (Backović et al., 2018:26). Djeca

razvijaju međusobnu bliskost, nevrbalnu komunikaciju, uče da poštuju pravila i dogovora, strpljenje, toleranciju, kreativnost, podršku, odlučivanje, identifikuju se sa timom.

Empatija je saosjećajnost, razumijevanje emocija, pažljivo slušanje misli, očekivanja, potreba, problema drugih. Stiče se, uči, važna je za moralno rasuđivanje i zdrav emocionalni razvoj. Povećanjem empatije djeca lakše komuniciraju, stiču prijatelje, zadovoljniji su, uspješniji u školi i društvu, bolje rješavaju konflikte. Zato treba često razgovarati o različitostima i pohvaliti situacije kada su se učenici ponašali empatično. *Kreativnost* uz znanje je važno u nastavi, a ne samo u vannastavnim aktivnostima. Stoga, nastavnik treba da podstiče inovativnost učenika, originalna mišljenja, nove, neobične ideje. Karakterišu je: originalnost – sposobnost otkrivanja novih ideja, fleksibilnost – lako napuštanje stereotipnih rješenja, nova upotreba sadržaja, prihvatanje drugačijih rješenja, izražavanje ideja i detaljno razrađivanje originalne ideje. Kreativni učenici osjećaju se sigurno, slobodno, prihvaćeno, razmjenjuju ideje, nagrađivanja i takmičenja im nijesu primarni, a važni su ohrabrivanje i pohvale nastavnika.

Tolerancija je prihvatanje i poštovanje različitosti ali je važna za sprječavanje i rješavanje sukoba. Bazira se na miru, otvorenosti, komunikaciji, slobodi mišljenja, poštovanju ljudskih prava, kulturnih različitosti, a netoleranciju prate diskriminacija, ponižavanje, izolovanost i stereotipi što su izvori nasilničkog ponašanja. Tolerantni učenici zanemaruju međusobne razlike, ne podsmijavaju se drugima kada imaju drugačije mišljenje ili pogriješe, nastoje da razgovorom riješe probleme, slušaju druge, razumiju tuđe misli i osjećanja, poštuju tuđe religije, običaje, tradiciju.

Samokontrola podrazumijeva disciplinu, snažnu volju, strpljenje, savjesnost, svjesni napor da upravljanja samim sobom i ponašanjem, održavanje pažnje, uzdržavanje od želja, kontrolu snažnih neprijatnih osjećanja, realno planiranje i realizaciju ciljeva. Nedostatak samokontrole rezultira impulsivnošću i rizičnim ponašanjem. Zato nastavnik treba da ih podstiče da preispituju što ih dovodi do nestrpljenja, da ih pohvali poželjno ponašanje, da razmisle o posljedicama i da budu model ponašanja.

Optimizam je pozitivan aspekt života, realno suočavanje sa problemima i pronalazak njihovog rješenja, usmjerenost ciljevima koji se mogu ostvariti, a teškoće gledaju kao iskustvo, učenje iz pogrešaka. Djeca najprije imaju pozitivan osjećaj svojih vrijednosti, visoko samopouzdanje, koje podstiču porodica i nastavnici. Optimistični učenici vjeruju u uspjeh, imaju povjerenje u sebe, kreativniji su, istrajniji, a nastavnik treba da razvija kod učenika doživljaj

uspješnosti, da ih ohrabruje u ostvarenju cilja, pohvali za trud, rad, odgovornost, da uče na greškama, shvate da ne mogu uvijek biti pobjednici i dobiti odličnu ocjenu, učiti ih da analiziraju svoja pozitivna osjećanja, razvijaju samopouzdanje, optimizam, prepoznaju podršku. *Zahvalnost* je bitna za odnose među učenicima i između učenika i nastavnika, a filozofi su je smatrali najvišom vrlinom (Backović et al., 2018). Uči se i podstiče od najranijeg djetinjstva, a zahvalne osobe su zadovoljne životom, nesebične, otvorene, strpljive, lako opraštaju, optimističniji su, emotivno i mentalno zdravi. Zahvalnost doprinosi povezanosti u odjeljenju, osjećaju pripadnosti, pozitivno utiče na učenje, a nastavnici treba da iniciraju izražavanje zahvalnosti, uvažavanje drugih. *Poštenje* kod učenika razvijaju porodica i nastavnici, mediji, uzori, društvene mreže kao i sve etičke kodekse. Dosljednost, izgrađen identitet, odgovornost, pravednost, pouzdanost, iskrenost, lijepo ponašanje, poštenje. Učenike treba nagrađivati za upornost, odgovornost, strpljenje, kreativnost, poštovanje drugoga, učiti vrlinama, vjerovanju u sebe.

Interesantno i zanimljivo gradivo kod učenika izaziva pozitivne emocije, kao i povoljna emocionalna atmosfera u odjeljenju. Plučikov (1962) model primarnih emocija u nastavi uključuje radost, prihvatanje, iznenađenje, očekivanje, strah, gađenje, žalost, ljutnju na osnovu kojih se formira emocionalna klima, dok je psihosocijalna važna za motivaciju učenika. Odnosi u razredu zavise od „individualne prihvaćenosti, kada se ne osuđuju greške, već podržavaju aktivnosti djece, različitosti, sposobnosti, a da bi podsticao emocionalnu atmosferu u razredu nastavnik treba da upozna sebe i svoj pedagoški nastup pred učenicima, učenike, njihov senzibilitet, kakve emocije kod njih izaziva gradivo, da prevaziđe predrasude, poput onih da emocije znače prekid učenja, inicira uživanje u nastavi, podstiče razgovor o problemima u školi“ (Suzić, 1998:217). Kooperativnim učenjem podstiču se altruizam, saosjećanje, kompetencija, a suzbijaju egocentričnost i asocijalnost. Zato nastavnik treba kontinuirano da podstiče razvoj emocionalnih i socijalnih vještina učenika.

3.3. Uticaj motivacije na školski uspjeh

Motivacija je krucijalan faktor uspjeha u učenju na koju utiču genetika, okruženje, atmosfera na času, kako se učenici osjećaju u školi. Da bi učenici bili adekvatno motivisani za učenje oni moraju da: veruju da će uspješno ostvarili ciljeve učenja; budu odgovorni; primenjuju kognitivne strategije; adekvatno primaju, razumiju i koriste informacije; kontrolišu emocije i

raspoloženje koja mogu da ometaju ili podstiču učenje i motivaciju; nastoje da ostvare ciljeve učenja (McCombs, 1991:124). Uspjeh u učenju (dobre ocjene, napredak, rezultat, takmičenje, prolaz, pohvale i nagrade) zavisi od sposobnosti, zalaganja, težine zadataka i sreće/slučaja (Grgin, 2004.), kao i od planiranja nastave, interakcije, kvaliteta i dinamičnog izlaganja gradiva nastavnika, učenja po modelu i upotrebe informacionih tehnologija. Sposobnosti i težina zadataka su stabilni, a zalaganje i sreća/slučaj nestabilni uzroci. Istraživanja su pokazala da pokazivanje sposobnosti izaziva osjećaj kompetentnosti i ponosa, a iskazivanje sreće - osjećaj iznenađenja. Neuspjeh izaziva nekompetentnost i depresiju, a zalaganje krivicu i stid (Grgin, 2004). Autokratski stil rada nastavnika, prisila, loše ocjene, kazne, kritikovanje, ponižavanje i podcjenjivanje učenika, opterećenost nastavnika sopstvenim potrebama, neodlučnost, bezosjećajnost prema učenicima, sprječavanje samoinicijative učenika demotiviraju ih i ne doprinose boljem i kvalitetnijem učenju, već je praksa pokazala da primjena sile rezultira slabijim rezultatima, nezainteresovanošću za nastavu, lošim obrazovnim ishodima, padom truda djece. Demokratski stil rada nastavnika doprinosi kreativnosti, boljem samopoštovanju, kompetentnosti, fleksibilnom mišljenju i dugoročnom pamćenju. Intrinzična motivacija dominira u učenju, a učenike najviše motivišu uspjeh, kompetencija, prijatne emocije, želja za znanjem, a od faktora ekstrinzične motivacije pohvale, kvalitet nastave, zanimljivi sadržaji, predmeti koje vole, povratna informacija o rezultatima, poštovanje autonomije učenika, podsticaj samoinicijative, povjerenje i zadovoljenje njihovih potreba, pomoć nastavnika, prijatna stvaralačka, emocionalna i sociopsihološka klima u razredu. Predmeti koje ne vole su im dosadni, nerazumljivi i tada izostaje motivacija za učenje koju podstiču intrinzični faktori, nego dominira ekstrinzična motivacija - ocjene, nagrada, diploma, nastavnik...

Na početku časa nastavnik treba da objasni djeci zašto baš to uče, kako da ta znanja primijene u životu. U uvodnom dijelu časa nastavnik se fokusira na razumijevanje, sticanje i razvoj vještina kao ciljeva učenja, treba da zainteresuje učenike, omogućiti im autonomiju odlučivanja, uvažava njihove potrebe, osjećanja, učestvuju u odlučivanju o pravilima u odjeljenju, ocjenjivanju, mogućnostima učenja, hvale napredak, obezbijede kooperativno učenje u heterogenim grupama, da razviju osjećaj da su greške dio učenja, a ne reper neuspjeha, da osjete zadovoljstvo pri napretku i savladavanju određene vještine, podstiču napredak, prilagode vrstu, oblik i svrhu ocjenjivanja mogućnostima učenika, odrede fleksibilno vrijeme učenicima koji imaju problema da završe zadatak, kao i za testiranje, provjeru znanja i određene aktivnosti,

uvažava individualan tempo napredovanja. Savremena škola treba osmisлити kurikulumе koji će podsticati aktivno, kontinuirano učenje, uvažava individualne stilove učenja, inicira samoeфикаsnost, poštuje razvojne razlike, razvija kompetencije učenika primjenom adekvatnih didaktičkih strategija učenja. Pristupi motivaciji u učenju su multidimenzionalni, a zajedničko im je prihvatanje važnost socijalnih i emocionalnih elemenata motivacije, uvažavanju kvalitativnih razlika u motivaciji shodno uzrastu, polu i drugim karakteristikama. Ciljevi učenika su drugačiji, ali i stavovi o svrsi, zalaganju, radu, uspjehu odnosno ciljevima i realizaciji učenja. Nekima su primarni trud i zalaganje, a nekima uspjeh bolji od drugih. Evidentno je da mlađi učenici imaju bolji školski uspjeh i da su motivisaniji za učenje, fokusirani na trud, zadatak, a stariji na pohvale, nagrade, manje se zalažu, opada im motivacija, uspjeh je lošiji, kao i socijalna povezanost sa vršnjacima, a empatija manja. Motivaciju oslabljuju neorganizovanost, umor, lijenost, dekoncentrisanost, obimno, nerazumljivo gradivo. Tada se mogu javiti otpor školi i učenju, opstrukcija nastave, nedisciplinovano ponašanje, delikvencija. Dakle, neophodno je povećanje intrinzične motivacije za predmete koje učenici ne vole.

Uspjeh je važan za sve segmente života, pa i za obrazovanje, u vidu rezultata i inovacija. Evidentno je da se nastavnici razlikuju po stilu rada, modelima motivacije, evaluacije aktivnosti učenika, ali je najznačajnije da to daje kvalitetne rezultate, najbolju motivisanost učenika što se odražava na njihov uspjeh. Motivisanost u učenju dovodi do: smanjenja straha od nepoznatog, socijalnih kontakata, prihvatanja pozitivnih tradicionalnih vrijednosti, ispravnog vrednovanja konflikata, povećanju učešća u aktivnostima; smanjenju izostanaka sa nastave i poboljšanju ocjena (Suzić, 1998:271). Škole i danas nedovoljno motivišu učenike za učenje, njihve predrasude o učenju su sveprisutnije, a pedagoških istraživanja o tome gotovo nema. Praksa pokazuje da je podsticanje predrasuda ispred motivacije, da je vaspitno-obrazovni proces fokusiran na teorije učenika o učenju više nego na motivaciju i istrajnost u učenju.

Uspješnom učenju doprinose maksimalan razvoj i primjena sposobnosti učenika, ono što se uči treba prilagoditi interesima djece integracijom zanimljivih sadržaja i aktivnosti u kojima će uživati, podsticati radoznalost, povezivati ono što se uči sa primjerima iz života, pomagati im da sami postave lične ciljeve.

4. PERCEPCIJA NAGRADA I KAZNI

Podsticajne i kaznene pedagoške mjere primjenjuju se radi uspostavljanja i kontrole primjerenog ponašanja učenika, u cilju podsticanja prihvatanje kritika na nedolično ponašanje, stvaranje pozitivnog stava prema školi. Ne smiju biti neprimjerene, pretjerane, nepoštene ili primijenjene u pogrešno vrijeme. Za uspješno učenje i motivaciju učenika važna je objektivna, postupna i efikasna primjena nagrađivanja i kažnjavanja, kao modaliteta socijalne kontrole kodeksa ponašanja. „Socijalno učenje nagrađivanjem i kažnjavanjem najčešći je oblik namjerne socijalizacije, odgoja. Ono se osniva na principu da će pojedinac ponavljati, naučiti i usvojiti one reakcije i složenije oblike ponašanja koji nailaze na odobravanje i nagradu, a postepeno će inhibirati i zaboraviti one što su izazvali neugodne posljedice – kaznu. Tim mehanizmom odgajatelj svjesno nastoji u djeteta izgraditi poželjne, kvalitetne socijalne stavove i ukloniti iz njegova ponašanja sve ono što je posljedica nezrelog, egocentričnog shvaćanja sebe i okoline“ (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994:125).

Vaspitne reakcije nastavnika povezane su sa emocijama učenika jer konstituišu njihovu ličnost i duhovnost. Moralno vaspitanje zahtijeva primjenu adekvatnih etičkih metoda (odobrenja, zabrane, pohvale, kritike, nagrade, kazne, savjeti, upozorenja) roditelja ili nastavnika koje uključuju sintezu ubjđivanja, objašnjavanja, vježbanja moralnih vještina, motivisanja... Nastavnici moraju imati kriterijume nagrađivanja i kažnjavanja. Postoje različite reakcije nastavnika u vidu nagrada ili kazni poput verbalne ili neverbalne komunikacije tj. riječi, blizine, dodira, gestova, facijalne ekspresije, aktivnosti - pokazivanje, izlaganje radova učenika, ali i kao edukativni materijal, igračke, slatkiši. Načini pohvala i nagrada utvrđeni su Pravilnikom dok se uslovi, način i postupak pohvaljivanja i nagrađivanja uređuju statutom škola. „Pohvale i nagrade dodjeljuju se u cilju razvijanja pozitivnih osobina učenika. Mogu se dodjeljivati učeniku, grupi učenika, odjeljenju, razredu ili svim učenicima škole“ (Pravilnik o načinu i postupku dodjeljivanja pohvala i nagrada i vaspitnim mjerama za učenike osnovne škole, Sl. list RCG, br. 56 od 06.09.2004., Član 2). Dodjeljuju ih odjeljenjski starješina, odjeljenjsko vijeće, nastavničko vijeće i direktor škole. Pohvale mogu biti usmene i pismene, a nagrade novčane ili knjige, plaćeni boravak u odmaralištu, ekskurzije, pretplata na časopise (Član 5). Pismene pohvale izriču se za aktivnosti tokom čitave školske godine, dodjeljuje je odjeljenjski starješina i odjeljenjsko vijeće za: trud i postizanje rezultata u nastavi i drugim aktivnostima u školi, na školskim takmičenjima (Član 7). Vaspitne mjere su: pismena opomena odjeljenjskog starješine, ukor

direktora, ukor nastavnčkog vijeća, ili premještaj u drugo odjeljenje, ili drugu školu u istom mjestu (Član 9). Izriče se učeniku pojedinačno, tek od šestog razreda.

Nagrade i kazne veoma su korisne za promjenu ponašanja i motivaciju djeci da nastave određene školske aktivnosti. Učenje podrazumijeva misaonu aktivnost učenika pomoću unutrašnjih i spoljašnjih pokretača. Nagrada podstiče pozitivno obrazovno i socijalno ponašanje, saradnju, istrajnost u učenju, potrebna je kada se kod učenika javi otpor pri osjećaju da ne dobijaju ono što im je neophodno, dok je kazna preventiva ili rezultat nepoželjnog ponašanja. Najefektivnija je odložena nagrada, odnosno samo iščekivanje. Kada nagrađivanje ne pokazuje uspjeh, vrijeme je da se autoritetom povрати kontrola (Grej, 2001:141).

Učenje i adekvatna realizacija socijalnih uloga zavise od efektivnih individualnih sankcija. Nagrade i kazne su pokretači ili inhibitori (ne)ispravnog ponašanja i ogledalo su veze motivatora i ponašanja. Razvijaju se shodno etičkom razvoju djeteta i smatra se da kažnjavanje ima jači uticaj na otklanjanje nepoželjnog ponašanja, a nagrađivanje na učenje i poželjno ponašanje. Spoljašnje sankcije utiču na samosvijest o poželjnom ponašanju djeteta, kao i porodica, vršnjaci, društvo, nastavnici.

4.1. Uticaj nagrada na aktivnosti i motivaciju učenika

Ne postoji jedinstvena definicija nagrade, jer je njen doživljaj subjektivan, ljudi različito vrjednuju istu stvar zavisno od vremena i okolnosti. Svaki učenik želi da dobije neko priznanje formalnu ili neformalnu nagradu, podsticaj, pohvalu. Stoga, nastavnik treba da prepozna napor i napredak učenika, omogući svim učenicima da budu nagrađeni ili pohvaljeni prema individualnim mogućnostima i ciljevima učenja.

Nagrada je privlačna i poželjna i pozitivno utiče da se ponovi ponašanje za koje je dobijena. (Jevtić, 2018: 102). Kada se koriste radi usmjeravanja ponašanja učenika, nastavnik treba da dobro poznaje djecu u svom razredu i njihov doživljaj nagrade. Ukoliko negativnom porukom reaguje na negativno ponašanje učenika veća je mogućnost njegovog ponavljanja. Redovan razgovor sa djecom o napretku u radu i lijepom ponašanju kroz davanje pozitivnih instrukcija je korisno. Efikasnost primjene nagrada zavisi od nastavnikove: pravednosti, dosljednost, davanja kada je zaslužena, mogućnosti izbora nagrada učenicima, odnosa sa učenicima.

Individualizovano nagrađivanje maksimalno podstiče motivaciju. Nagrade se ne moraju primjenjivati isključivo kako ih propisuje Zakon o vaspitanju i obrazovanju, nego nastavnik može prema sopstvenoj procjeni nagraditi učenika nečime što oni smatraju nagradom (individualna pohvala učenika pred cijelim razredom, ocjene, pozitivan komentar upućen roditeljima o zalaganju, trudu i radu djeteta, posebno zaduženje učenika u razredu...). Materijalne nagrade (novac, trofeji, simbolične nagrade) primjenjuju se da privole učenike da stvari urade na drugačiji način i ne podstiču unutrašnju motivaciju kod djece, čak umanjuju početno interesovanje za određenu aktivnost. Unutrašnja motivacija učenika može se umanjiti kada dobiju visoke ocjene nezavisno od kvaliteta naučenog gradiva.

Za većinu učenika nagrada je dobra ocjena. Povremeno učenje neposredno prije ispitivanja je sve češće, a djeca će više naučiti kada znaju da je provjera znanja. Ocjenjivanje je potvrda o njihovom radu, motivaciji, napretku. I pohvale imaju motivacionu ulogu. Učenici koji su verbalno nagrađeni motivisaniji su nego nenagrađeni. Toplo verbalno odobravanje mogu pratiti osmijeh nastavnika, klimanje glavom, tapšanje po ramenu što pozitivno utiče na ponašanje djeteta, izaziva prijetnost, istrajnost, optimizam i aktivnost u radu. Pohvala je dobar motivator kada je spontana i zadovoljava potrebu učenika za pripadanjem grupi ili zajednici. Ne treba da bude pretjerana niti suviše formalna, već da afirmiše vrijednosti, da bude realna, efikasna i kada je učenici iskreno dožive podstiče kompetenciju i autonomiju. Nagrada može biti plaketa, pehar, kao i izlet, ljetovanje, ekskurzija (socijalne nagrade), učestvovanje u školskoj priredbi, izložbi, časopisu. Dodjeljuju se javno, svečano za uspješno završenu obuku, takmičenje, poseban doprinos učenika, odjeljenja, razreda, a svrha je zadovoljstvo i istrajnost u aktivnostima, što je smisao motivacije (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994).

Efekti nagrade su kada je učenik koji je prima doživi i prihvati kao nagradu, afirmacija sposobnosti pred sobom i drugima, a pojedinac ima osjećaj popularnosti, odgovornosti, uvažavanja. Mora biti zaslužena da bi je dijete cijenilo i trudilo se i u daljem radu. Rezultira emocionalnom ugodnošću kojom se podstiče poželjno ponašanje, samopoštovanje i daje se primjer ostalim učenicima kao motivator za poželjna ponašanja. Ipak, ne smije se pretjerivati sa nagrađivanjem, jer tada nema efekta, nagrada gubi vrijednost i može doći i do pretjeranog takmičenja kod učenika.

Negativni efekti nagrađivanja mogu se javiti kada je nagrada obećana samo radi učešća u određenoj aktivnosti, nezavisno od uspješnosti rješenja zadatka. Tada treba dati samo materijalni stimulans. Disciplinovanje ili kažnjavanje ocjenom, suprotno motivaciji postignuća, dovode do emotivacije. Pozitivni efekti nagrade su kada dijete zna svrhu nagrađivanja, što doprinosi većem interesovanju za neku aktivnost, čak iako ih ranije nije zanimala, jer su tada svjesni svoje uspješnosti.

4.2. Kažnjavanje učenika

Problemi u ponašanju, disciplini učenika i načini prevencije, rješavanja i otklanjanja vremenom su se mijenjali, kao i stavovi o njihovim uzrocima. Neprimjereno ponašanje uzrokuje razvojne okolnosti, odnosi u porodici, socioemocionalna atmosfera u školi, nastava u kojoj se ne poštuju mišljenja, interesi i potrebe djece. Obuhvata neprihvatljivo ponašanje u školi, narušavanje pozitivne atmosfere u odjeljenju odnosno ometanje nastave što rezultira neefikasno iskorištenom vremenom, učenici se zabavljaju i nastavnik nema vremena za učenje novih sadržaja zbog ometanja učenika koji stvaraju probleme. Agresivnost, neposlušnost, laganje, besposličarenje, krađa, uništavanje školske imovine, kao i nepažnja, dekoncentracija, pisanje po klupi, upotreba mobilnih telefona na času, gledanje kroz prozor, šaputanje, dopisivanje, glasno pričanje karakterišu nedisciplinovano, destruktivno ponašanje. „Razumijevanje djetetove potrebe mora biti početak planiranja dužeg odgojnog postupka kako bi se odstranilo neželjeno ponašanje“ (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994:154). Kaznene mjere učenika odnose se na sprječavanje neprimjerenog ponašanja, opomene, kazne, prijekore, prijetnje, ukore, stroge ukore, premještanje u drugu školu. Nastavnik objašnjava i logički opravdava kaznu da bi ga učenik razumio, o problemima prvo samostalno razgovara sa djetetom, kaznu izriče odmah nakon pogrešnog ponašanja, ne kažnjava odjeljenje zbog individualne greške učenika, ne ponaša se sarkastično i ne omalovažava dijete.

Metod sprječavanja, koji treba razlikovati od kažnjavanja, se primjenjuje kada druge metode nijesu djelotvorne (uvjeravanje, ubjeđivanje, podsticanje, vježbanje, navikavanje) (Stevanović, 1972). Pedagoški je opravdan kada ima preventivnu svrhu tj. korektivnu funkciju. Ne treba primjenjivati individualno, kao primjer u razredu, već u svrhu poboljšanja ponašanja i pomoći kod pogrešnih postupaka. Kada se primjenjuje pojedinačno kao primjer za razred, onda je to

preoštra sankcija koja često ima kontra efekat i pojačava neprimjereno ponašanje. Nastavnik mora da prati razvoj djeteta, da bi po potrebi prvo primijenio preventivna sredstva, a u krajnjoj nuždi kažnjavanja. Ciljevi kažnjavanja su sprječavanje negativnog ponašanja, primoravanje učenika da poštuju pravila u nastavnom radu odnosno promjena ponašanja da bi se izbjeglo kažnjavanje ili mjera za ubrzavanje učenja.

Kažnjavanje je osmišljeno, namjerno uslovljeno nepoželjnim ponašanjem učenika i preduzima se sa ciljem da se ono smanji (Lalić, 2003:246). Najčešće ima negativno značenje, povezano sastrahom, poniženjem, fizičkim bolom. Diskutabilno je da li i kako koristiti kazne u vaspitanju učenika. Na efikasnost kažnjavanja utiču: metode kažnjavanja, odloženost, intenzitet, istrajnost, odnos između onoga ko kažnjavaoca i kažnjenog i objašnjenje razloga kažnjavanja (Gašić-Pavišić, 1985:55). Uslovljavanje kod kažnjavanja može uticati na promjenu ponašanja i stavova kažnjavane osobe tj. izbjegavanje takvog ponašanja poslije kojeg slijedi kazna.

Savremeno porodično i školsko vaspitanje sve manje podrazumijeva kažnjavanje, ali djeca su sve više razmažena, zahtjevnija, sve manje imaju poštovanja prema vršnjacima i odraslima. Stoga, samostalno trebaju da snose posljedice za svoje ponašanje. Nastavnik kod primjene određene vrste kazne, prvo treba da poznaje principe kažnjavanja. Kazna treba da bude izrečena odmah nakon neprimjerenog ponašanja, da je vezana za postupak zbog kog je učenik kažnjen, da odredi stepen, vrstu, način i okolnosti primjene kažnjavanja, da uvažava individualne razlike učenika, jer je nekima dovoljna blaga opomena ili razgovor, a sa drugima treba strožije postupati. Najvažnije je otkriti uzrok kašnjenog ponašanja, da kazne primjenjuje oprezno, opravdano, samo kada zasluži, prema prekršaju utvrdi intenzitet kažnjavanja, da objasni djetetu što je kašnjen. Strožije i pravovremne kazne preventivno djeluju i otklanjaju neprihvatljivo ponašanje. Treba postaviti modele kazne za svaku vrstu neprimjerenog ponašanja.

Postoje pozitivno i negativno kažnjavanje (Ded, 2004). Karakterišu ga intencionalnost (uvijek se primjenjuje sa određenom namjerom) i neprijatnost (radi efekta, onom ko je kažnjen svaka kazna treba da bude neprijatna). Kada se učenik osjeti neprijatno poslije učinjenog postupka, izbjegavaće da to ponovo uradi. Razlikujemo tjelesno i netjelesno kažnjavanje. Tjelesno kažnjavanje je zabranjeno i klasifikuje se kao zlostavljanje, a netjelesno je na emotivnom i psihološkom nivou i može biti verbalno, uskraćivanje povlastica, dodatne obaveze, premiještanje na drugo mjesto da sjede ili razgovor sa roditeljima ako je nedisciplina u pitanju,

brisanje klupe, ako piše po njoj. Učenici razlikuju pravednu, objektivnu kaznu od proizvoljne (Vučetić-Lalić, 2007). Kaznu treba prilagoditi učeniku i postupku koji se kažnjava. Na uspješnost opomene djeluje kada se učenik koji se opominje stavi da sjedi blizu osobe koja opominje - nastavnik. Strožije kazne otežavaju učenje, a blage doprinose koncentraciji ali slabo podstiču motivisanost. Kada se primjenjuju kazne ili negativne sankcije za ponašanje, najvažnije je kod učenika ne narušiti pozitivnu sliku o sebi. Kaznu uvijek treba objasniti kako bi dijete shvatilo šta je pogriješilo. Između učenika i osobe koje ga kažnjava treba održati privrženost u cilju efikasnosti bilo koje vrste sankcija.

Opomene i ukori, razgovori sa pedagogom, psihologom ili direktorom se često koriste kao vaspitne mjere radi neprimjerenog ponašanja, neopravdanih izostanaka, ometanja časa, uništavanja školske imovine, diskriminacije ili vrijeđanja drugih učenika, nasilnog ponašanja. Strogi ukor se primjenjuje kod težih oblika navedenog neprimjerenog ponašanja, zbog krađe, zloupotrebe testova, dnevnika, ispitnih materijala. Preseljenje u drugu školu takođe se izriče zbog težeg oblika neprimjerenog ponašanja, zloupotrebe školske dokumentacije, težih oblika krađe, upotrebe oružja ili opasnih predmeta. Ponavljanje neželjenog ponašanja znači da učenik kaznu shvata kao nagradu, drugi učenici ga doživljavaju kao junaka, željan je pažnje. Zato kazne moraju biti individualno prilagođene učenicima, da imaju pozitivnu vaspitnu svrhu, otklone agresiju, bijes, razvijaju samokontrolu.

Zahvaljujući nastavnicima kažnjeni učenici razumiju povezanost ponašanja i kazne. Nastavnici nagrađuju učenike nakon dobrog ponašanja ili kažnjavaju neprimjerena ponašanja. Svi učenici mogu biti nagrađeni ili kažnjeni, nezavisno od postignutog uspjeha. Nedisciplina i loše ponašanje se kritikuju, učenici dobijaju dodatni domaći zadatak kao kaznu, koja je uvijek neodložna, dosljedna i pošteno izrečena (Dad, 2004). Kao nagrade koriste se sertifikati, privilegije, medalje i pokloni, a od kazni davanje dodatnih zaduženja, prepisivanje ili recitovanje pjesama i tekstova, usmene opomene (Ching, 2012). Pohvale na času pozitivno utiču na bolje ponašanje učenika i pad delikventnosti. U osnovnoj školi se češće daju pohvale nego u srednjoj, i tada ne djeluju kao potkrepljivači. Nagrada je efektivnija od kazne i kod rada i ponašanja na času. Javni ukor je manje efikasan od privatnog, a privatni razgovor je efikasniji od javnog i privatnog ukora. Razgovor je efikasniji od informisanja roditelja o postignućima učenika. Izveštaj je

efikasniji od svakodnevnog ocjenjivanja i sugestija za rad na času. Kada nastavnici prestanu sa nagrađivanjem i kažnjavanjem, uticaji na motivaciju nijesu dugoročni.

Naši i inostrani autori slično definišu, percipiraju efikasnost nagrada i kazni, a slažu se i da imaju značajnu ulogu u školskoj motivaciji, poboljšanju uspjeha i ponašanja učenika. Praksa je pokazala da su pohvale najdjelotvornije za motivaciju u učenju, a ukori za disciplinu. Najviše ih motivišu pohvale (socijalne nagrade) i ocjene (materijalne nagrade), kao i takmičenje sa samim sobom i sa drugim učenicima. Velike nagrade i oštrije kazne promijeniće ponašanje ali je stav učenika teško mijenjati. Pozitivni ekstrinzični podsticaji garantuju uspjeh u učenju. Korisnije je primjenjivati pozitivne pedagoške mjere tj. nagrade i pohvale koje su ugodnije i djeca ih se radije sjećaju, kao motivatore u učenju dok kazne i prijekori umanjuju trud i aktivnosti. Takođe, utiču na ponavljanje poželjnog i sprječavanje nepoželjnog ponašanja. Kod djece treba razvijati emocionalne vještine poput izražavanja osjećanja, adaptacije, samokontrole, upornosti, ljubaznosti, kooperativnosti, što je važnije od nagrađivanja i kažnjavanja, i razvijati samosvijest i uvažavati psihičke potrebe kako bi izrasli u emotivno zrele, stabilne, odgovorne, sposobne, humane i empatične ljude.

II ISTRAŽIVAČKI DIO

5. METODOLOŠKI PRISTUP

5.1. Problem i predmet istraživanja

Motivacija, pa i putem nagrade ili efektivne kazne, iskazuje se kroz namjeru i odluke kako da se uči. Što je namjera stvarnija, učenje je uspješnije – intencionalno učenje (Beck, 2003). Da bi učenje bilo uspješno neophodni su motivi, koji određuju smjer učenja, intenzitet i trajanje (Prtljaga, 2008). Nastavnik u samoj praksi, tokom realizacije nastave, inovira i primjenjuje adekvatne nagrade i kazne u cilju pospješivanja uspjeha u učenju. Evidentne su razlike u stilu i načinu rada nastavnika, načinu motivisanja i vrjednovanja rada učenika (Lalić-Vučetić, 2008).

Za učenje su važne intrinzična (unutrašnja) i ekstrinzična (spoljašnja) motivacija. Unutrašnja motivacija odnosi se na interesovanja, psihološko uzbuđenje tj. usmjerenu pažnju, povećano kognitivno djelovanje, istrajavanje i emocionalnu uključenost (Hidi, 2000). Ekstrinzičnu motivaciju određuju i spoljašnji ciljevi: pohvale (nagrade), prijekori (kazne) i takmičenje. Izbjegavanje kazne ili dobijanje nagrade je jedan od oblika regulacije ekstrinzički motivisanog ponašanja. Problem istraživanja je motivacija u učenju, iz kojeg proizilazi predmet istraživanja - podsticanje motivacije u procesu učenja, kao i sistemu nagrada i kazni. Nagrade, socijalne i materijalne, doprinose pospješivanju motivacije za učenje dok kazne demotiviraju učenike.

5.2. Cilj i zadaci istraživanja

Motivaciju za bavljenje ovom tematikom smo dobili zbog činjenice da su nagrađivanje i kažnjavanje prepoznati kao veoma značajni u procesu vrijednosne procjene kvaliteta učenja. Učenici procjenjuju da li su zadaci i aktivnosti zanimljivi, raznovrsni, izazovni, prilagođeni njihovim individualnim potrebama, da li svi učenici rade iste zadatke, da li je ocjenjivanje pravedno.

Nastavnici procjenjuju oblike rada, metode, sredstva, principe koji doprinose uspješnom učenju. Motivaciji u učenju doprinose: izražavanje kritičkog mišljenja, samostalnost, odgovornost i samodisciplina djece, poštovanje autoriteta nastavnika, nagrađivanje. Nagradama se zadovoljava potreba učenika za autonomijom, kompetentnošću i socijalnim okruženjem. Neupitan je uticaj kazni u procesu obrazovanja i vaspitanja. One mogu doprinijeti boljoj disciplini, ali pospješuju pasivnost u učenju, nezainteresovanost, anksioznost, brigu, strah od neuspjeha.

Cilj istraživanja: uticaj podsticanja motivacije nagradama/kaznama za učenje.

Zadaci istraživanja:

1. Uticaj spoljašnjih faktora na učenje.
2. Uticaj nagrade na učenje, koju nagradu učenici preferiraju – koja se daje za kvalitet učinka ili za učestvovanje u nekoj aktivnosti.
3. Da li socijalne nagrade (pohvale) više utiču nego materijalne (ocjene) na učenje.
4. Da li kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju.
5. Šta predstavlja za učenike uspjeh u učenju, koje je posljedica spoljašnje motivacije.
6. Kako tj. na koji način kazne utiču na uspjeh učenika – motivišuće ili demotivišuće.

5.3. Istraživačke hipoteze

Glavna hipoteza: *Pretpostavlja se da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama koje su uključene u planiranje nastavnog procesa, oblike rada u nastavi, efikasno podučavanje, modelovanje i organizaciju nastavnog procesa.*

Sporedne hipoteze

H1: *Pretpostavljamo da od spoljašnjih faktora na motivaciju u učenju najviše utiču socijalni i fizički faktori.*

Porodica, škola, društvo, obrazovanje roditelja učenika, razmjena iskustava, savjeta među vršnjacima, socijalizacija i dobre komunikacijske vještine bitni su za razvoj ličnosti djeteta i pozitivno utiču na motivaciju u učenju.

H2: Pretpostavljamo da nagrada koja se daje za kvalitet učinka pozitivno utiče na učenje, više nego za učestvovanje u nekoj aktivnosti.

Nastavnici planiraju načine i modalitete podsticanja motivacije za učenje, posebno putem nagrada, kao i zadatke i aktivnosti adekvatno sposobnostima učenika. Trebali bi više da pomažu u postavljanju kratkoročnih ciljeva i češće daju pohvale ili nagrade.

H3: Pretpostavljamo da materijalna nagrada (ocjena) više utiče na učenje nego socijalna nagrada (pohvala) i da za učenike uspjeh u učenju predstavljaju odlične ocjene, diplome, takmičenja.

Materijalne nagrade pozitivnije se odražavaju na uspjeh nego pohvale. Ocjena inicira angažovanost, upornost, samostalnost, kontinuirano učenje, razvoj kompetencija. Socijalne nagrade (pohvale) predstavljaju podstrek na nižem nivou nego materijalna nagrada.

H4: Pretpostavljamo da kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju.

Shodno podršci autonomiji učenika, nastavnici procjenjuju kako pružiti podršku autonomiji učenika. Kreativno mišljenje nastavnici podstiču dozvoljavajući rješavanje problemskih zadataka „na svoj način“. Više treba podsticati samostalnost, odgovornost za učenje, koristi različite načine za podsticanje autonomije u radu.

H5: Pretpostavljamo da uspjehu u učenju doprinose: samoeфикаsnost, zalaganje za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje.

Učenici su najmotivisaniji kada uče interesantno gradivo pokazujući sigurnost, usmjereniji su ka uspjehu, samoobrazovanju. Ljubav prema određenom predmetu inicira volju za učenjem, kvalitetnu organizaciju procesa učenja i kooperativnost.

H6: Pretpostavljamo da nagrada djeluje potkrepljujuće i pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju.

Nastavnici organizuju različite oblike kooperativne nastave, podstiču interakciju, planiraju načine vrjednovanja i procjene postignuća učenika. Češće treba formirati heterogene grupe koje uključuju učenike različitih karakteristika, primjenjivati raznovrsne metode rada na času.

5.4. Metode, tehnike i instrumenti

Sagledavajući delikatnost proučavanog predmeta istraživanja u ovom radu koristili smo različite metode kako bi se zadovoljio osnovni metodološki okvir. Takođe, kako bi se postavio adekvatan temelj predmetnog istraživanja, proučena je i istražena relevantna stručna literatura. Metod analize primijenjen je kod definisanja pojmova motivacija, potreba i motiva, vrsta motivacija, razvoja socijalnih i emocionalnih vještina učenika, uticaja motivacije na školski uspjeh, uticaja nagrada na aktivnosti i motivaciju učenika, opisa reakcija na kaznu i efikasnosti kazni; metod sinteze kod motivacionih stilova nastavnika, a komparativni metod kod prikaza razvoja teorija motivacije.

Tehnike istraživanja koje smo primijenili su: anketiranje i intervjuisanje. Primijenjena su tri naučno-istraživačka pristupa: racionalno-deduktivni, empirijsko-induktivni i matematičko-statistički. U teorijskom dijelu dominiraju racionalno-deduktivni pristup, a u dijelu neposredne primjene instrumenata i prikupljanja podataka empirijsko-induktivni pristup. U fazi obrade dobijenih rezultata akcenat je na matematičko-statističkom pristupu, a pri izvođenju zaključaka smjenjuju se i komplementarno dopunjavati sva tri naučno-istraživačka pristupa. Shodno sadržaju i suštini problema, predmeta, cilja i zadataka istraživanja koristili smo deskriptivno-analitičku metodu. Od tehnika istraživanja koristili smo analizu sadržaja, anketiranje učenika, pedagoga i psihologa i strukturirani intervju nastavnika. Analiza sadržaja primijenjena je u teorijskom i empirijskom dijelu rada.

Ideja ovog istraživanja bila je da upitnikom dođemo do saznanja koji su to sve pristupi u praksi, a da paralelno izvršimo i provjeru znanja učenika u nekoliko različitih škola i da utvrdimo da li postoji razlika u primjeni nagrada i kazni učenika u nastavnom procesu, što je realizovano, ali i potvrđeno da razlika ne postoji tj. da je neznatna. Ispitanici su odgovarali putem anonimne ankete na pitanja otvorenog tipa, a koja se odnose na motivaciju za učenje i uticaj nagrada i kazni na uspješno učenje.

Informisana saglasnost je značajna komponenta etike istraživanja. Jedino etičke teorije mogu argumentovati određene vrijednosti za dobre/loše motivacione faktore u učenju, te sugerisati koje vrijednosti treba prihvatiti. Nakon što smo upoznali Ministarstvo prosvjete, uprave škola koje smo uključili u istraživanje i roditelje učenika sa ciljem istraživanja, dobili smo saglasnost da obavimo pomenuto istraživanje.

5.5. Populacija i uzorak

U istraživanju je učestvovalo 200 ispitanika – 80 učenika, 40 nastavnika i po 40 pedagoga i psihologa, iz različitih škola i gradova Crne Gore: Podgorice, Nikšića, Budve, Kotora, Kolašina i Berana.

Tabela br. 1.

Naziv škole	Broj pedagoga	Broj psihologa	Broj nastavnika	Broj učenika
JU OŠ „Štampar Makarije“ Podgorica	1	1	1	2
JU OŠ „Ratko Žarić“ Nikšić	1	1	1	1
JU OŠ „Božidar Vuković Podgoričanin“ Podgorica	1	1	1	2
JU OŠ „Ivan Vušović“ - Vidrovan Nikšić	1	1	1	2
JU OŠ „Polica“ Berane	1	1	1	1
JU OŠ „Vukašin Radunović“ Berane	1	1	1	1
JU OŠ „Jagoš Kontić“ Nikšić	1	1	1	4
JU OŠ „Pavle Rovinski“ Podgorica	1	1	1	5

JU OŠ „Braća Ribar“ Nikšić	1	1	1	3
JU OŠ „Vojin Popović“ Drezga - Podgorica	1	1	1	2
JU OŠ „Milija Nikčević“ Nikšić	1	1	1	6
JU OŠ „Oktoih“ Podgorica	1	1	1	7
JU OŠ „Risto Manojlović“ Kolašin	1	1	1	2
JU OŠ „Vlado Milić“ Podgorica	1	1	1	3
JU OŠ „Milorad Musa Burzan“ Podgorica	1	1	1	1
JU OŠ „Dušan Bojović“ Nikšić	1	1	1	1
JU OŠ „Olga Golović“ Nikšić	1	1	1	2
JU OŠ „Branko Božović“ Podgorica	1	1	1	1
JU OŠ „Njegoš“ Kotor	1	1	1	1
JU OŠ „Mileva Lajović Lalatović“ Nikšić	1	1	1	2
JU OŠ „Radomir Mitrović“ Berane	1	1	1	1
JU OŠ „Vuk Karadžić“ Podgorica	1	1	1	2
JU OŠ „Maksim Gorki“ Podgorica	1	1	1	2
JU Gimnazija „Panto Mališić“ Berane	1	1	1	1
JU Stručna medicinska škola Podgorica	1	1	1	1
JU OŠ „Veljko Drobnjaković“ Kotor	1	1	1	1
JU OŠ „21. maj“ Podgorica	1	1	1	2

JU OŠ „Sutjeska“ Podgorica	1	1	1	2
JU OŠ „Savo Kažić“ Barutana – Podgorica	1	1	1	3
JU OŠ „Braća Bulajić“ Vilusi, Nikšić	1	1	1	1
JU OŠ „Dragiša Ivanović“ Podgorica	1	1	1	1
JU OŠ „Janko Mićunović“ Nikšić	1	1	1	1
JU OŠ „Stefan Mitrov Ljubiša“ Budva	1	1	1	1
JU OŠ „Vladimir Nazor“ Podgorica	1	1	1	3
JU OŠ „Marko Miljanov“ Podgorica	1	1	1	1
JU OŠ „Radojica Perović“ Podgorica	1	1	1	1
Gimnazija „Slobodan Škerović“ Podgorica	1	1	1	2
Srednja medicinska škola – Podgorica	1	1	1	1
SSŠ „Ivan Uskoković“ - Podgorica	1	1	1	3
Srednja ekonomska škola „Mirko Vešović“ Podgorica	1	1	1	1

5.6. Organizacija i tok istraživanja

Istraživanje je realizovano u periodu od januara 2023. godine do maja 2023. godine, na pomenutim lokacijama.

III INTERPRETICIJA I DISKUSIJA DOBIJENIH REZULTATA

6.1. Analiza i diskusija rezultata dobijenih anketnim upitnicima

U ovom poglavlju ćemo se baviti spoljašnjim faktorima koji utiču na motivaciju za učenje.

Upitnik za učenike

Analizirali smo hipotezu 1 koja glasi:

Pretpostavljamo da od spoljašnjih faktora na motivaciju u učenju najviše utiču socijalni i fizički faktori, iz upitnika pitanja 6, 7, 8, 14, 17 i 19.

Zaključujemo da od spoljašnjih faktora koji utiču na učenje dominiraju porodica, škola, društvo, obrazovanje roditelja, razmjena iskustava i savjeta među vršnjacima. Većina učenika smatra da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama nastavnika, dok ostali ističu da nagrade i/ili kazne ne utiču na motivaciju za učenje. 57% učenika smatra da nagrade i pohvale kod učenika razvijaju ljubav prema izradi zadataka, pozitivno utiču na zainteresovanost za nastavu i učenje, doprinose saradnji sa ostalim učenicima. Najviše učenika smatra da uspjehu u učenju doprinose stvaralačka atmosfera u učionici, motivisanost učenika za učenje pomoću nagrada i pohvala, kada nastavnik dopušta da slobodno izraze svoje mišljenje, kada uče interesantno gradivo, ljubav prema određenom predmetu, saradnja sa drugim učenicima. 52% ispitanika misli da dodjela nagrada/kazni doprinosi boljoj organizaciji nastave, uspješnijem radu nastavnika u odjeljenju, većoj aktivnosti učenika i stvaranju pozitivne atmosfere na času. 16% smatra da one doprinose samo većoj aktivnosti učenika, 13% stvaranju pozitivne atmosfere na času, 4% boljoj organizaciji nastave i 3% uspješnijem radu nastavnika u odjeljenju. Kao faktore koji pozitivno utiču na motivaciju za učenje većina ispitanika izdvaja pohvalu učenicima o rezultatima rada, pružanje pomoći učenicima, podsticanje samostalnog rada učenika i usmjerenost nastavnika na zadovoljavanje potreba učenika.

Uticaj nagrada na učenje dat je kroz analizu hipoteze 2 koja glasi:

Pretpostavljamo da nagrada koja se daje za kvalitet učinka pozitivno utiče na učenje, više nego za učestvovanje u nekoj aktivnosti, kroz pitanje 11 iz upitnika.

Najviše učenika 89% voli nagradu za kvalitet učenja, a zatim nagradu za učestvovanje u nekoj aktivnosti.

O nagradama koje najviše utiču na učenje pokazuje analiza hipoteze 3 koja glasi:

Pretpostavljamo da materijalna nagrada (ocjena) više utiče na učenje nego socijalna nagrada (pohvala) i da za učenike uspjeh u učenju predstavljaju odlične ocjene, diplome, takmičenja, argumentovana pitanjem 12.

Ocjene više utiču na uspjeh u učenju nego pohvale misli 86% učenika, dok 14% smatra da pohvale više utiču na uspjeh.

Da takmičenje utiče na bolje rezultate u učenju dokazuje hipoteza 4 koja glasi:

Pretpostavljamo da kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju što pokazuje pitanje iz upitnika broj 13.

Većina učenika – 76% smatra da takmičenje utiče na postizanje boljih rezultata u učenju, dok 24% ima suprotno mišljenje.

Faktorima koji doprinose uspjehu u učenju bavili smo se analizirajući hipotezu 5 koja glasi:

Pretpostavljamo da uspjehu u učenju doprinose: samoeфикаsnost, zalaganje za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje, argumentovano kroz pitanje broj 14.

Najviše učenika smatra da uspjehu u učenju doprinose stvaralačka atmosfera u učionici, motivisanost učenika za učenje pomoću nagrada i pohvala, kada nastavnik dopušta da slobodno izraze svoje mišljenje, kada uče interesantno gradivo, ljubav prema određenom predmetu, saradnja sa drugim učenicima.

Uticaj nagrada i kazni na uspjeh u učenju ispitali smo kroz hipotezu 6 koja glasi:

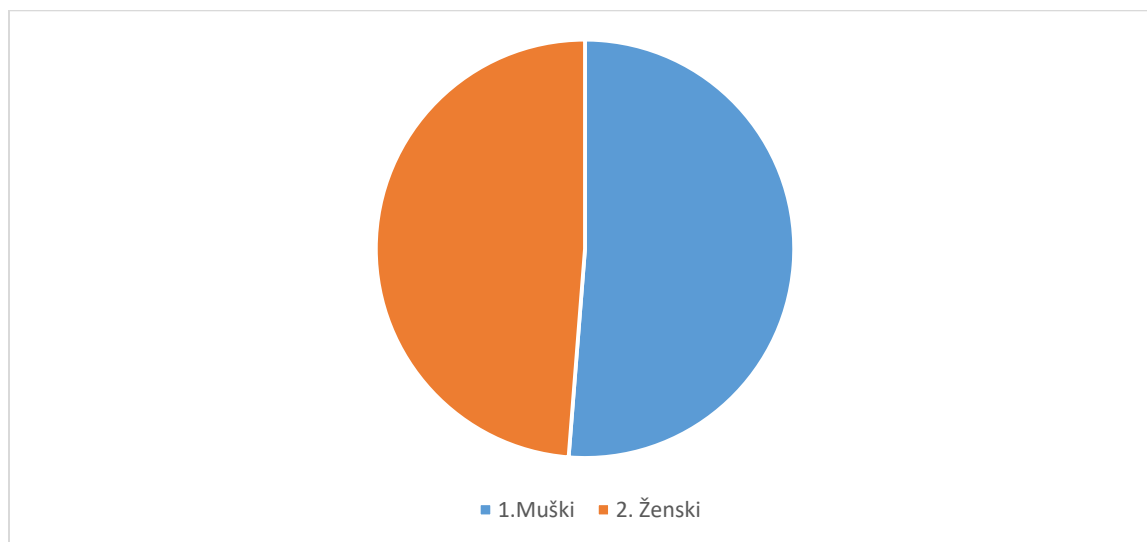
Pretpostavljamo da nagrada djeluje potkrepljujuće i pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju, obrađenu kroz pitanja 15, 16 i 17.

Svi anketirani učenici smatraju da nagrada pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju. 84% učenika misli da se nagrade/kazne učenicima djelimično pravedno daju, po zaslugama, 14% da se ne daju pravedno, dok 3% misli da se nagrade i kazne pravedno, po zaslugama izriču. Većina ispitanih učenika misli da dodjela

nagrada/kazni doprinosi boljoj organizaciji nastave, uspješnijem radu nastavnika u odjeljenju, većoj aktivnosti učenika i stvaranju pozitivne atmosfere na času.

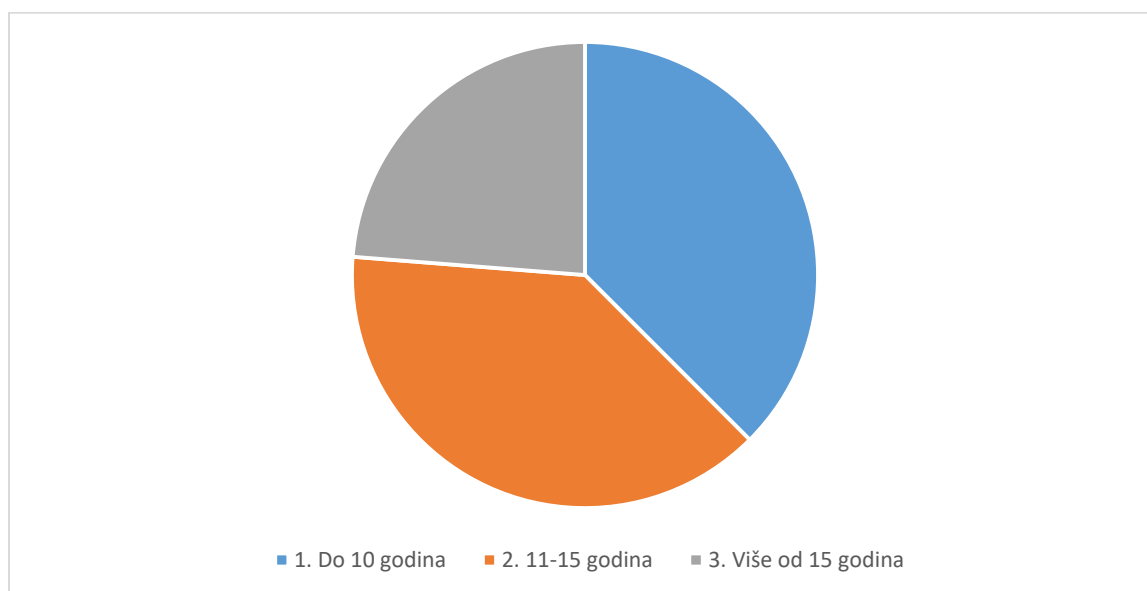
Na osnovu analize pitanja prihvataju se, odnosno potvrđene su, sve postavljene hipoteze.

Grafik br. 1: Pol

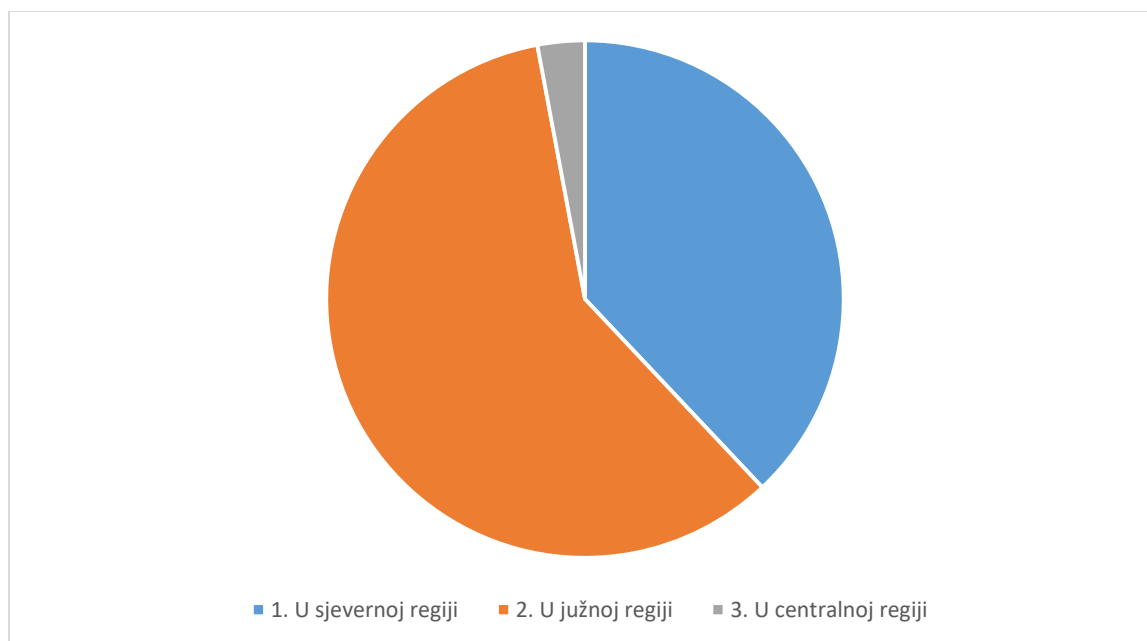
U anketi dominiraju učenici muškog pola –51%, dok je učenica 49%.

Grafik br. 2: Godište učenika/ca

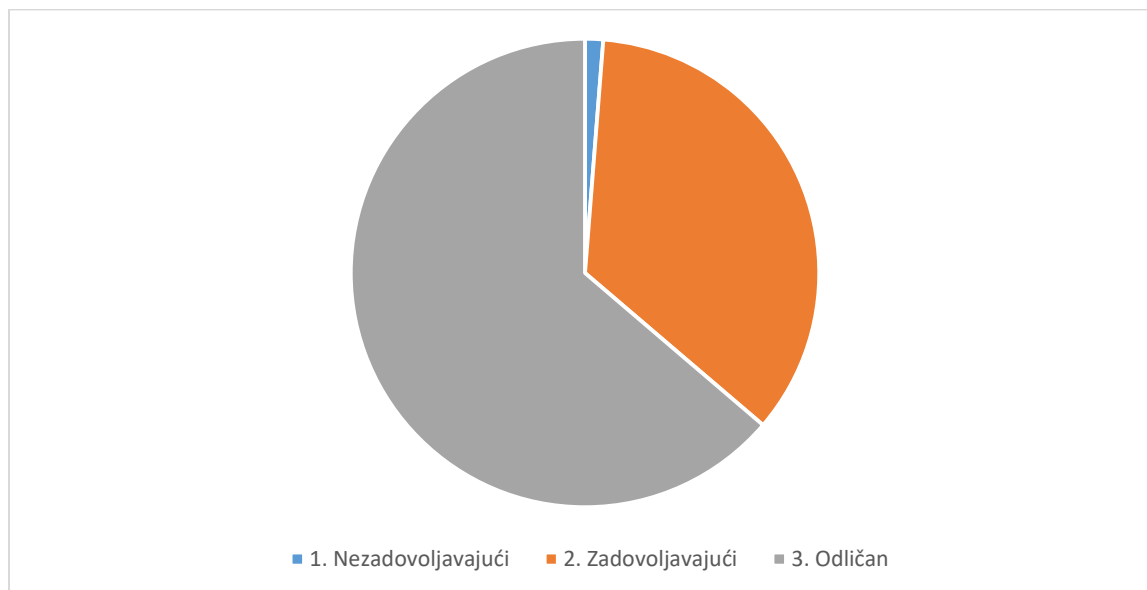
Najviše anketiranih učenika ima 11-15 godina – 39%, zatim do 10 godina – 38% i više od 15 godina – 24%.

Grafik br. 3: Regija u Crnoj Gori u kojoj učenici/ce pohađaju školu

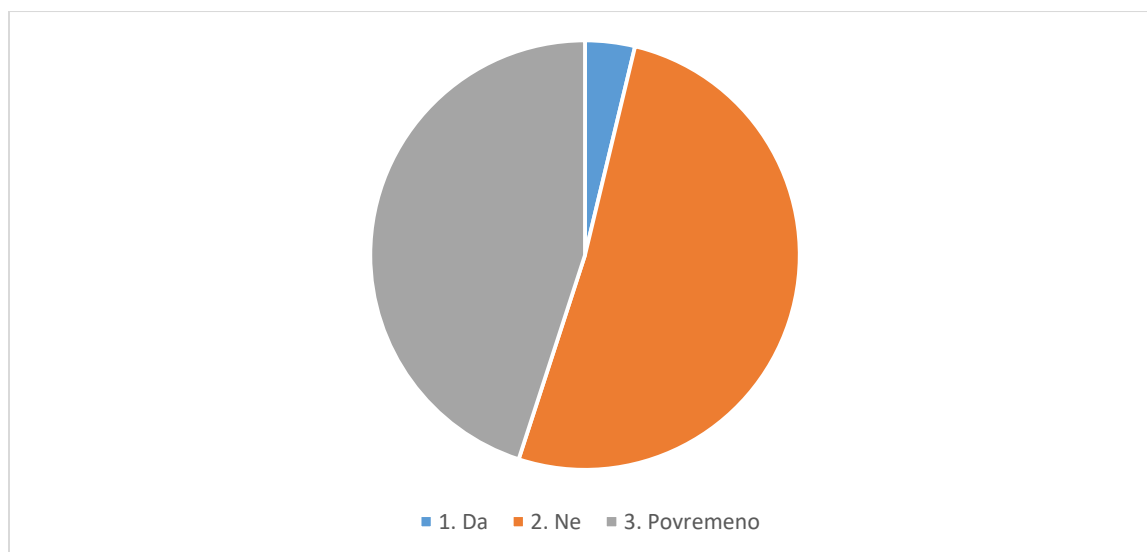
Najviše učenika pohađa školu u južnoj regiji – 59%, u sjevernoj – 38% i u centralnoj regiji 3%.

Grafik br. 4: Odnos učenika i nastavnika

Najviše učenika ocijenilo je odnos sa nastavnicima kao odličan – 64%, 35% smatra da je odnos zadovoljavajući, a svega 1% ocijenilo je odnos učenik-nastavnik kao nezadovoljavajući.

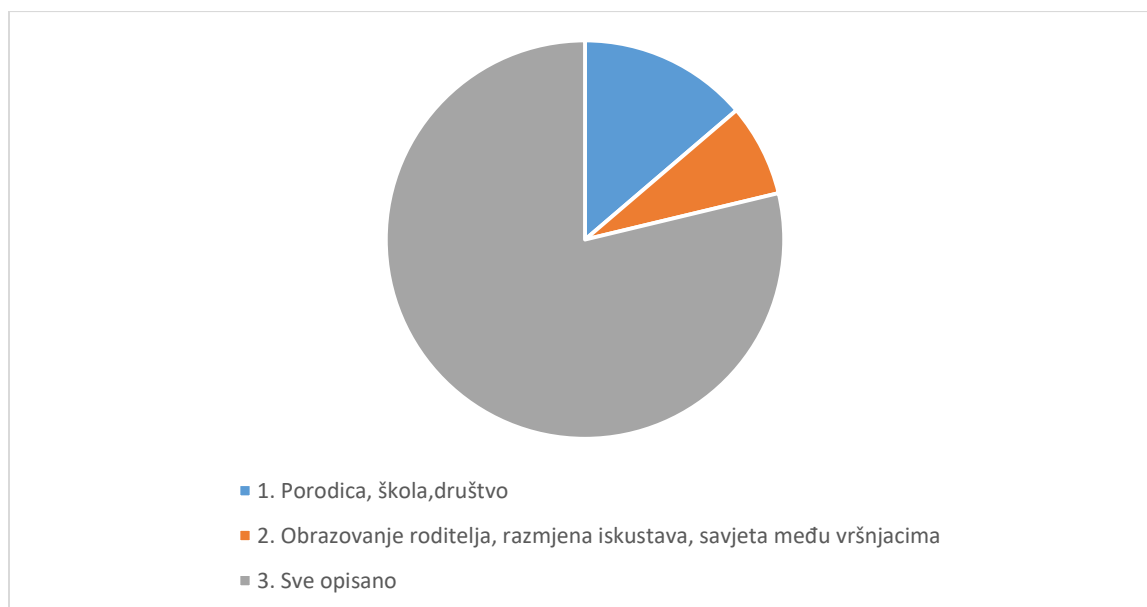
Grafik br. 5: Posjete učenika/ca pedagogu ili psihologu

Najviše je učenika koji ne posjećuju pedagoga ili psihologa – 51%, povremeno ih posjećuje 45%, a redovno posjećuje 4% učenika.

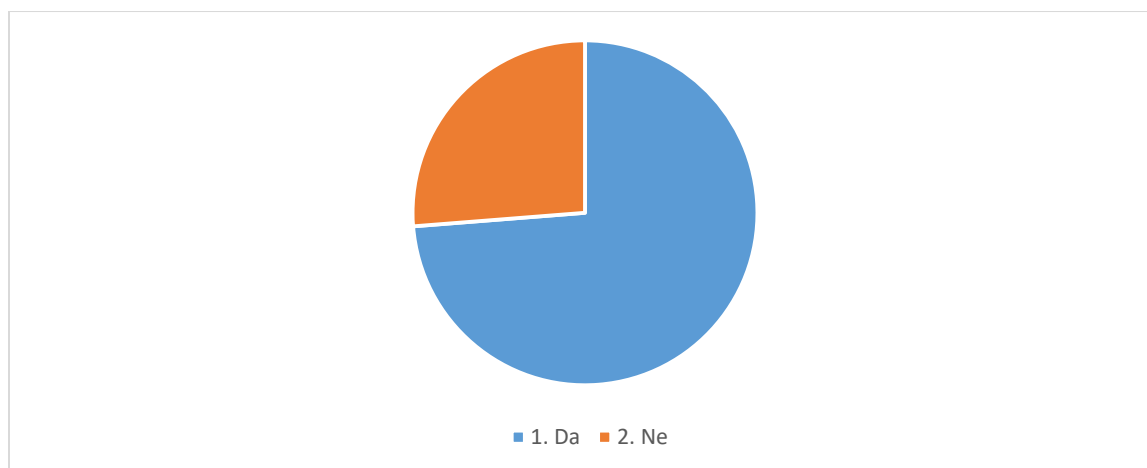
Sljedeći set pitanja odnosi se na motivaciju u učenju.

Grafik br. 6: Spoljašnji faktori koji utiču na učenje

Od spoljašnjih faktora koji utiču na učenje dominiraju porodica, škola, društvo, obrazovanje roditelja, razmjena iskustava i savjeta među vršnjacima – 79%, njih 14% smatra da je najveći uticaj porodice, škole i društva, dok svega 8% smatra da najviše uticaja na učenje imaju obrazovanje roditelja, razmjena iskustava i savjeta među vršnjacima.

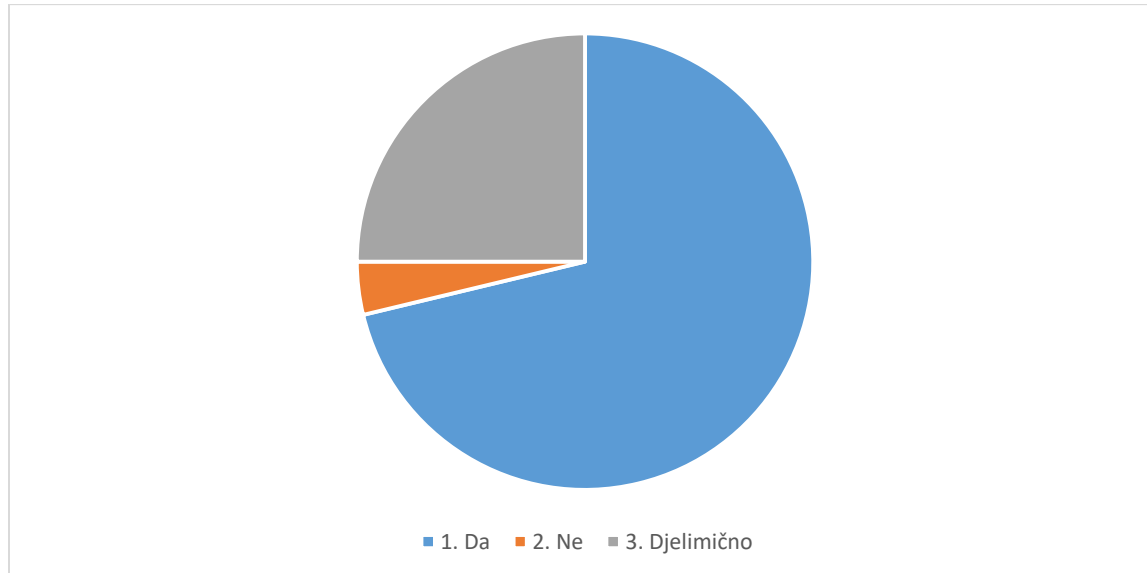
Grafik br. 7: Podsticanje motivacije za učenje nagradama i/ili kaznama nastavnika

74% učenika smatra da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama nastavnika, dok njih 26% smatra da nagrade i/ili kazne ne utiču na motivaciju za učenje.

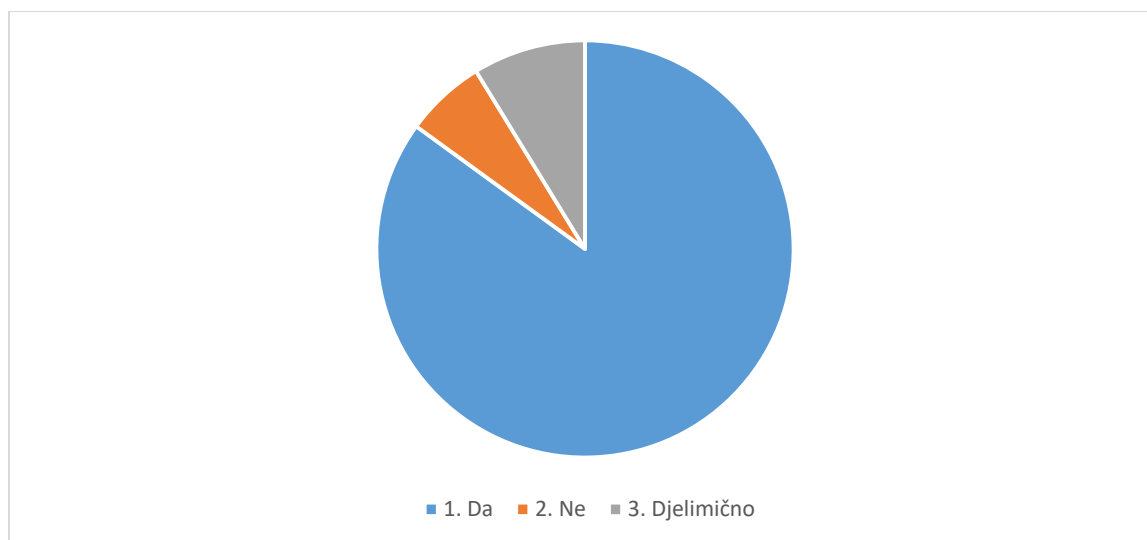
Sljedeći set pitanja odnosi se na nagrade i kazne učenika u nastavnom procesu.

Grafik br. 8: Što razvijaju kod učenika/ca nagrade i pohvale

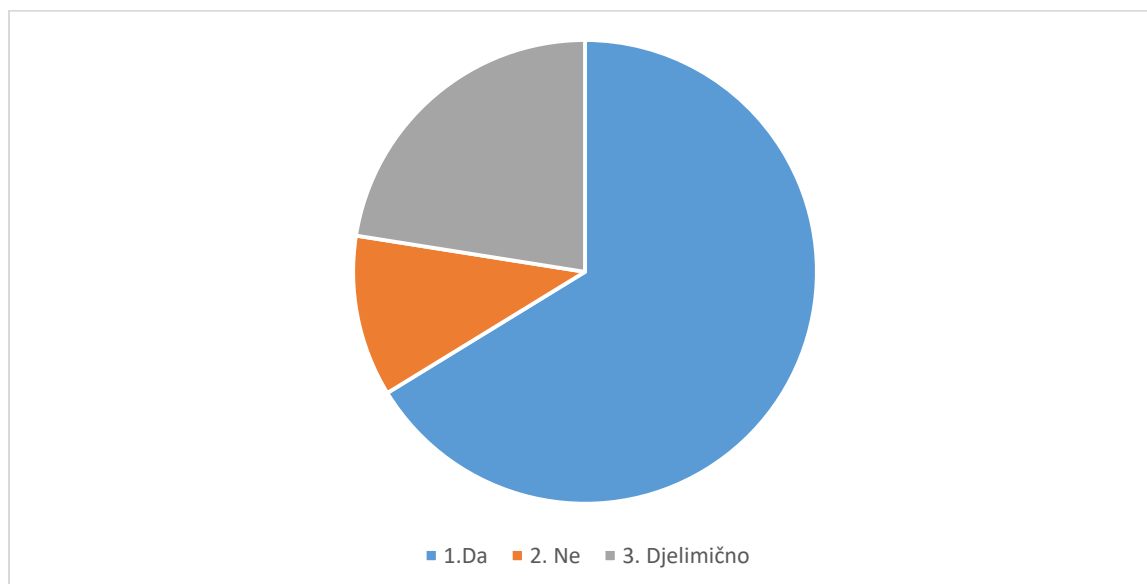
57% učenika smatra da nagrade i pohvale kod učenika razvijaju ljubav prema izradi zadataka, pozitivno utiču na zainteresovanost za nastavu i učenje, doprinose saradnji sa ostalim učenicima, 25% smatra da djelimično utiču, dok 4% učenika misli da uopšte ne utiču.

Grafik br. 9: Kako kazne utiču na učenike/ce

Najviše učenika – 85% smatra da se kazne negativno odražavaju na učenike. Nakon kažnjavanja plaše se, žele da izbjegnu učenje i disciplinovanje u školi, imaju strah od neuspjeha, odnosa nastavnika prema njima, ali se kazne pozitivno odražavaju na disciplinu. Kažnjavanim učenicima je dosadno u školi, zbunjeni su, razočarani, smatraju da su javno osramoćeni. 7% smatra da je taj uticaj djelimičan, dok svega 6% misli da se kazne ne odražavaju negativno na učenike.

Grafik br. 10: Koliko nagrade i kazne doprinose uspjehu u učenju i motivišu učenike da uče

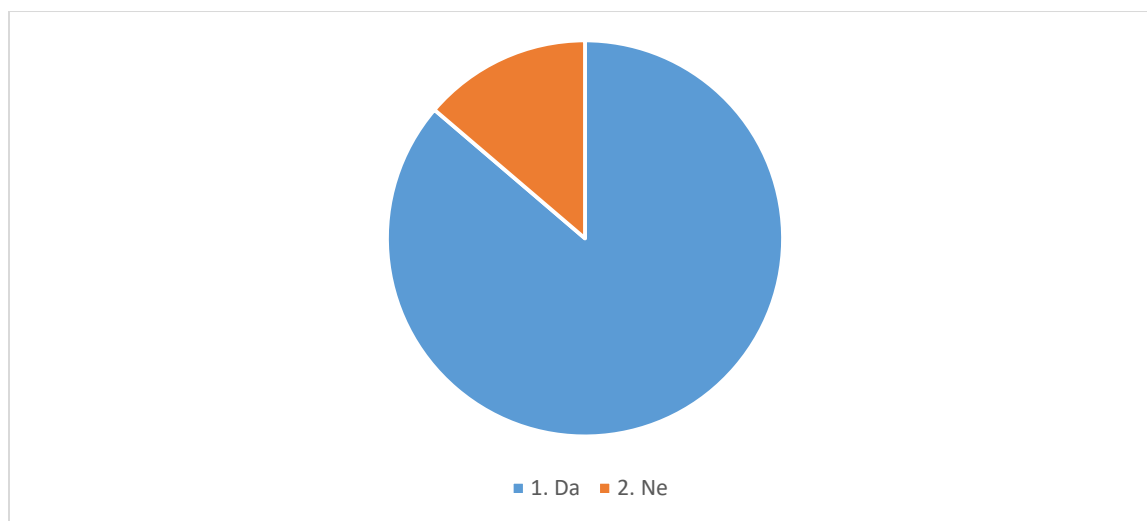
66% učenika smatra da nastavnik primjenjuje nagrade i kazne kako bi doprinio uspjehu u učenju i motivisao učenike da uče, 23% misli da je takav doprinos djelimiča, a 11% da nagrade i kazne ne doprinose uspjehu i motivaciji za učenje.

Grafik br. 11: Nagradu koju učenici najviše vole

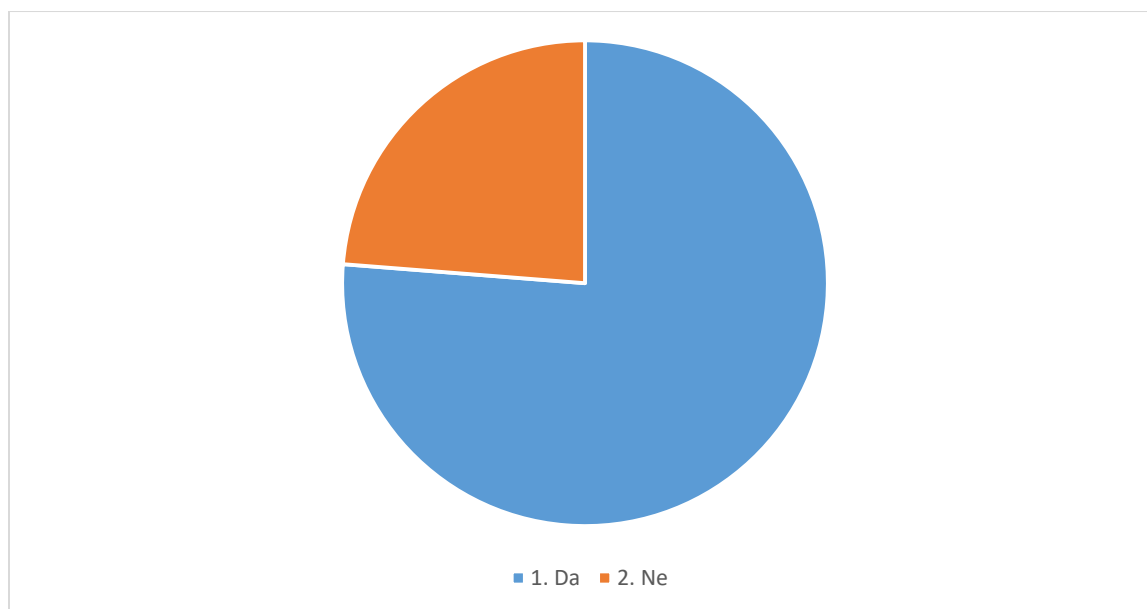
Nagradu za kvalitet učenja najviše voli 89% učenika, a 11% opredijelilo se za nagradu za učestvovanje u nekoj aktivnosti.

Grafik br. 12: Uticaj ocjena i pohvala na uspjeh u učenju

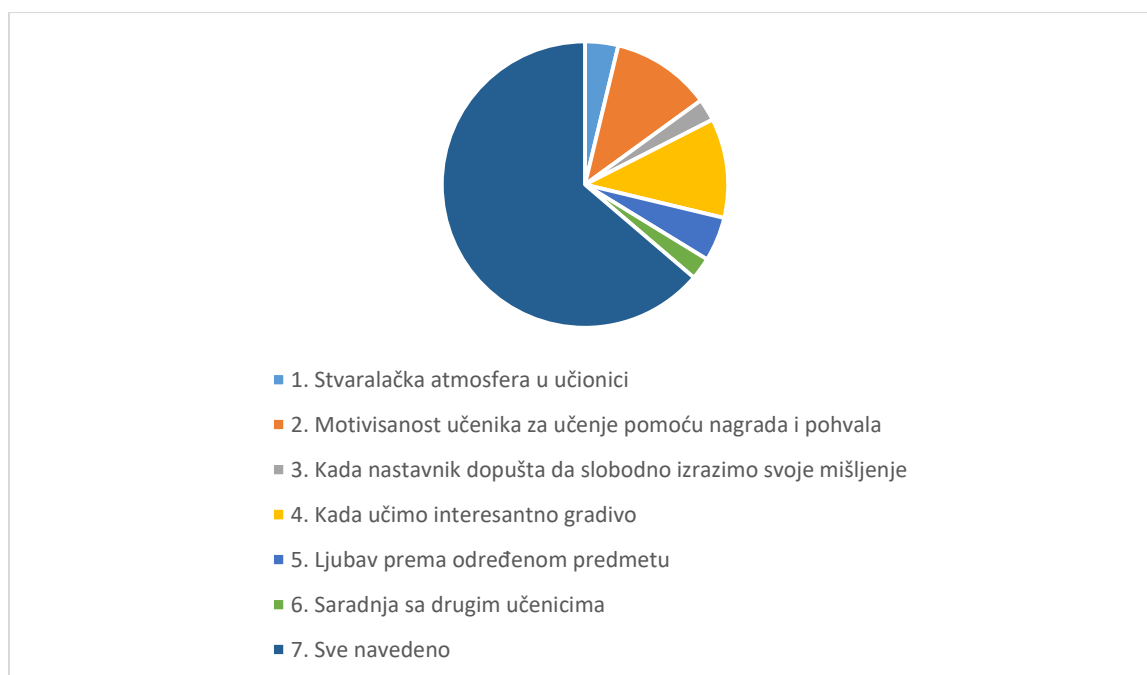
Da ocjene više utiču na uspjeh u učenju nego pohvale misli 86% učenika, dok 14% smatra da pohvale više utiču na uspjeh.

Grafik br. 13: Uticaj takmičenja na postizanje rezultata u učenju

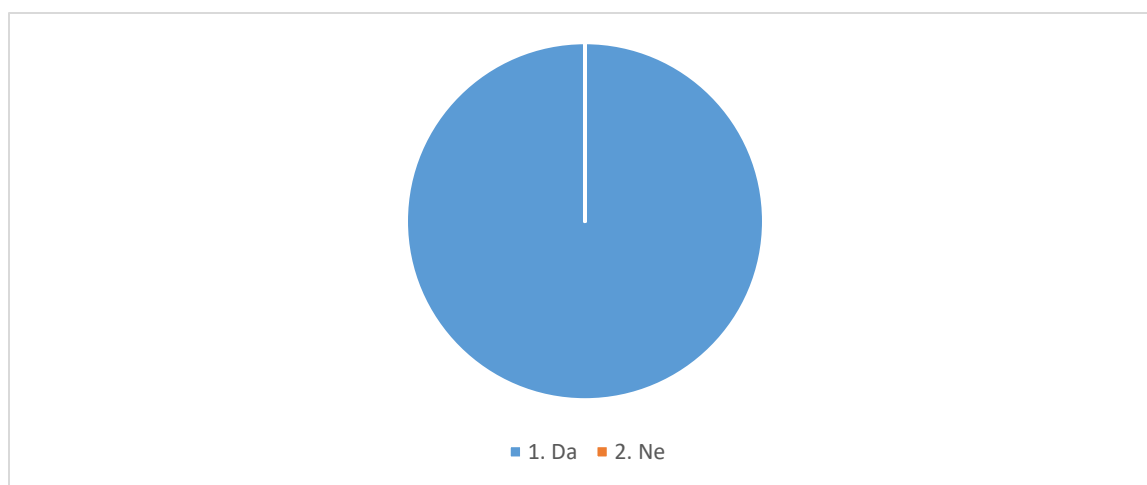
Da takmičenje utiče na postizanje boljih rezultata u učenju smatra 76% učenika, dok 24% ima suprotno mišljenje.

Grafik br. 14: Faktori koji doprinose uspjehu u učenju

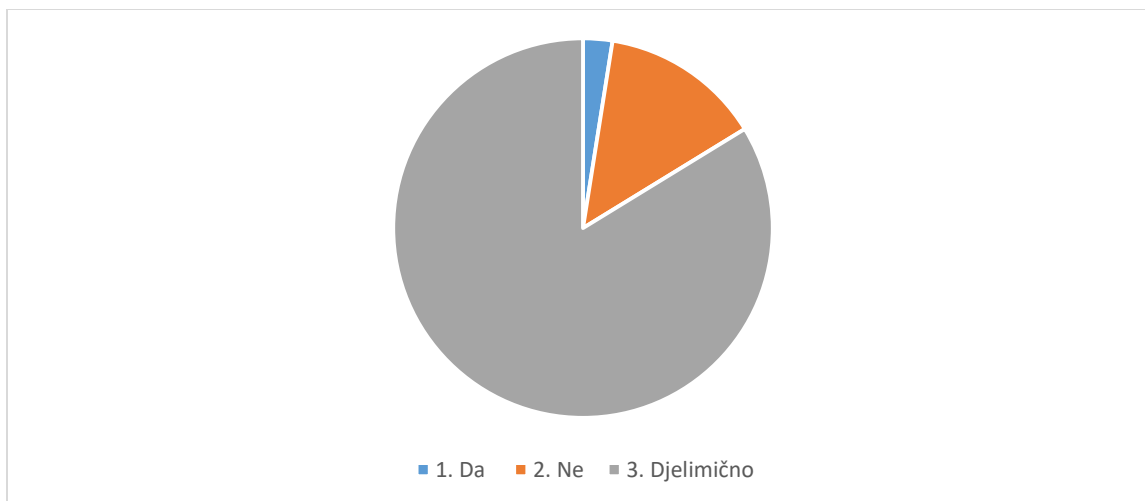
Najviše učenika – 64% smatra da uspjehu u učenju doprinose stvaralačka atmosfera u učionici, motivisanost učenika za učenje pomoću nagrada i pohvala, kada nastavnik dopušta da slobodno izraze svoje mišljenje, kada uče interesantno gradivo, ljubav prema određenom predmetu, saradnja sa drugim učenicima. Po 11% misli da uspješnom učenju najviše doprinose motivisanost pomoću nagrada i pohvala i kada uče interesantno gradivo. 5% anketiranih smatra da je razlog tome ljubav prema određenom predmetu, 4% odlučilo se za stvaralačku atmosferu u učionici i po 3% za razloge kada nastavnik dopušta da slobodno izraze svoje mišljenje i saradnju sa drugim učenicima.

Grafik br. 15: Pozitivan uticaj nagrade na učenje i kazne na disciplinu učenika

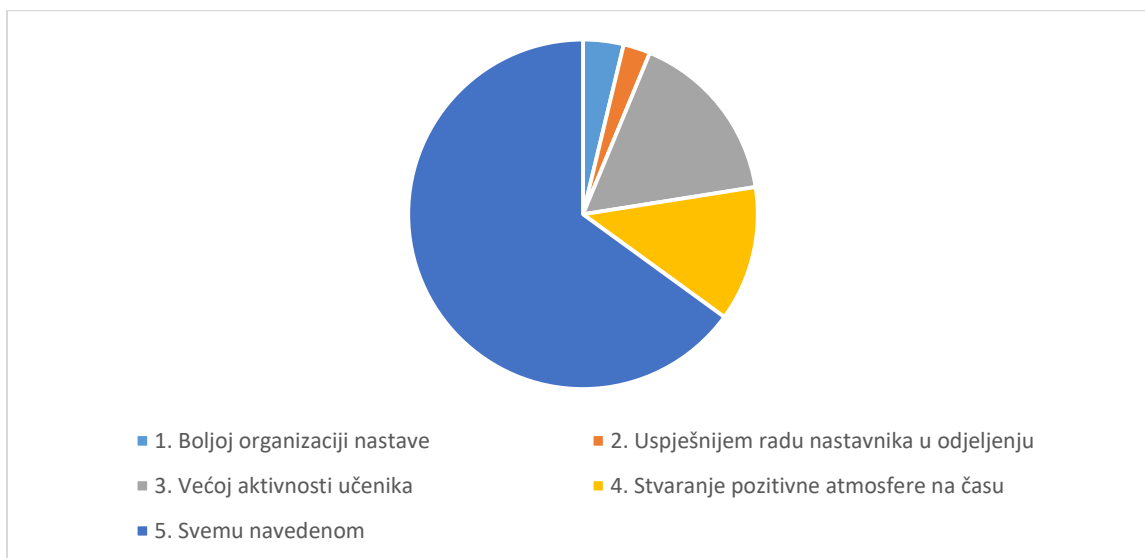
Svi anketirani učenici smatraju da nagrada pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju.

Grafik br. 16: (Ne)pravednost davanja nagrada i kazni učenicima

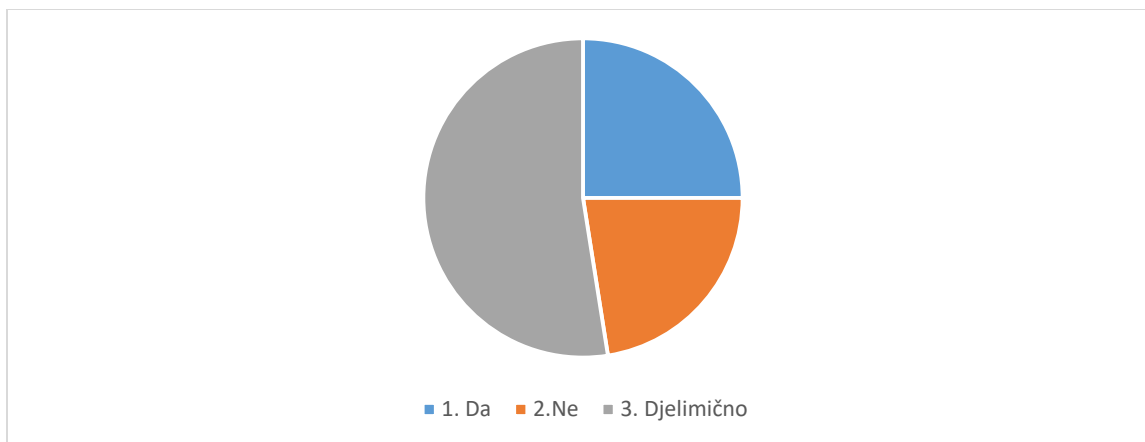
84% učenika misli da se nagrade/kazne učenicima djelimično pravedno daju, po zaslugama. Njih 14% smatra da se ne daju pravedno, dok svega 3% misli da se nagrade i kazne pravedno, po zaslugama izriču.

Grafik br. 17: Doprinos nagrada i kazni

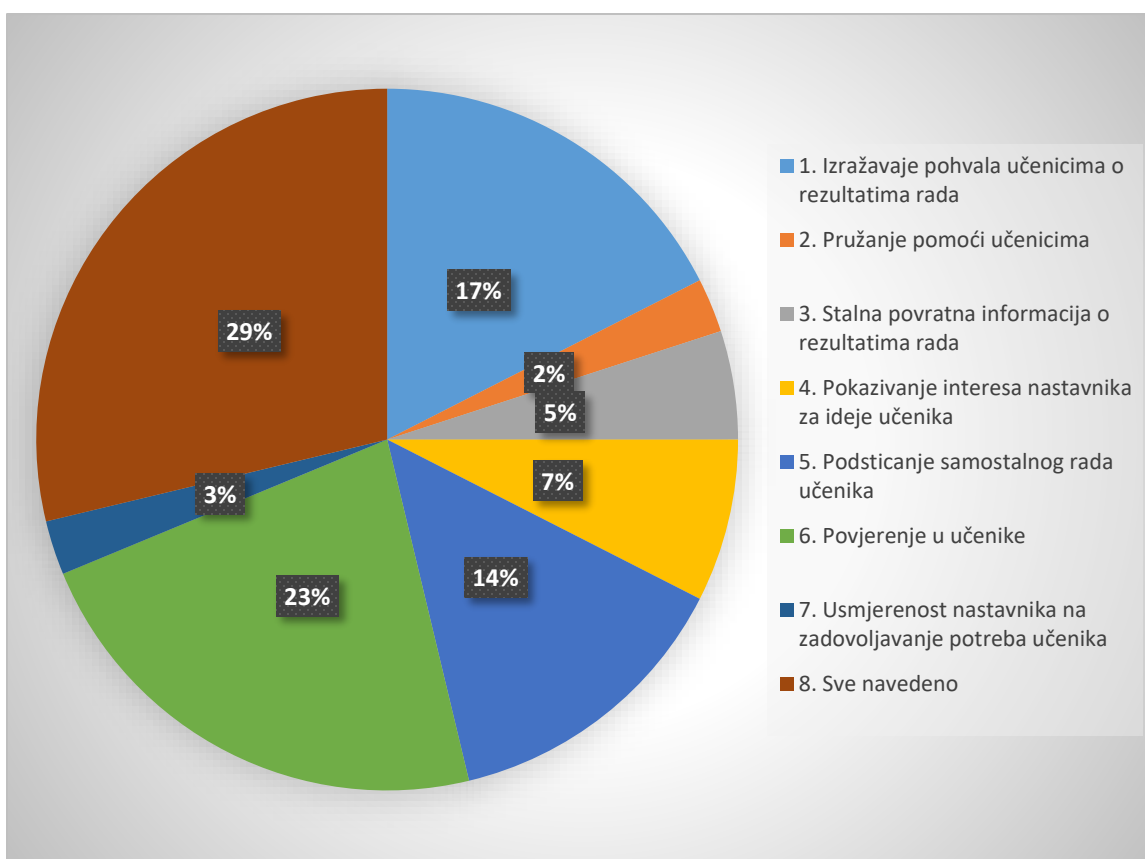
52% ispitanih učenika misli da dodjela nagrada/kazni doprinosi boljoj organizaciji nastave, uspješnijem radu nastavnika u odjeljenju, većoj aktivnosti učenika i stvaranju pozitivne atmosfere na času. 16% smatra da one doprinose samo većoj aktivnosti učenika, 13% stvaranju pozitivne atmosfere na času, 4% boljoj organizaciji nastave i 3% uspješnijem radu nastavnika u odjeljenju.

Grafik br. 18: Uticaj odnosa nastavnika prema učenicima i načina organizacije nastavnog časa na njihovo ponašanje

53% učenika smatra da njihovo ponašanje djelimično zavisi od odnosa nastavnika prema njima i načina organizacije nastavnog časa, 25% misli da u potpunosti zavisi, a 23% da uopšte ne zavisi.

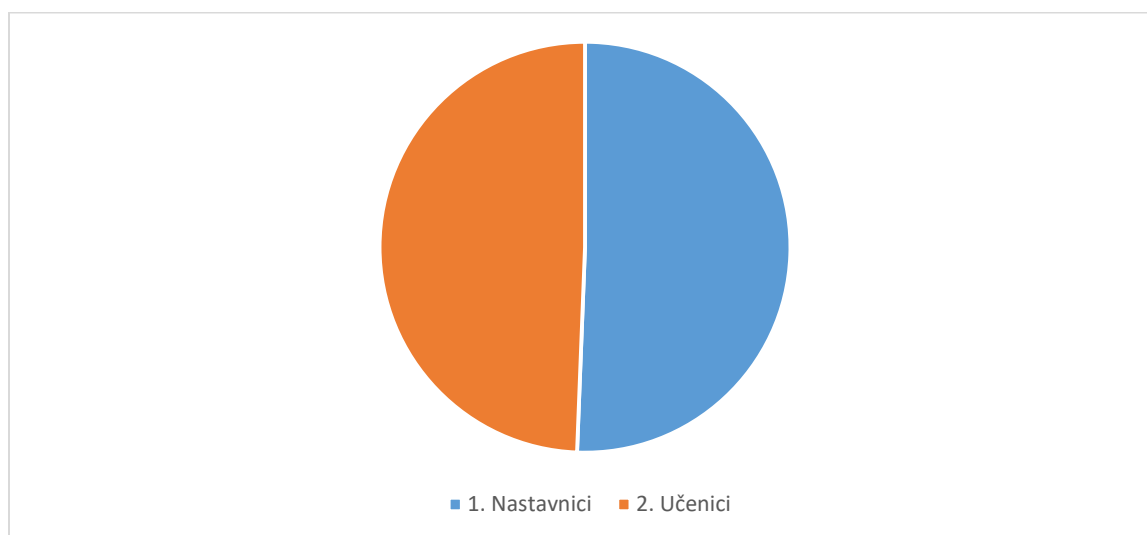
Grafik br. 19: Faktori koji pozitivno utiču na motivaciju za učenje

29% učenika smatra da na motivaciju za učenje pozitivno utiču izražavanje pohvala učenicima o rezultatima rada, pružanje pomoći učenicima, stalna povratna informacija o rezultatima rada, pokazivanje interesa nastavnika za ideje učenika, podsticanje samostalnog rada učenika,

povjerenje u učenike i usmjerenost nastavnika na zadovoljavanje potreba učenika. 23% misli da na motivaciju za učenje najpozitivnije utiče povjerenje u učenike, 17% izražavanje pohvala učenicima o rezultatima rada, 14% podsticanje samostalnog rada učenika, 7% pokazivanje interesa nastavnika za ideje učenika, 5% stalna povratna informacija o rezultatima rada, 3% usmjerenost nastavnika na zadovoljavanje potreba učenika i 2% pružanje pomoći učenicima.

Grafik br. 20: Uloga nastavnika i učenika u nagrađivanju/kažnjavanju učenika

Učenici smatraju da najveću najveću i najznačajniju ulogu u nagrađivanju/kažnjavanju učenika imaju učenici – 51%, dok njih 49% smatra da imaju nastavnici.

Upitnik za pedagoge i psihologe

Upitnik za pedagoge i psihologe

Analizirali smo hipotezu 1 koja glasi:

Pretpostavljamo da od spoljašnjih faktora na motivaciju u učenju najviše utiču socijalni i fizički faktori, obradom pitanja 5, 6, 7 i 8 u upitniku.

Najviše pedagoga i psihologa – 58% kao spoljašnje faktore koji utiču na učenje izdvajaju socijalne faktore, fizičke faktore, porodicu, školu, društvo, obrazovanje roditelja učenika, razmjenu iskustava, savjeta među vršnjacima, socijalizaciju i dobre komunikacijske vještine. Većina pedagoga i psihologa smatra da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama koje su uključene u planiranje, oblike rada, modelovanje i organizaciju nastave. Takođe, najviše njih smatra da su nagrade i pohvale značajne za podsticajne zadatke i aktivnosti, efikasno podučavanje, kooperativno učenje i da predstavljaju model podrške autonomiji učenika, doprinose intenziviranju individualnog oblika rada učenika, samodeterminaciji, većoj primjeni kompetitivnih oblika grupe interakcije u nastavi, te da nagrade kod učenika razvijaju ljubav prema izradi izazovnih zadataka, pozitivno utiču na povećanje sposobnosti kontrole, zainteresovanosti za nastavu, povećanje nivoa vrjednovanja akademskog postignuća.

Analizom hipoteze 2 koja glasi:

Pretpostavljamo da nagrada koja se daje za kvalitet učinka pozitivno utiče na učenje, više nego za učestvovanje u nekoj aktivnosti, data kroz pitanje 11, zaključujemo da većina pedagoga i psihologa naglašava da učenici preferiraju nagradu koja se daje za kvalitet učinka, a ne za učestvovanje u nekoj aktivnosti.

Obradom hipoteze 3 koja glasi:

Pretpostavljamo da materijalna nagrada (ocjena) više utiče na učenje nego socijalna nagrada (pohvala) i da za učenike uspjeh u učenju predstavljaju odlične ocjene, diplome, takmičenja, data kroz pitanje 12 u upitniku, zaključujemo da socijalne nagrade (pohvale) ne utiču više na učenje nego materijalne nagrade (ocjene).

O uticaju kompeticije na bolje rezultate u učenju odgovor daje hipoteza 4 koja glasi: *Pretpostavljamo da kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju, a obrađena je kroz pitanje 13. Većina pedagoga i psihologa ističe da kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju.*

Ispitivanje uticaja odlučujućih faktora na uspjeh u učenju dat je kroz hipotezu 5 koja glasi: *Pretpostavljamo da uspjehu u učenju doprinose: samoeфикаsnost, zalaganje za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje*, a obrađena je kroz pitanje 14. Zaključujemo da većina ispitanih pedagoga i psihologa kao glavne faktore koji doprinose uspjehu u učenju navode samoeфикаsnost, zalaganje učenika za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje, učenici su najmotivisaniji kada uče interesantno gradivo pokazujući sigurnost, usmjereniji su ka uspjehu, samoobrazovanju, ljubav prema određenom predmetu inicira volju za učenjem, kvalitetnu organizaciju procesa učenja i kooperativnost.

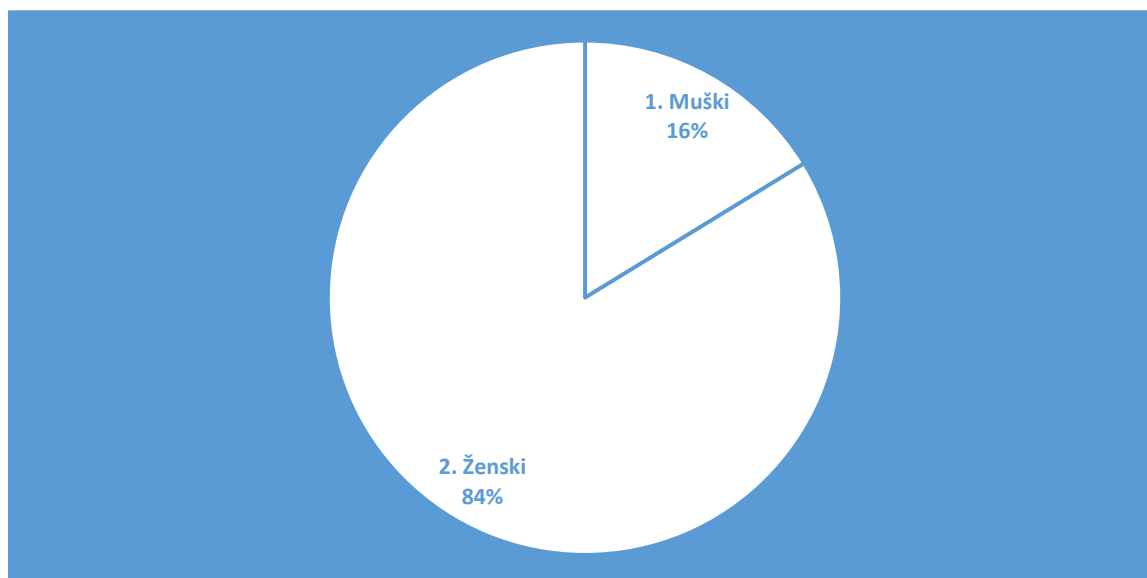
Uticaj nagrada i kazni na uspjeh u učenju analiziran je kroz hipotezu 6 koja glasi:

Pretpostavljamo da nagrada djeluje potkrepljujuće i pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju, a obrađena je kroz pitanje 15 u upitniku.

Većina ispitanika smatra da nagrada djeluje potkrepljujuće i pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju.

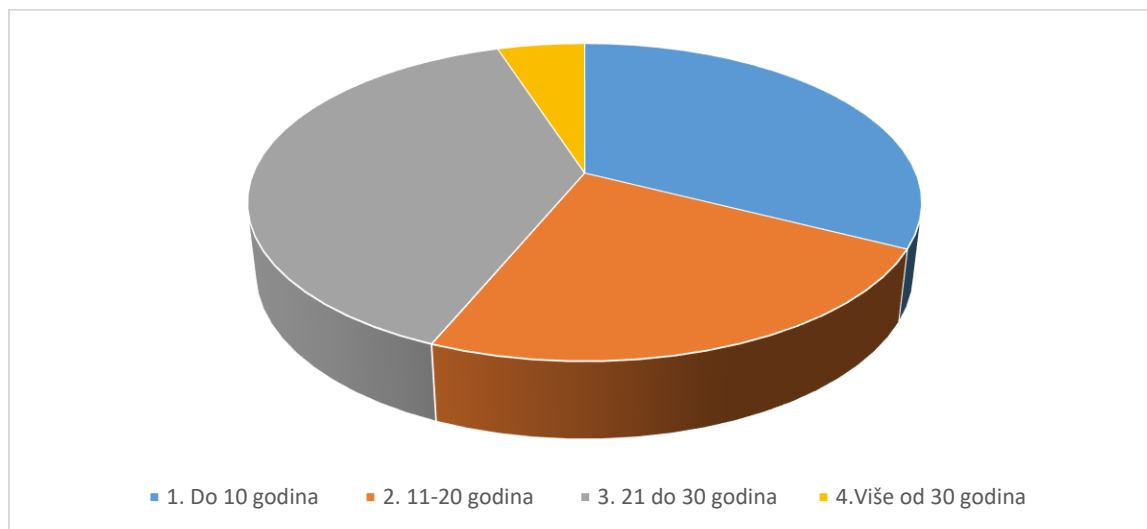
Na osnovu analize pitanja zaključujemo da se prihvataju sve postavljene hipoteze.

Garfik br. 1: Pol

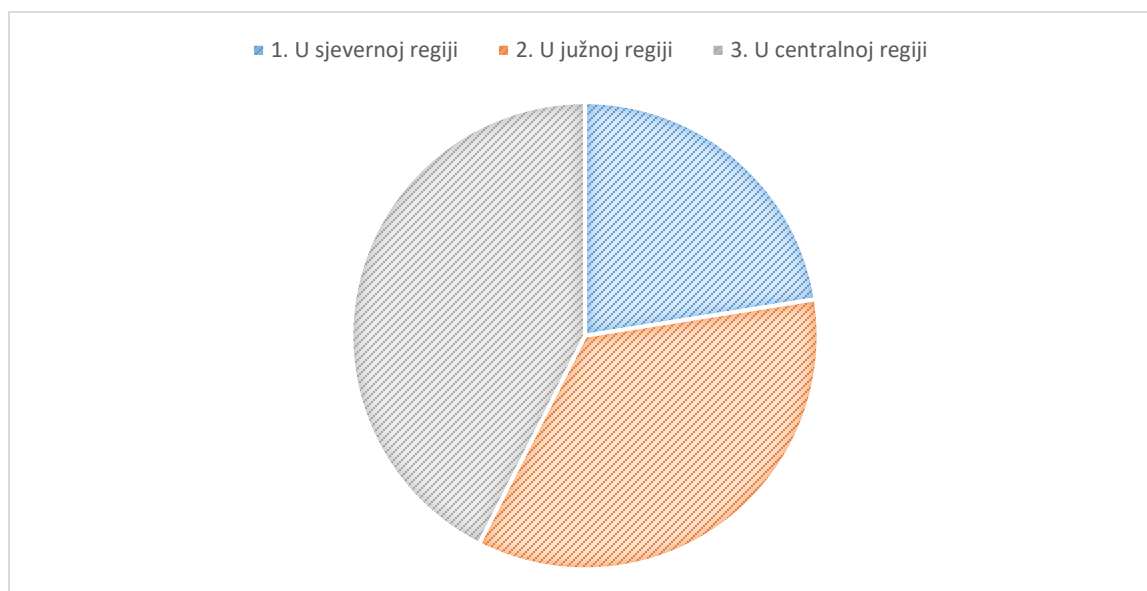
Među anketiranim pedagogima i psiholozima dominiraju žene – 84%, dok su muškarci zastupljeni 16%.

Grafik br. 2: Godine radnog staža

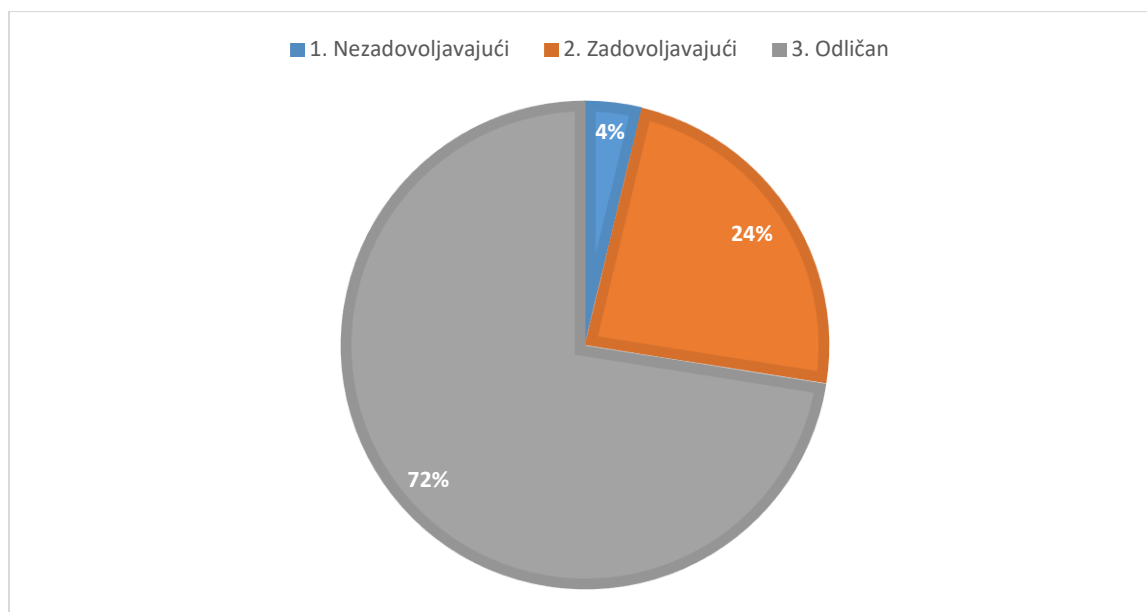
Shodno godinama radnog staža najviše je ispitanika – 39% sa radnim stažom 21-30 godina, zatim 33% do 10 godina, 24% sa 11-20 godina i 5% sa više od 30 godina staža.

Garfik br. 3: Regija u Crnoj Gori u kojoj su zaposleni

Najviše anketiranih pedagoga i psihologa radi u centralnoj regiji – 43%, zatim u južnoj regiji – 35% i u sjevernoj – 23%.

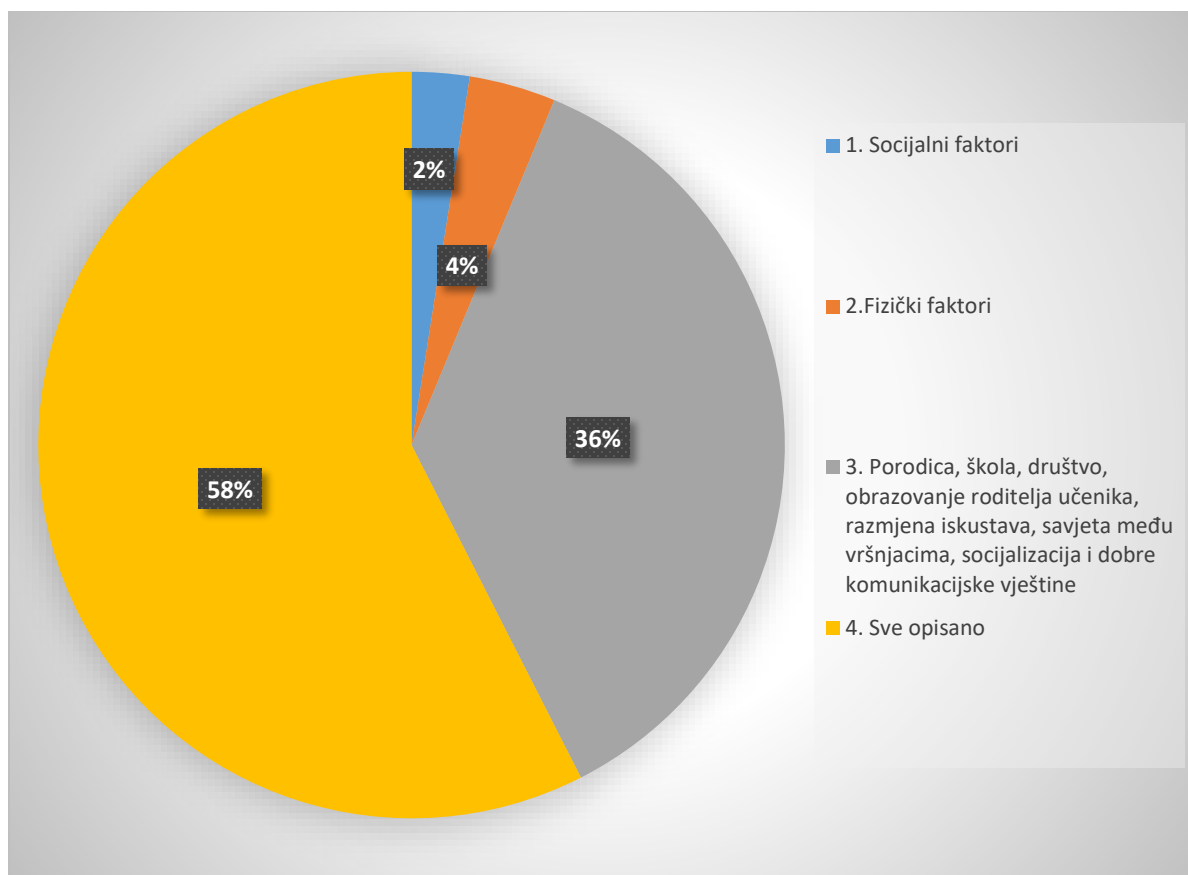
Grafik br. 4: Odnos pedagoga i psihologa sa učenicima/učenicama

Najviše pedagoga i psihologa ocijenilo je odnos sa učenicima kao odličan – 72%, 24% kao zadovoljavajući i svega 4% kao nezadovoljavajući.

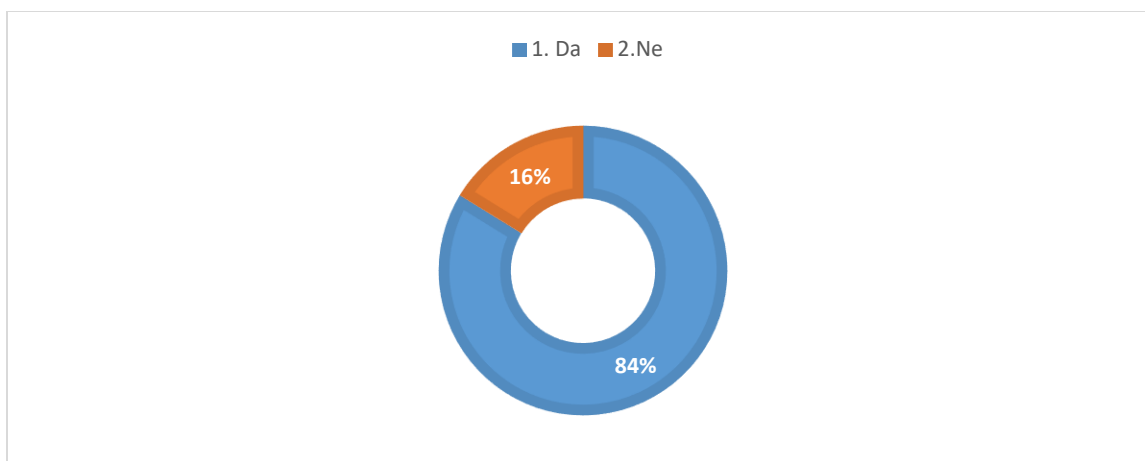
Sljedeći set pitanja odnosi se na motivaciju u učenju, nagrade i pohvale.

Grafik br. 5: Spoljašnji faktori koji utiču na učenje

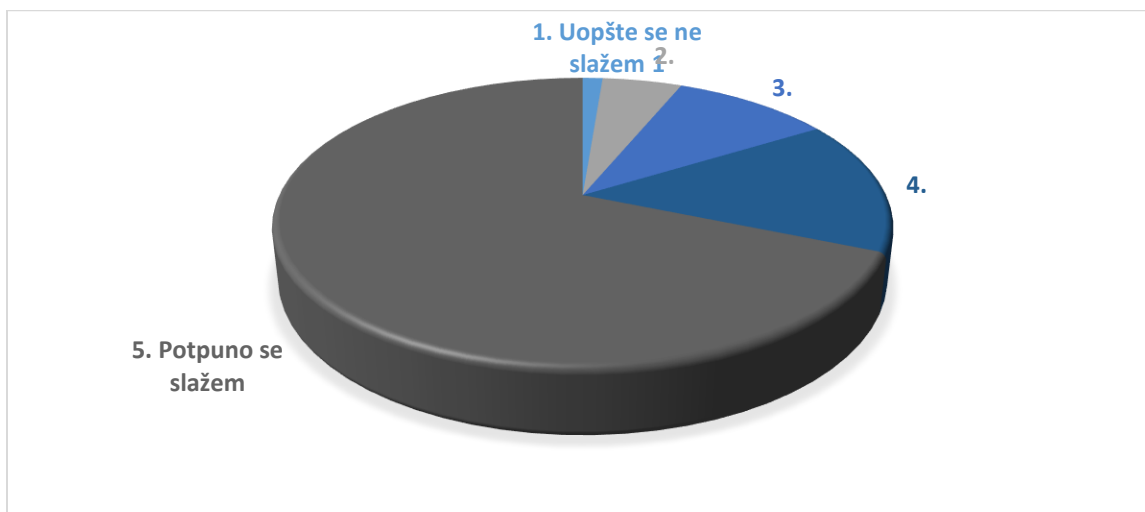
Najviše pedagoga i psihologa – 58% kao spoljašnje faktore koji utiču na učenje izdvajaju socijalne faktore, fizičke faktore, porodicu, školu, društvo, obrazovanje roditelja učenika, razmjenu iskustava, savjeta među vršnjacima, socijalizaciju i dobre komunikacijske vještine, 36% odlučili su se samo za porodicu, školu, društvo, obrazovanje roditelja učenika, razmjenu iskustava, savjeta među vršnjacima, socijalizaciju i dobre komunikacijske vještine, 4% za fizičke faktore, a 2% za socijalne faktore.

Grafik br. 6: Podsticanje motivacije za učenje podstiče se nagradama i/ili kaznama

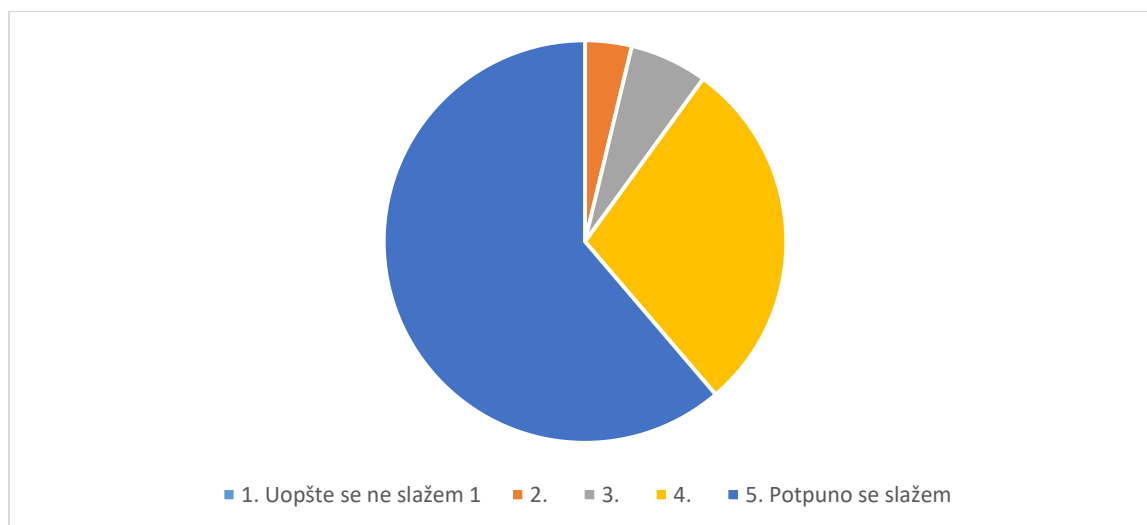
84% pedagoga i psihologa smatra da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama koje su uključene u planiranje nastavnog procesa, oblike rada u nastavi, efikasno podučavanje, modelovanje i organizaciju nastavnog procesa, dok njih 16% ima suprotno mišljenje.

Grafik br. 7: Doprinos nagrada i pohvala

Ocjenjujući na skali od 1- uopšte se ne slažem do 5 - potpuno se slažem najviše pedagoga i psihologa se odlučilo da su nagrade i pohvale značajne za podsticajne zadatke i aktivnosti, efikasno podučavanje, kooperativno učenje i predstavljaju model podrške autonomiji učenika, da doprinose intenziviranju individualnog oblika rada učenika, samodeterminaciji, većoj primjeni kompetitivnih oblika grupne interakcije u nastavi – 69%, njih 15% odlučilo se za 4, 10% za 3, 5% za 2, a svega 1% uopšte se ne slaže sa ovom konstatacijom.

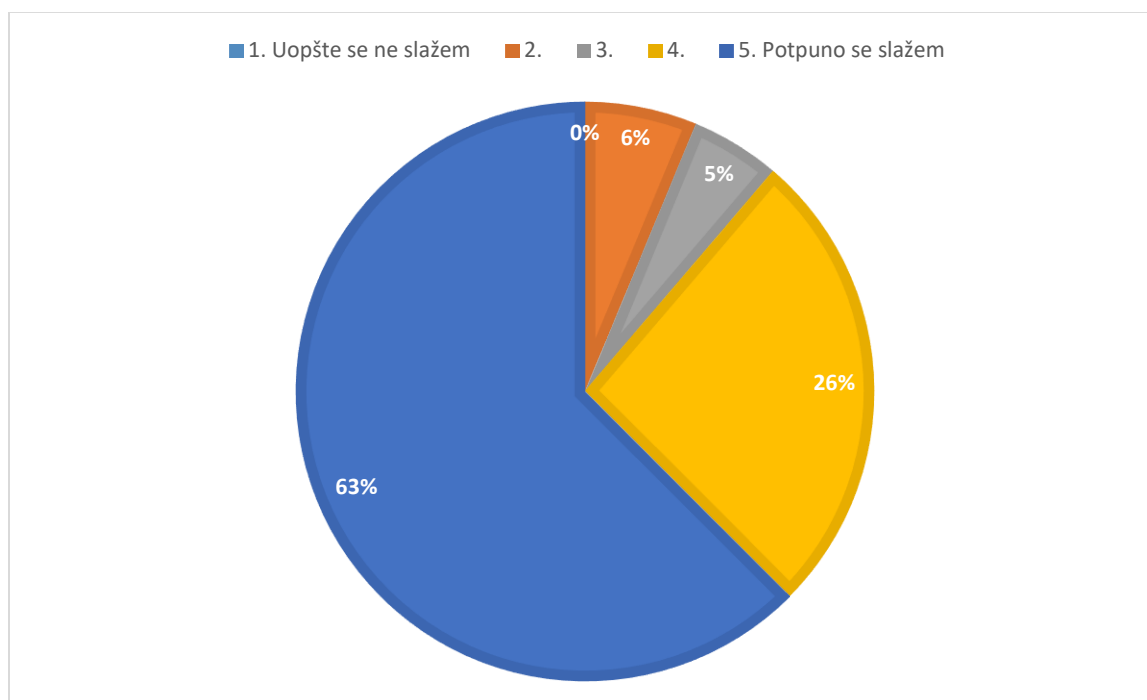
Grafik br. 8: Pozitivni uticaji nagrada kod učenika/ca

Njih 61% u potpunosti se slaže da nagrade kod učenika razvijaju ljubav prema izradi izazovnih zadataka, pozitivno utiču na povećanje sposobnosti kontrole, zainteresovanosti za nastavu, povećanje nivoa vrjednovanja akademskog postignuća, 29% ocijenilo je ovaj odgovor sa 4, 6% sa 3, 4% sa 2, dok nije bilo ispitanika koji se uopšte ne slažu sa ovom konstatacijom.

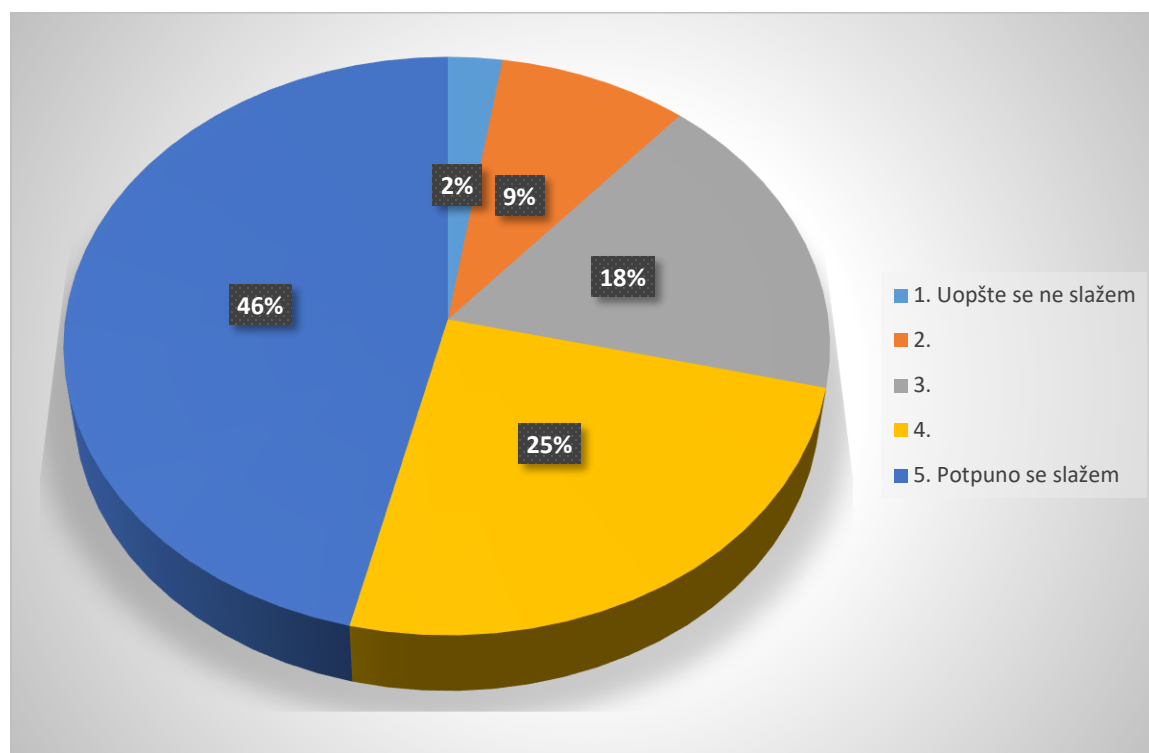
Sljedeći set pitanja odnosi se na efekte kazne i nagrade učenicima na učenje.

Grafik br. 9: Uticaj kazni na učenike/ce

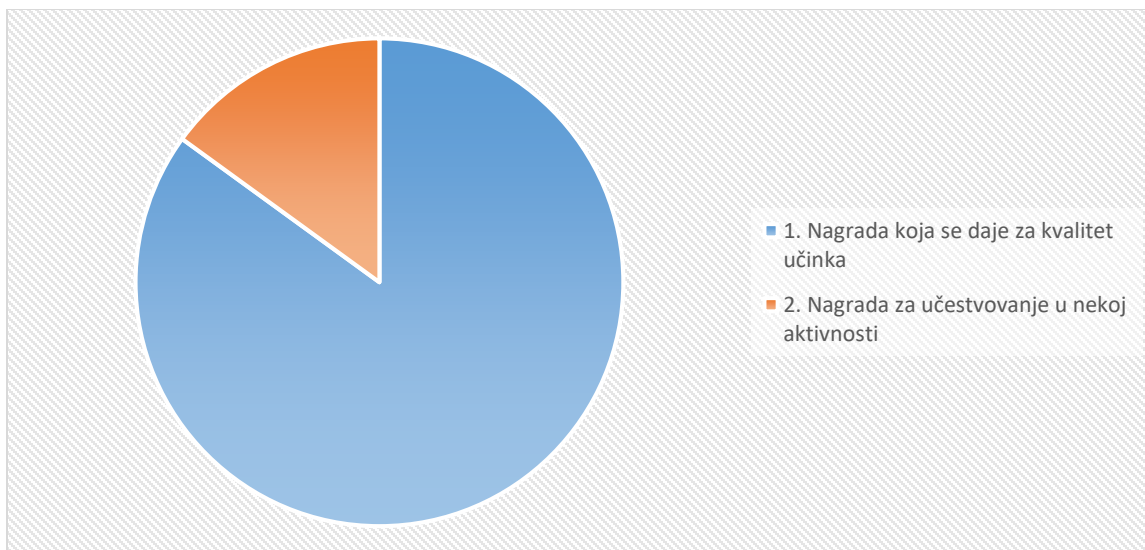
Najviše pedagoga i psihologa – 63% smatra da kazne demotiviraju učenike, a nakon kažnjavanja učenici se plaše, žele da izbjegnu učenje, reprodukovanje, memorisanje i disciplinovanje u školi, nesamostalniji su, imaju strah od neuspjeha, odnosa nastavnika prema njima, ali se kazne pozitivno odražavaju na disciplinu. Kažnjavani učenici su ravnodušniji prema određenim postupcima, dosadno im je u školi, zbunjeni su, frustrirani, razočarani, smatraju da su javno osramoćeni. 26% ocijenilo je ovaj stav sa 4, 6% sa 2, 5% sa 3, dok niko nije izrazio mišljenje da se uopšte ne slaže sa ovim stavom.

Grafik br. 10: Primjena (ne)adekvatnih nagrada i kazni nastavnika u pospješivanju uspjeha učenika i motivisanja

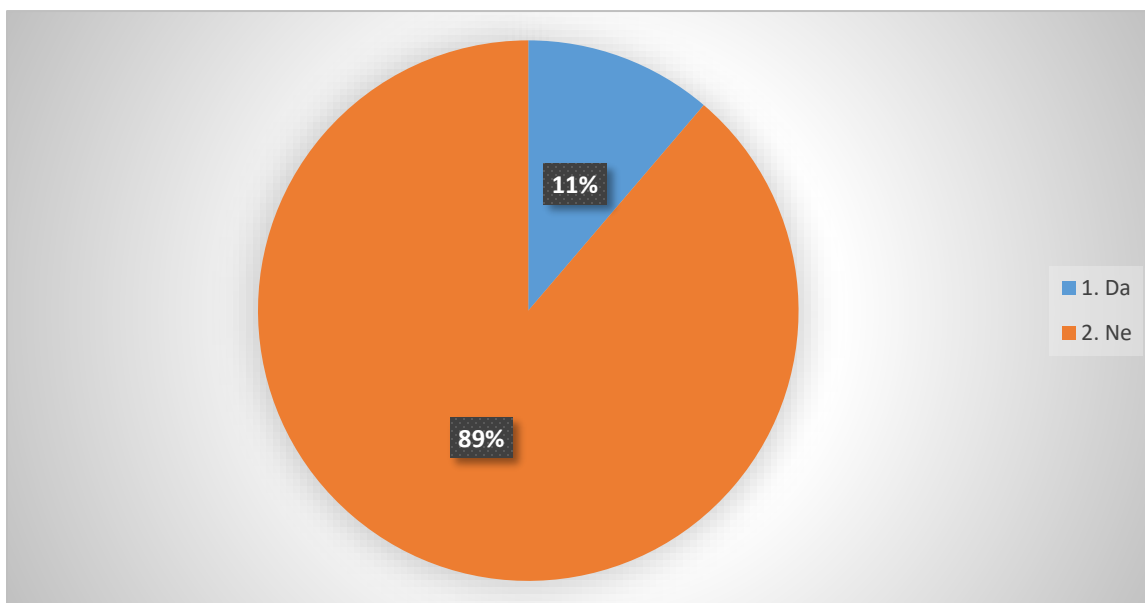
Većina pedagoga i psihologa – 46% smatra da nastavnik tokom realizacije nastave, inovira i primjenjuje adekvatne nagrade i kazne u cilju pospješivanja uspjeha u učenju, iako su evidentne razlike u stilu rada, načinu motivisanja i vrjednovanja rada učenika i dalo je ocjenu 5 da se u potpunosti slaže sa ovom konstatacijom. Ocjenu 4 dalo je 25%, ocjenu 3 – 18%, ocjenu 2 – 9%, dok je ocjenu 1, odnosno da se uopšte ne slaže sa ovim stavom dalo 2% ispitanika.

Grafik br. 11: Nagrada koju učenici preferiraju

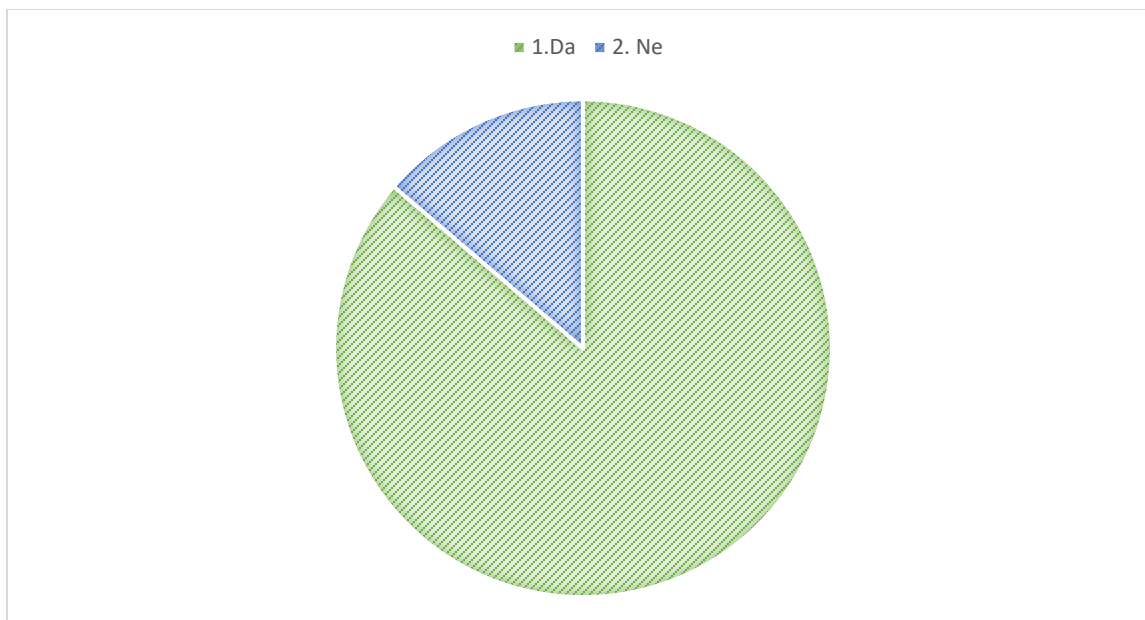
Prema mišljenju 85% pedagoga i psihologa učenici preferiraju nagradu koja se daje za kvalitet učinka, dok njih 15% smatra da učenici više vole nagradu za učestvovanje u nekoj aktivnosti.

Grafik br. 12: Uticaj pohvala i ocjena na učenje

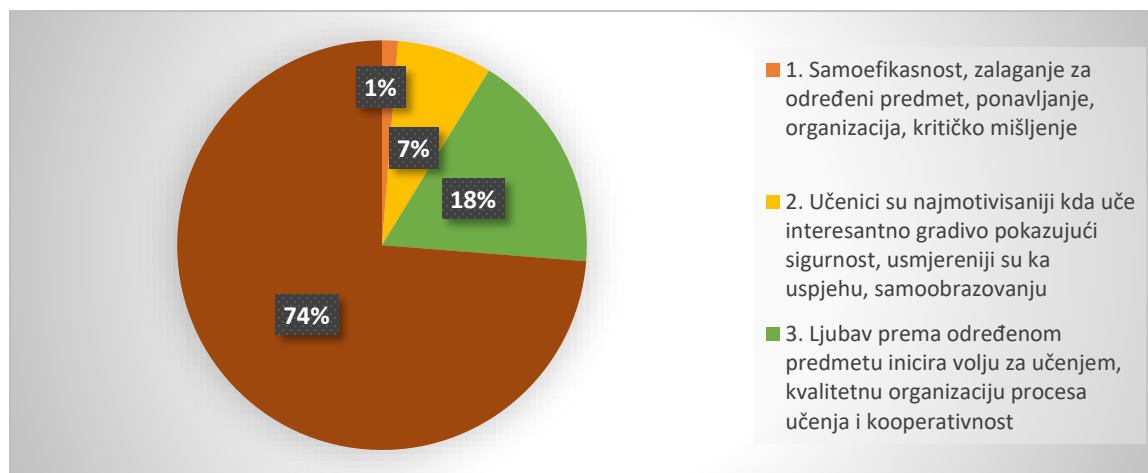
Anketirani pedagozi i psiholozi – 89% mišljenja su da socijalne nagrade (pohvale) ne utiču više na učenje nego materijalne nagrade (ocjene), dok njih 11% smatra da su pohvale uticajnije.

Grafik br. 13: Uticaj takmičenja na postizanje boljih rezultata u učenju

86% pedagoga i psihologa smatra da kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju, a njih 14% misli da ne utiče.

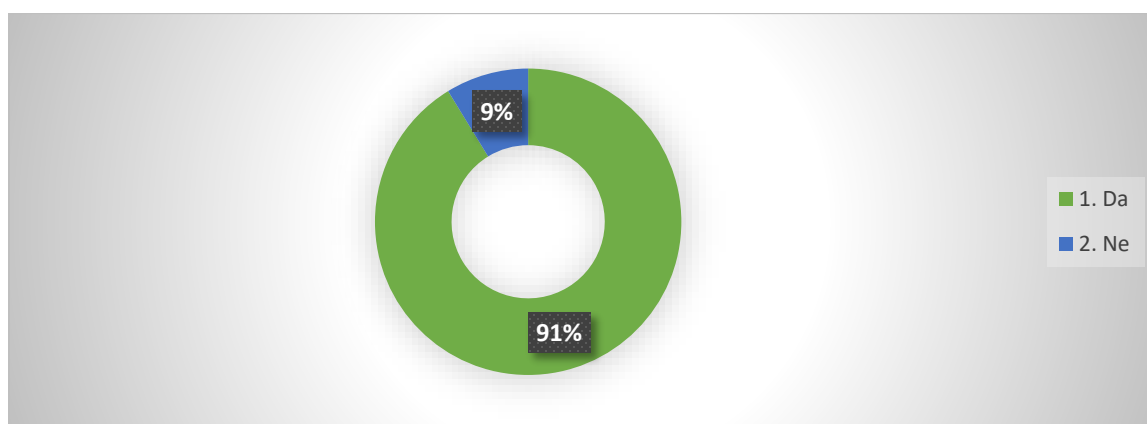
Grafik br. 14: Faktori koji doprinose uspjehu u učenju

74% ispitanih pedagoga i psihologa kao glavne faktore koji doprinose uspjehu u učenju navode samoefikasnost, zalaganje učenika za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje, učenici su najmotivisaniji kada uče interesantno gradivo pokazujući sigurnost, usmjereniji su ka uspjehu, samoobrazovanju, ljubav prema određenom predmetu inicira volju za učenjem, kvalitetnu organizaciju procesa učenja i kooperativnost. Njih 18% smatra da je najvažniji faktor ljubav prema određenom predmetu koja inicira volju za učenjem, kvalitetnu

organizaciju procesa učenja i kooperativnost, 7% smatra da su učenici najmotivisaniji kada uče interesantno gradivo pokazujući sigurnost, usmjereniji su ka uspjehu, samoobrazovanju, dok 1% misli da uspjehu u učenju najviše doprinose samoeфикаsnost, zalaganje učenika za određeni predmet, ponavljanje, organizacija i kritičko mišljenje.

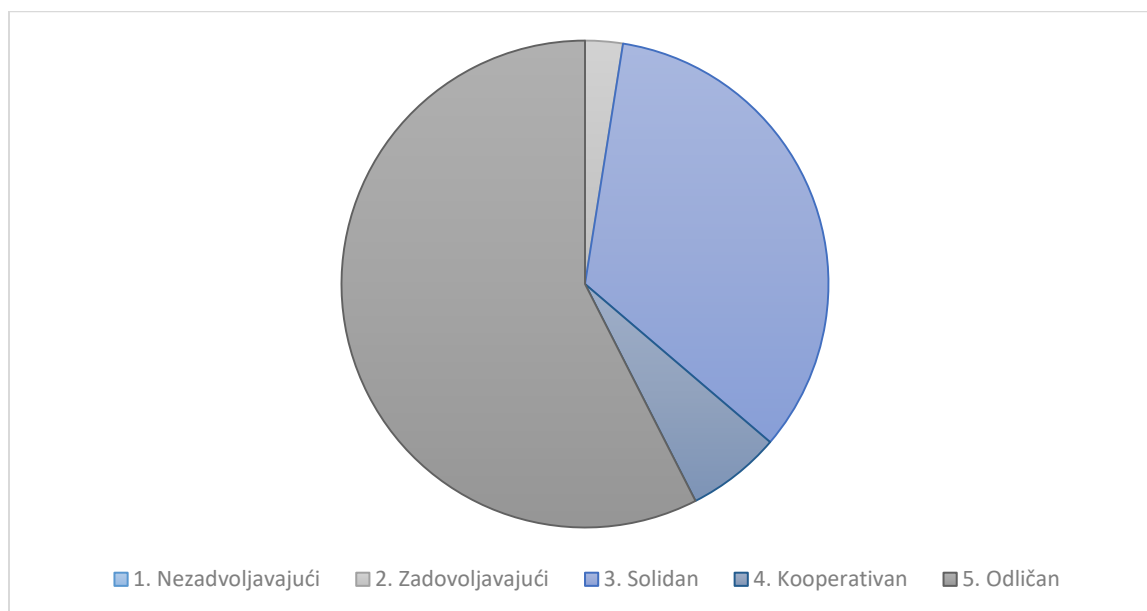
Grafik br. 15: Uticaj nagrada na učenje, a kazne na disciplinu

91% pedagoga i psihologa misli da nagrada djeluje potkrepljujuće i pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju, dok njih 9% smatra suprotno.

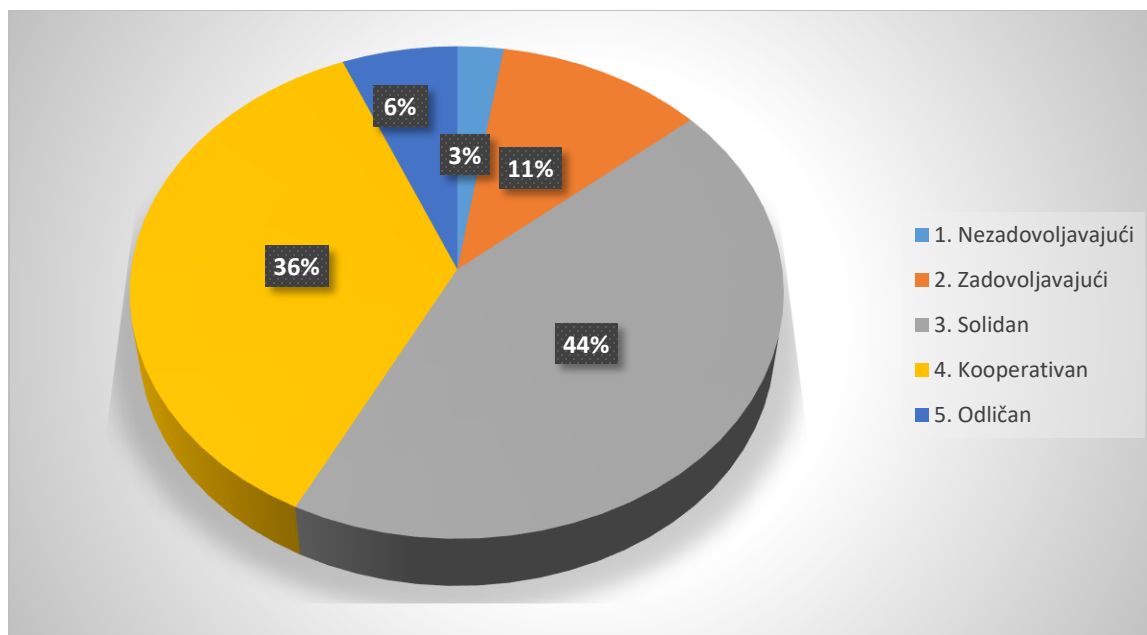
Sljedeći set pitanja odnosi se na saradnju pedagoga, psihologa i svih učesnika nastavnog procesa.

Grafik br. 16: Odnos pedagoga i psihologa sa roditeljima nagrađenih učenika/učenica

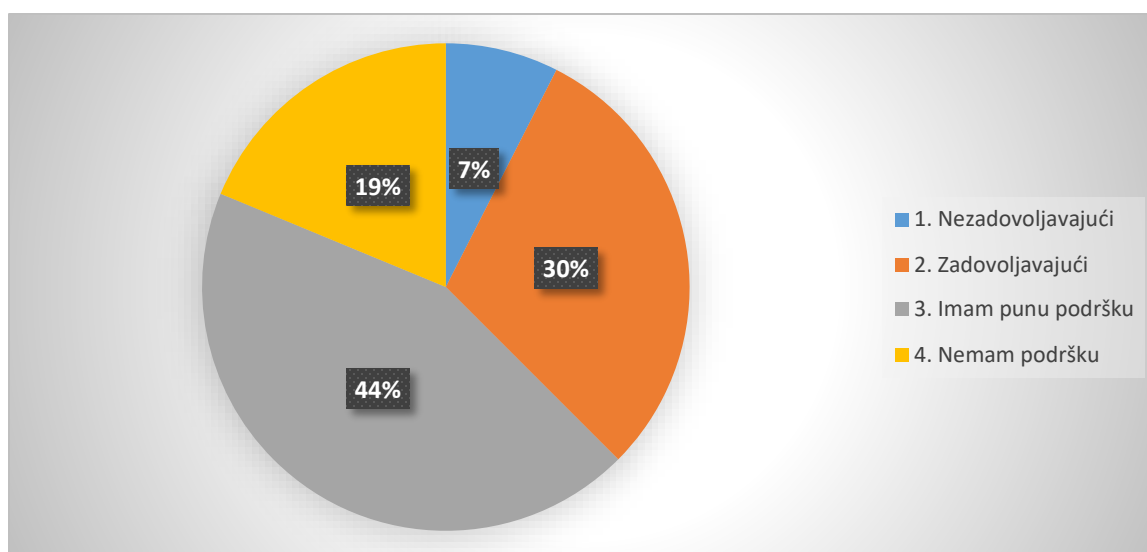
Odnos sa roditeljima nagrađenih učenika/učenica 58% pedagoga i psihologa ocijenilo je kao odličan, 34% kao solidan, 6% kao kooperativan, 3% kao zadovoljavajući, dok niko nije smatrao da je taj odnos nezadovoljavajući

Grafik br. 17: Odnos pedagoga i psihologa sa roditeljima kažnjivanih učenika/učenica

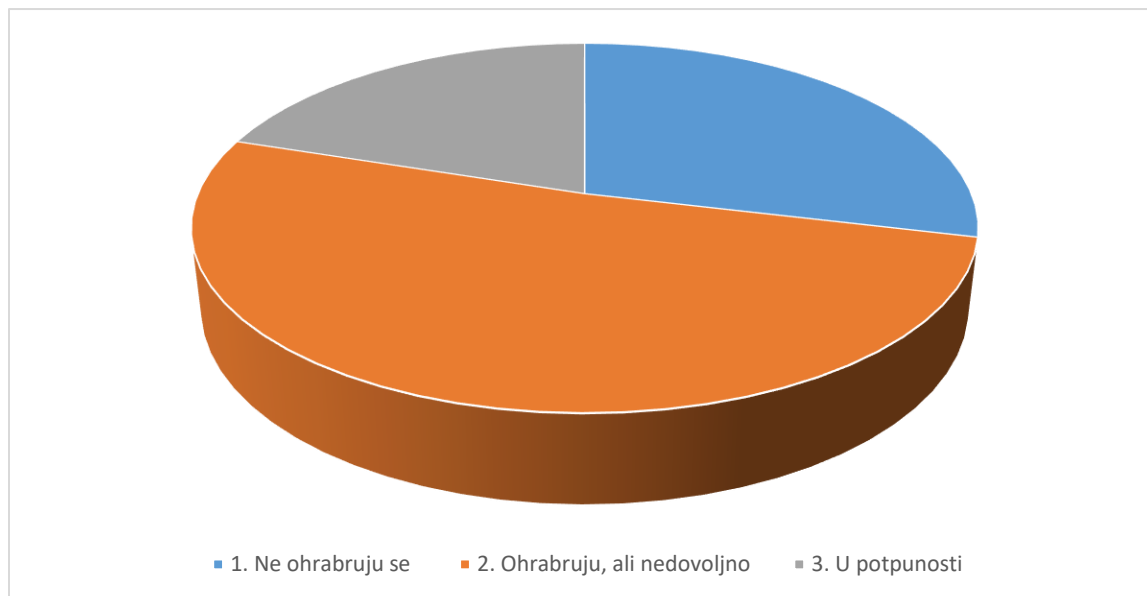
44% pedagoga i psihologa odnos sa roditeljima kažnjivanih učenika/učenica ocijenilo je kao solidan, 36% kao kooperativan, 11% zadovoljavajući, 6% odličan i 3% kao nezadovoljavajući.

Grafik br. 18: Odnos pedagoga i psihologa sa kolegama i nastavnicima

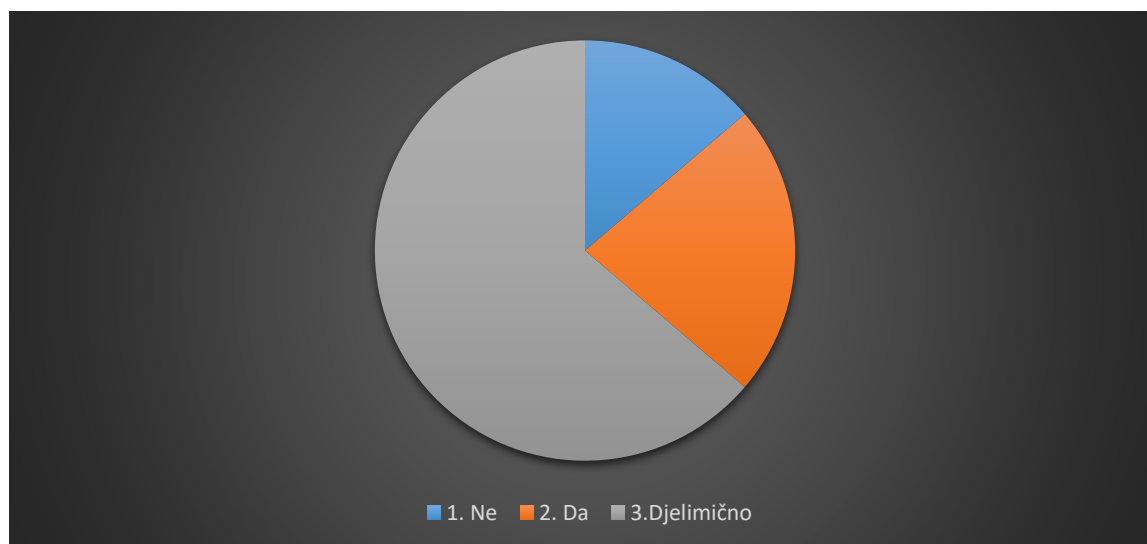
44% pedagoga i psihologa od kolega i nastavnika u radu ima punu podršku, 30% odnos sa kolegama i nastavnicima smatra zadovoljavajućim, 19% nema podršku i 7% ovaj odnos ocijenilo je kao nezadovoljavajući.

Grafik br. 19: Ohrabrivanje autonomije i kreativnosti pedagoga i psihologa od uprave škole i roditelja

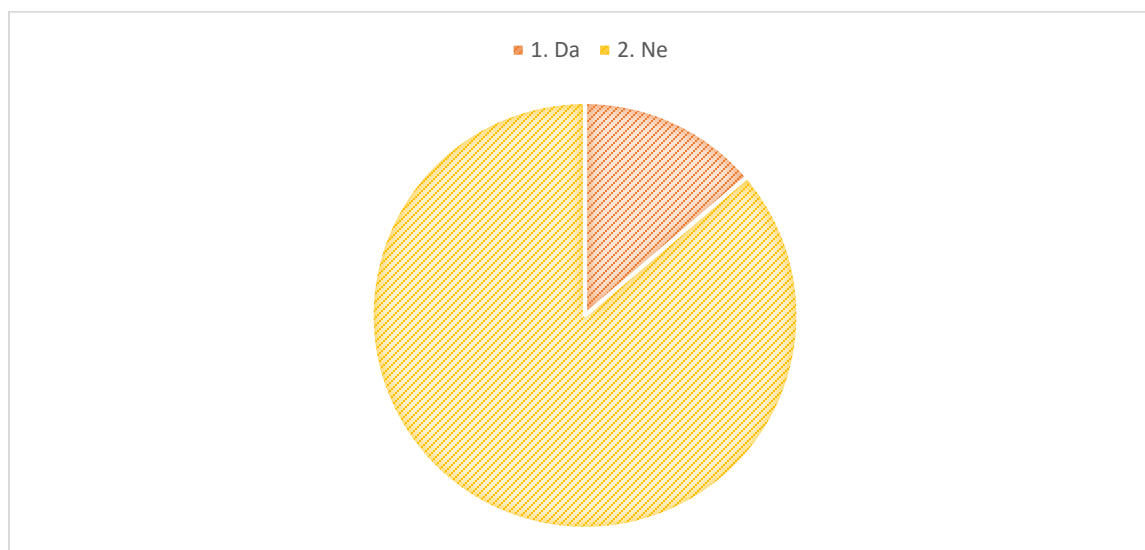
51% pedagoga i psihologa smatra da njihovu autonomiju i kreativnost ohrabruju, ali nedovoljno uprava škole i roditelji, 29% smatra da se ne ohrabruju, a 20% da ohrabruju u potpunosti.

Grafik br. 20: Pritisak pedagoga i psihologa od uprave i roditelja kada izriču nagrade ili kazne

51% pedagoga i psihologa djelimično se osjeća pod pritiskom od uprave i roditelja kada izriču nagrade ili kazne, 23% osjeća pritisak, do 14% nema pritisak pri izricanju nagrada i kazni učenicima.

Grafik br. 21: Pohađanje seminara pedagoga i psihologa vezanog za nagrađivanje/kažnjavanje učenika/ca

86% pedagoga i psihologa nije pohađalo seminar vezan za nagrađivanje/kažnjavanje učenika/ca, a njih 14% bilo je na nekom seminaru na ovu temu.

6.2. Osvrt na cjelokupnu analizu dobijenih rezultata

U anketi učenika/ca dominiraju učenici muškog pola – 51%, uzrasta 11-15 godina, koji pohađaju školu u južnoj regiji – 59%. Najviše učenika ocijenilo je odnos sa nastavnicima kao odličan – 64%. Dominiraju učenici koji ne posjećuju pedagoga ili psihologa – 51%. Od spoljašnjih faktora koji utiču na učenje učenici su izdvojili porodicu, školu, društvo, obrazovanje roditelja, razmjenu iskustava i savjeta među vršnjacima – 79%. 74% učenika smatra da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama nastavnika. 57% smatra da nagrade i pohvale kod učenika razvijaju ljubav prema izradi zadataka, pozitivno utiču na zainteresovanost za nastavu i učenje, doprinose saradnji sa ostalim učenicima. Najviše učenika – 85% smatra da se kazne negativno odražavaju na učenike. Nakon kažnjavanja plaše se, žele da izbjegnu učenje i disciplinovanje u školi, imaju strah od neuspjeha, odnosa nastavnika prema njima, ali se kazne

pozitivno odražavaju na disciplinu. Učenici preferiraju nagradu za kvalitet učenja - 89%. Da ocjene više utiču na uspjeh u učenju nego pohvale misli 86% učenika, a da takmičenje utiče na postizanje boljih rezultata u učenju smatra 76% učenika. Najviše učenika – 64% smatra da uspjehu u učenju doprinose stvaralačka atmosfera u učionici, motivisanost učenika za učenje pomoću nagrada i pohvala, kada nastavnik dopušta da slobodno izraze svoje mišljenje, kada uče interesantno gradivo, ljubav prema određenom predmetu, saradnja sa drugim učenicima. Svi anketirani učenici smatraju da nagrada pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju. Većina učenika, njih 84% misli da se nagrade/kazne učenicima djelimično pravedno daju, po zaslugama. 53% učenika smatra da njihovo ponašanje djelimično zavisi od odnosa nastavnika prema njima i načina organizacije nastavnog časa, dok 29% smatra da na motivaciju za učenje pozitivno utiču izražavanje pohvala učenicima o rezultatima rada, pomoć učenicima, podsticanje samostalnog rada učenika i usmjerenost nastavnika na zadovoljavanje potreba učenika. Učenici smatraju da najveću najveću i najznačajniju ulogu u nagrađivanju/kažnjavanju učenika imaju oni sami – 51%.

Među anketiranim pedagozima i psiholozima dominiraju žene – 84%. Najviše je ispitanika – 39% sa radnim stažom 21-30 godina. Najviše njih radi u centralnoj regiji – 43%. Odnos sa učenicima najviše pedagoga i psihologa ocijenilo je kao odličan – 72%. 58% kao spoljašnje faktore koji utiču na učenje izdvajaju socijalne faktore, fizičke faktore, porodicu, školu, društvo, obrazovanje roditelja učenika, razmjenu iskustava, savjeta među vršnjacima, socijalizaciju i dobre komunikacijske vještine. 84% pedagoga i psihologa smatra da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama koje su uključene u planiranje, oblike rada, efikasno podučavanje, modelovanje i organizaciju nastave. Najviše pedagoga i psihologa se odlučilo da su nagrade i pohvale značajne za podsticajne zadatke i aktivnosti, efikasno podučavanje, kooperativno učenje i predstavljaju model podrške autonomiji učenika, da doprinose intenziviranju individualnog oblika rada učenika, samodeterminaciji, većoj primjeni kompetitivnih oblika grupne interakcije u nastavi – 69%, dok se njih 61% u potpunosti slaže da nagrade kod učenika razvijaju ljubav prema izradi izazovnih zadataka, pozitivno utiču na povećanje sposobnosti kontrole, zainteresovanosti za nastavu, povećanje nivoa vrijednovanja akademskog postignuća. Najviše pedagoga i psihologa – 63% smatra da kazne demotiviraju učenike, a nakon kažnjavanja učenici se plaše, žele da izbjegnu učenje, reprodukovanje, memorisanje i disciplinovanje u školi, nesamostalniji su, imaju strah od neuspjeha, odnosa

nastavnika prema njima, ali se kazne pozitivno odražavaju na disciplinu. Kažnjavani učenici su ravnodušniji prema određenim postupcima, dosadno im je u školi, zbunjeni su, frustrirani, razočarani, smatraju da su javno osramoćeni. 46% smatra da nastavnik tokom realizacije nastave, inovira i primjenjuje adekvatne nagrade i kazne u cilju pospješivanja uspjeha u učenju, iako su evidentne razlike u stilu rada, načinu motivisanja i vrjednovanja rada učenika. Prema mišljenju 85% pedagoga i psihologa učenici preferiraju nagradu koja se daje za kvalitet učinka. 89% mišljenja su da socijalne nagrade (pohvale) ne utiču više na učenje nego materijalne nagrade (ocjene), dok 86% smatra da kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju. 74% ispitanih pedagoga i psihologa kao glavne faktore koji doprinose uspjehu u učenju navode samoefikasnost, zalaganje učenika za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje, učenici su najmotivisaniji kada uče interesantno gradivo pokazujući sigurnost, usmjereniji su ka uspjehu, samoobrazovanju, ljubav prema određenom predmetu inicira volju za učenjem, kvalitetnu organizaciju procesa učenja i kooperativnost. 91% pedagoga i psihologa misli da nagrada pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju. Odnos sa roditeljima nagrađenih učenika/učenica 58% pedagoga i psihologa ocijenilo je kao odličan, 44% odnos sa roditeljima kažnjavanih učenika/učenica ocijenilo je kao solidan. Njih 44% od kolega i nastavnika u radu ima punu podršku. 51% pedagoga i psihologa smatra da njihovu autonomiju i kreativnost ohrabruju, ali nedovoljno uprava škole i roditelji. 51% djelimično se osjeća pod pritiskom od uprave i roditelja kada izriču nagrade ili kazne. Zabrinjavajući je podatak da 86% pedagoga i psihologa nije pohađalo seminar vezan za nagrađivanje/kažnjavanje učenika/ca.

Intervju za nastavnike

Od nastavnika koje smo intervjuisali dominiraju osobe muškog pola 57%, sa radnim stažom od 21-30 godina – 51%, iz južne regije – 53%. Većina anketiranih – 69% smatra da su nagrade/kazne adekvatne ponašanju, (ne)motivisanosti za učenje, (ne)zlaganju u nastavnim i vannastavnim aktivnostima. Pri nagrađivanju 72% nastavnika najviše vodi računa o uspjehu, aktivnosti na nastavnom času, ponašanju učenika, empatiji, koordinaciji sa ostalim učenicima, vannastavnim aktivnostima. Kao krucijalne kriterijume za izricanje kazni učenicima nastavnici – njih 68% navode ponašanje na nastavnom času, ponašanje prema drugim učenicima, egoizam, netoleranciju, diskriminaciju drugih učenika. Većina nastavnika – 74% smatra da na učenike

značajno utiču nagrade i/ili kazne, njih 17% smatra da djelimično utiču, dok 9% misli da nagrade i kazne uopšte ne utiču na učenike. 66% nastavnika misli da nagrade i kazne pozitivno utiču na motivaciju učenika i uspješnost učenja, 21% smatra da djelimično utiču, a 13% smatra da ne utiču. Čak 94% nastavnika nije pohađalo neki seminar o kriterijumima nagrađivanja ili kažnjavanja učenika, a samo 6% jesu. Nastavnici – 98% smatraju da su učenici najzaslužniji za izricanje nagrada i kazni, dok njih 2% smatra da su to nastavnici.

Važno je razumijevanje uloge nastavnika, u određivanju nagrada i kazni, može doprinijeti boljoj organizaciji nastave, višoj aktivnosti učenika, stvaranju pozitivnije atmosfere na nastavnom času. Najznačajniji zadatak ovog istraživanja je primjena adekvatne nagrade ili kazne nastavnika kod učenika u nastavnom procesu i procjena njihovog uticaja na motivaciju u učenju.

ZAKLJUČAK

Motivacija podstiče na aktivnosti i doprinosi školskom uspjehu. Krucijalni motivacioni faktori uspješnog učenja su: motiv postignuća; nivo aspiracije, cilj, namjera, interesovanje za učenje, (ne)prijatan stav prema gradivu, rok za učenje, informisanost o postignutim rezultatima; pohvale; nagrade, kazne, saradnja i takmičenje. Nagrade i kazne su važan segment vaspitno-obrazovnog procesa. Nastavnici češće primjenjuju podsticajne zadatke i aktivnosti, koriste nagrade i pohvale, efikasnije je podučavanje, kooperativno učenje, individualni oblik rada, savremene metode, sredstava, savremena tehnologij i zaključujemo da su učenici djelimično motivisani za učenje. Mnogi autori se slažu u definisanju nagrada i kazni (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994, Plavac i Balog, 2000; Vizek-Vidović i sar., 2003), smatrajući da imaju značajnu ulogu u motivisanju učenika i poboljšanju uspjeha. Nagrade i kazne ne vezuju se isključivo za disciplinu, već se u praksi veća pažnja posvećuje kaznama za loše ponašanje nego motivaciji za učenje.

Spoljašnji podsticaji na uspjeh učenika u učenju dijele se na pozitivne (nagrade i pohvale) i negativne (kazne i prijekori). Pohvale i nagrade imaju veću vrijednost u učenju, podstiču na aktivnost, osnažuju ponašanja, pojačavaju motivaciju, napor, trajanje ponašanja i upućuju na pozitivne karakteristike učenika. Kazne sprječavaju njihove aktivnosti, djeluju posredno mijenjanjem ponašanja da bi se izbjegla kazna, odvrćaju učenika od loših postupaka ili od neaktivnosti. Primjenjuju se kada pozitivni uticaji ne djeluju. U procesu učenja su značajni participacija učenika i autoritet nastavnika (kažnjavajući i podražavajući). Najviši stupanj motivisanosti je intrinzična motivacija. Najbolje je kada se nagrade i kazne pravilno kombinuju. Javno izrečene kazne ugrožavaju ličnost učenika, rezultiraju gubitkom motivacije za učenje, pa ih treba samo nužno koristiti. Najveći podsticaj za učenje učenikima daju potrebe za uspjehom, kompetencijom i ugodne emocije, pohvale, želja za znanjem, ljubav prema predmetu. Krucijalni faktori ekstrinzične motivacije su ocjene, diplome i nagrade. Ako nastavnik želi da se učenici osjećaju ugodno i prihvaćeno, moraju isključiti prisilu. Loša ocjena demotiviše učenike. Kod učenika treba probuditi ljubav prema nastavnom procesu, jer je to najjači izvor motivacije. Učenici se više razlikuju prema vrsti nagrada koje ih motivišu, a slični su prema vrsti kazne koja će ih motivisati na promjenu ponašanja. Najviše motivišuća kazna učenikima za promjenu ponašanja je slanje na razgovor sa direktorom, dok je najmanje motivišuća kazna za većinu

učenika ukidanje vremena za igru. Od nagrada najviše motivišu dobra ocjena i pohvala, a najmanje savjet ili komentar.

Istraživanjem, u kojem je učestvovalo 200 ispitanika – 80 učenika, 40 nastavnika i po 40 pedagoga i psihologa, iz različitih škola Crne Gore, iz Podgorice, Nikšića, Budve, Kotora, Kolašina i Berana potvrđene su sve postavljene hipoteze: glavna hipoteza - da se motivacija za učenje podstiče nagradama i/ili kaznama koje su uključene u planiranje, oblike rada, modelovanje i organizaciju nastave, kao i sporedne: da od spoljašnjih faktora na motivaciju u učenju najviše utiču socijalni i fizički faktori; porodica, škola, društvo, obrazovanje roditelja učenika, razmjena iskustava, savjeta među vršnjacima, socijalizacija i dobre komunikacijske vještine bitne su za razvoj ličnosti djeteta i pozitivno utiču na motivaciju u učenju; nagrada koja se daje za kvalitet učinka pozitivno utiče na učenje, više nego za učestvovanje u nekoj aktivnosti; nastavnici planiraju načine i modalitete podsticanja motivacije za učenje, posebno putem nagrada, kao i zadatke i aktivnosti adekvatno sposobnostima učenika. Trebali bi više da pomažu u postavljanju kratkoročnih ciljeva i češće daju pohvale ili nagrade; ocjena više motiviše na učenje nego pohvala i da za učenike uspjeh u učenju predstavljaju odlične ocjene, diplome, takmičenja; materijalne nagrade pozitivnije se odražavaju na uspjeh nego pohvale; ocjena inicira angažovanost, upornost, samostalnost, kontinuirano učenje, razvoj kompetencija; socijalne nagrade (pohvale) predstavljaju podstrek na nižem nivou nego materijalna nagrada; kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju.

Glavna hipoteza, kao i sve sporedne hipoteze istraživanja su potvrđene, kako odgovorima anketiranih učenika, tako i nastavnika, pedagoga i psihologa. Kreativno mišljenje nastavnici podstiču dozvoljavajući rješavanje problemskih zadataka „na svoj način“. Uspjehu u učenju doprinose: samoeфикаsnost, zalaganje za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje. Učenici su najmotivisaniji kada uče interesantno gradivo pokazujući sigurnost, usmjereniji su ka uspjehu, samoobrazovanju. Ljubav prema određenom predmetu inicira volju za učenjem, kvalitetnu organizaciju procesa učenja i kooperativnost. Nagrada pozitivno utiče na učenje, a kazna na disciplinu. Nastavnici organizuju različite oblike kooperativne nastave, podstiču interakciju, planiraju načine vrjednovanja i procjene postignuća učenika. Češće treba formirati heterogene grupe koje uključuju učenike različitih karakteristika, primjenjivati raznovrsne metode rada na času.

Motivisati učenike znači osnažiti ih, pravilno usmjeravati njihovo ponašanje, aktivirati učenje. Kontinuirano podsticanje i motivisanje na učenje doprinosi dobrim rezultatima i zadovoljstvu. Nastavnik stalno treba da uspješno riješene zadatke prati povratnim informacijama, potkrepljivanjima, nagradama. Svi učenici mogu napredovati ako se trude. Zato učenike treba nagrađivati za napredak, a ne isključivo za kompletan učinak. Samo optimističan, vedar, pristupačan, objektivan, motivisan nastavnik, koji daje podršku, dozvoljava i razvija kritičko mišljenje, primjenjuje inovativne, interesantne metode, sredstva i oblike rada, koji ima povjerenja i poštuje djecu može prenijeti motivaciju za učenje učenicima. Razumijevanje uloge nastavnika u određivanju nagrada i kazni može doprinijeti boljoj organizaciji nastave, boljoj aktivnosti učenika, stvaranju pozitivnije atmosfere na času.

Eventualni nedostaci istraživanja mogu se odnositi na procjeni ispitanika da precizira motive za učenje i decidno pojasni način uticaja nagrada i kazni na proces učenja. Rok važenja podataka je diskutabilan, jer se motivi stalno mijenjaju. Problematično je i mimolilaženje u par odgovora učenika, nastavnika, pedagoga i psihologa na ista pitanja, pa je diskutabilno da li su razumjeli tvrdnje na isti način. Najznačajniji zadatak ovog istraživanja koji je ispunjen je da se u nastavnom procesu primjenjuju adekvatne nagrade ili kazne nastavnika kod učenika i procjena njihovog uticaja na motivaciju u učenju je kvalitetna i pravovremena.

LITERATURA

1. Allport, G.W. (1969). *Sklop i razvoj ličnosti*. Kultura, Beograd
2. Andrilović, V.; Čudina-Obradović, M. (1994). *Osnove opće i razvojne psihologije*. Školska knjiga, Zagreb
3. Backović, A.; Vujović, S.; Bajković, R.; Čalov-Prelević, A.; Božović, R.; Gavranović, J.; Jokić, T. (2018). Moje vrijednosti i vrline – razvoj socijalnih i emocionalnih vještina učenika i učenica. *Priručnik za nastavnike i nastavnice u osnovnoj školi*. UNICEF, Zavod za školstvo Crne Gore
4. Beck, R. C. (2003). *Motivacija, teorija i načela*. Nalada Slap, Zagreb
5. Berliner, D. C. & Calfee, R. C. (1996). *Handbook of educational psychology*. New York: Routledge.
6. Bojović, I. (2017). *Podsticanje motivacije učenika za učenje u nastavnom procesu*, Filozofski fakultet, Beograd
7. Borić, E. (2017). Zadovoljstvo poslom, motivacija učitelja za rad i poticanje razvoja kompetencija učenika. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, vol. 24 (2), 23-38. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/199982>, datum pristupa: 07.05.2023.
8. Brković, A.; Petrović-Bjekić, M; Zlatić. L. (1998): Motivacija učenika za nastavne predmete. *Psihologija*, 31 (1–2): 115–136.
9. Cenić, S. (2000). *Praćenje i ocenjivanje rada, uspeha i razvoja učenika osnovne škole*. Učiteljski fakultet, Vranje
10. Ching, G. (2012). Looking into the Issues of Rewards and Punishment in Students. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 1 (2): 29–38.
11. Čudina Obradović, M. (1994). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Impresum, Školska knjiga, Zagreb
12. Dad, H. (2004). *Effectiveness of Reward and Punishment as Modifiers of Students Classroom Behaviour*. Pakistan: Institute of Education and Research

13. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The What and Why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
14. Froiland, J. M.; Oros, E.; Smith, L.; Hirschert, T. (2012). Intrinsic motivation to learn: The nexus between psychological health and academic success. *Contemporary School Psychology: Formerly "The California School Psychologist"*, 16(1), 91-100. <https://doi.org/10.1007/BF03340978>, datum pristupa: 12.06.2023.
15. Frojd, S. (2016). *Kompletan uvod u psihoanalizu*. Nova knjiga, Beograd
16. Fulgosi, A., (1997). *Psihologija ličnosti, teorija i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb
17. Gašić-Pavišić, S. (1985). *Kažnjavanje i dete*. Prosveta, Beograd
18. Glaser, W. (1994). *Kvalitetna škola*. Eduka, Zagreb
19. Gottfried, A. E., Fleming, J. S. i Gottfried, A. W. (2001). Continuity of academic intrinsic motivation from childhood through late adolescence: A longitudinal study. *Journal of educational psychology*, 93(1), 3-13. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.1.3>, datum pristupa: 14.05.2023.
20. Grej, Dž. (2001). *Deca su iz raja*. Moć knjige, Beograd
21. Grgin, T. (2004). *Edukacijska psihologija*. Naklada Slap, Zagreb
22. Henderlong, J., & Lepper, M.R. (2002). The effects of praise on children's intrinsic motivation: A review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 128, 774-795.
23. Hidi, S. (2000). An interest researcher's perspective: The effect of intrinsic and extrinsic factors on motivation. In C. Sansone & J. M. Harackiewicz (Eds.), *Intrinsic and extrinsic motivation: The search for optimal motivation and performance* (pp. 309-339). San Diego, CA: Academic Press.
24. Ilić, M. (2000). *Responsibilna nastava*. Univerzitet, Banja Luka.
25. Jakšić, J. (2003) Motivacija. Psihopedagoški pristup. *Kateheza*, vol. 25 (1), 5-16. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/113877>

26. Jevtić, B. (2018). Nagrada i kazna – modifikatori ponašanja i orijentacije mladih, *Časopis za društvena pitanja, kulturu i regionalni razvoj Balkanske sinteze*, 2018, 97-108.
27. Jozinović, M. (2016) *Motivacija učenika za recepciju dramskog lika u suvremenim metodičkim sustavima*. Sveučilište Jurja Dobrile, Pula. Dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A607>, datum pristupa: 29.04.2023.
28. Jurišević, M. (2010). Motivisanje učenika za školsko učenje. *Priručnik za nastavnike i stručne suradnike*. Dostupno na: <https://html.pdfsanta.com/02/2019/11/05krp2wr6zz4pw/krp2wr6zz4pw.html>
29. Klapan, A. (2004). *Teme iz Andragogije*. Vlastita naklada, Rijeka
30. Kodžopeljić, J., Pekić, J. (2017). *Psihologija u nastavi, odabrane teme iz psihologije obrazovanja*, Filozofski fakultet, Novi Sad
31. Kyriacou, C. (1995). Temeljna nastavna umijeća. *Metodički priručnik za uspješno poučavanje i učenje*. Educa, Zagreb
32. Lalić, N. (2003). Primena postupka kažnjavanja u školi. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja* 35: 245–266.
33. Lalić Vučetić, N. (2008). *Kvalitet komunikacije između nastavnika i učenika i primjena podsticajnih mjera*. Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.
34. Lalić Vučetić, N. (2007). *Podsticanje učenika pohvalom i nagradom*. Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.
35. Lalić Vučetić, N. (2015). *Uloga nastavnika u motivisanju učenika za učenje*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.
36. Lungulov, B. (2010). *Motivacija učenika u nastavi – pretpostavka uspeha u učenju*. Filozofski fakultet, Novi Sad
37. Maslov, A. H. (1982). *Motivacija i ličnost*. Nolit, Beograd
38. McCombs, B. (1991). Motivation and Lifelong Learning. *Educational Psychologist*, 26 (3 & 4), 117-127.

39. Petz, B. (2005). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
40. Prtljaga, S. (2008). Kriterijum ocenjivanja u funkciji motivacije učenika. *Pedagoška stvarnost*, 54, 9–10 1004–1013.
41. Rajčević, P. (2015). Motivacija učenika osnovne škole za rad i vaspitno-obrazovni uspjeh, *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta*, Prizren, Leposavić, 9, 51-63
42. Reeve, J. (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*. Naklada Slap, Zagreb
43. Ribić, G. (2016). *Motivacija za studij kod učenika srednjih škola: uloga osnovnih psiholoških potreba i identiteta*. Sveučilište u Rijeci. Dostupno na: <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A710>
44. Rijavec, M. i Miljković, D. (2010). *Pozitivna disciplina u razredu: priručnik za preživljavanje u razredu*. IEP – D2, Zagreb
45. Rodžers, K. (1985). *Kako postati ličnost*. Nolit, Beograd
46. Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, 25(1), 54-67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>
47. Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2017). *Self-determination Theory - Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. New York, London: Guilford Press.
48. Schunk, D. H.; Meece, J. R. & Pintrich, P. R. (2014). *Motivation in education: Theory, research, and applications*. Harlow: Pearson New International Edition.
49. Stanojević, T. (2016). Motivacija za učenje, *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(Sp. Ed.3), 25-36
50. Stevanović, B. (1972). *Pedagoška psihologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd
51. Suzić, N. (1998). *Kako motivisati učenike*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva RS.
52. Suzić, N. (2005). Motivacija podsticanjem u univerzitetskoj nastavi. U Branković, D. i sar.: *Inovacije u univerzitetskoj nastavi*, Filozofski fakultet, Banja Luka

53. Šarčević, D. (2017). *Činioci akademske motivacije učenika – efekti učeničke percepcije motivacionih stilova nastavnika*. Filozofski fakultet, Novi Sad
54. Šejtanić, S. (2010): Motivacija kao pedagoška dimenzija stila rada nastavnika i njena povezanost sa školskim uspjehom, *Naša škola 1-2*, 227-234.
55. Trebješanin, B. (2009). *Motivacija za učenje*. Učiteljski fakultet, Beograd
56. Vidović, V.; Rijavec, M.; Vlahović-Štetić, V.; Miljković, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*, IEP, Zagreb.
57. Vizek-Vidović, V.; Vlahović-Štetić, V.; Rijavec, M.; Miljković, D. (2003) *Psihologija obrazovanja*. IEP, Zagreb
58. Vizek Vidović, V.; Rijavec, M.; Vlahović-Štetić, V.; Miljković, D. (2014). *Psihologija obrazovanja*. IEP, Zagreb
59. Vuković, N. 2011. Izazovi školskom pedagogu, *Napredak*, 152 (3-4) 551 – 568
60. Vučetić Lalić, N. (2007). Nagrađivanje i kažnjavanje dece različitog socijalnog ponašanja. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 39, 2: 367–382.
61. Žepić, M. (1961). *Latinsko hrvatskosrpski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb

Zakonska i podzakonska akta

1. Pravilnik o načinu i postupku dodjeljivanja pohvala i nagrada i vaspitnim mjerama za učenike osnovne škole, Sl. list RCG, br. 56 od 06.09.2004.

PRILOZI

Anketa za učenike

Dragi učenici/ce. U toku je istraživanje koje se sprovodi za potrebe master rada na temu „Uticaj nagrada i kazni na motivaciju učenika“. Od velikog značaja će mi biti Vaše mišljenje o datoj temi, pa Vas molim da budete pažljivi čitaoci i iskreno odgovorite na pitanja. Anketni upitnik je anonimnog karaktera, a dobijeni rezultati isključivo će se koristiti za potrebe master rada.

Unaprijed zahvalna,

Elma Čekić.

1. Pol:

M Ž

2.Koliko imate godina

- ☐ do 10 godina
- ☐ 11-15 godina
- ☐ više od 15 godina.

3.U kojoj regiji Crne Gore pohađate školu?

- ☐ U sjevernoj regiji
- ☐ U južnoj regiji
- ☐ U centralnoj regiji.

4.Kakav je Vaš odnos sa nastavnicima?

- ☐ Nezadovoljavajući
- ☐ Zadovoljavajući
- ☐ Odličan.

5. Da li posjećujete školskog pedagoga ili psihologa?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Povremeno.

6. Koji spoljašnji faktori utiču na učenje?

- ☐ Porodica, škola, društvo
- ☐ Obrazovanje roditelja, razmjena iskustava, savjeta među vršnjacima
- ☐ Sve opisano.

7. Motivacija za učenje podstiče se nagradama i/ili kaznama nastavnika.

- ☐ Da
- ☐ Ne.

8. Nagrade i pohvale kod učenika razvijaju ljubav prema izradi zadataka, pozitivno utiču na zainteresovanost za nastavu i učenje, doprinose saradnji sa ostalim učenicima.

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelimično.

9. Kazne se negativno odražavaju na učenike. Nakon kažnjavanja plašite se, želite da izbjegnute učenje i disciplinovanje u školi, imate strah od neuspjeha, odnosa nastavnika prema vama, ali se kazne pozitivno odražavaju na disciplinu. Kažnjavanjem učenika je dosadno u školi, zbunjeni su, razočarani, smatraju da su javno osramoćeni.

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelimično.

10. Nastavnik primjenjuje nagrade i kazne kako bi doprinio uspjehu u učenju i motivisao učenike da uče.

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelimično.

11. Koju nagradu više volite:

- ☐ Nagradu za kvalitet učenja
- ☐ Nagradu za učestvovanje u nekoj aktivnosti.

12. Da li ocjene više utiču na uspjeh u učenju nego pohvale?

- ☐ Da
- ☐ Ne.

13. Da li takmičenje utiče na postizanje boljih rezultata u učenju?

- ☐ Da
- ☐ Ne.

14. Uspjehu u učenju doprinose:

- ☐ Stvaralačka atmosfera u učionici
- ☐ Motivisanost učenika za učenje pomoću nagrada i pohvala
- ☐ Kada nastavnik dopušta da slobodno izrazimo svoje mišljenje
- ☐ Kada učimo interesantno gradivo
- ☐ Ljubav prema određenom predmetu
- ☐ Saradnja sa drugim učenicima
- ☐ Sve navedeno.

15.Nagrada pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju.

- ☐ Da
- ☐ Ne.

16.Da li se nagrade/kazne učenicima pravedno daju, po zaslugama?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelimično.

17.Dodjela nagrada/kazni doprinosi:

- ☐ Boljoj organizaciji nastave
- ☐ Uspješnijem radu nastavnika u odjeljenju
- ☐ Većoj aktivnosti učenika
- ☐ Stvaranju pozitivne atmosfere na času
- ☐ Svemu navedenom.

18.Da li vaše ponašanje zavisi od odnosa nastavnika prema vama i načina organizacije nastavnog časa?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelimično.

19.Na motivaciju za učenje pozitivno utiču:

- ☐ Izražavanje pohvala učenicima o rezultatima rada
- ☐ Pružanje pomoći učenicima
- ☐ Stalna povratna informacija o rezultatima rada

- Pokazivanje interesa nastavnika za ideje učenika
- Podsticanje samostalnog rada učenika
- Povjerenje u učenike
- Usmjerenost nastavnika na zadovoljavanje potreba učenika
- Sve navedeno.

20. Ko ima najveću i najznačajniju ulogu u nagrađivanju/kažnjavanju učenika?

- Nastavnici
- Učenici.

Anketa za pedagoge i psihologe

Drage kolegice/kolege. U toku je istraživanje koje se sprovodi za potrebe master rada na temu „Uticaj nagrada i kazni na motivaciju učenika“. Od velikog značaja će mi biti Vaše mišljenje o datoj temi, pa Vas molim da budete pažljivi čitaoci i iskreno odgovorite na pitanja. Anketni upitnik je anonimnog karaktera, a dobijeni rezultati isključivo će se koristiti za potrebe master rada.

Unaprijed zahvalna,

Elma Čekić.

1. Pol:

M Ž

2. Koliko imate godina radnog staža?

- ☐ do 10 godina
- ☐ 11-20 godina
- ☐ 21-30 godina
- ☐ više od 30 godina.

3. U kojoj regiji Crne Gore radite?

- ☐ U sjevernoj regiji
- ☐ U južnoj regiji
- ☐ U centralnoj regiji.

4. Kakav je Vaš odnos sa učenicima/učenicama?

- ☐ Nezadovoljavajući
- ☐ Zadovoljavajući
- ☐ Odličan.

5. Koji spoljašnji faktori utiču na učenje?

- Socijalni faktori
 - Fizički faktori
 - Porodica, škola, društvo, obrazovanje roditelja učenika, razmjena iskustava, savjeta među vršnjacima, socijalizacija i dobre komunikacijske vještine.
 - Sve opisano.
6. Motivacija za učenje podstiče se nagradama i/ili kaznama koje su uključene u planiranje nastavnog procesa, oblike rada u nastavi, efikasno podučavanje, modelovanje i organizaciju nastavnog procesa.
- Da
 - Ne.

U nastavku su prikazani stavovi izvedeni iz dosadašnjih istraživanja u vezi sa uticajem nagrada i kazni na motivaciju učenika/učenica. Ocijenite u kojoj mjeri ste saglasni sa stavovima. Ocjene dajte na skali od 1 do 5.

7. Nagrade i pohvale značajne su za podsticajne zadatke i aktivnosti, efikasno podučavanje, kooperativno učenje i predstavljaju model podrške autonomiji učenika. Doprinosu intenziviranju individualnog oblika rada učenika, samodeterminaciji, većoj primjeni kompetitivnih oblika grupne interakcije u nastavi.

Uopšte se ne slažem.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Potpuno se slažem.

8. Nagrade kod učenika razvijaju ljubav prema izradi izazovnih zadataka, pozitivno utiču na povećanje sposobnosti kontrole, zainteresovanosti za nastavu, povećanje nivoa vrjednovanja akademskog postignuća.

Uopšte se ne slažem.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Potpuno se slažem.

9. Kazne demotiviraju učenike, a nakon kažnjavanja plaše se, žele da izbjegnu učenje, reprodukovanje, memorisanje i disciplinovanje u školi, nesamostalniji su, imaju strah od neuspjeha, odnosa nastavnika prema njima, ali se kazne pozitivno odražavaju na disciplinu. Kažnjavani učenici su ravnodušniji prema određenim postupcima, dosadno im je u školi, zbunjeni su, frustrirani, razočarani, smatraju da su javno osramoćeni.

Uopšte se ne slažem.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Potpuno se slažem.

10. Nastavnik tokom realizacije nastave, inovira i primjenjuje adekvatne nagrade i kazne u cilju pospješivanja uspjeha u učenju, iako su evidentne razlike u stilu rada, načinu motivisanja i vrjednovanja rada učenika.

Uopšte se ne slažem.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Potpuno se slažem.

11. Koju nagradu učenici preferiraju?

- Koja se daje za kvalitet učinka
- Nagradu za učestvovanje u nekoj aktivnosti.

12. Da li socijalne nagrade (pohvale) više utiču nego materijalne (ocjene) na učenje?

- Da
- Ne.

13. Da li kompeticija (takmičenje) utiče na postizanje boljih rezultata u učenju?

- Da
- Ne.

14. Uspjehu u učenju, koje je posljedica spoljašnje motivacije doprinose:

- Samoeфикаsnost, zalaganje za određeni predmet, ponavljanje, organizacija, kritičko mišljenje.
- Učenici su najmotivisaniji kada uče interesantno gradivo pokazujući sigurnost, usmjereniji su ka uspjehu, samoobrazovanju.
- Ljubav prema određenom predmetu inicira volju za učenjem, kvalitetnu organizaciju procesa učenja i kooperativnost.

- Sve navedeno.

15. Nagrada djeluje potkrepljujuće i pozitivno utiče na učenje, a kazna pozitivno utiče na disciplinu i manje na uspjeh u učenju.

- Da.
- Ne.

16. Opišite odnos sa roditeljima nagrađenih učenika/učenica?

- Nezadovoljavajući
- Zadovoljavajući
- Solidan
- Kooperativan
- Odličan.

17. Kakav je Vaš odnos sa roditeljima kažnjavanih učenika/učenica?

- Nezadovoljavajući
- Zadovoljavajući
- Solidan
- Kooperativan
- Odličan.

18. Opišite Vaš odnos sa kolegama i nastavnicima.

- Nezadovoljavajući
- Zadovoljavajući
- Imam punu podršku
- Nemam podršku.

19. Koliko se Vaša autonomija i kreativnost ohrabruju od uprave škole i roditelja?

- Ne ohrabruju se
- Ohrabruju, ali nedovoljno
- U potpunosti.

20. Da li se osjećate pod pritiskom od uprave i roditelja kada izričete nagrade ili kazne?

- Ne
- Da
- Djelimično.

21. Da li ste pohađali neki seminar vezan za nagrađivanje/kažnjavanje učenika/ca?

- Da
- Ne.

Intervju za nastavnike

Dragi nastavnici/nastavnice. U toku je istraživanje koje se sprovodi za potrebe master rada na temu „Uticaj nagrada i kazni na motivaciju učenika“. Od velikog značaja će mi biti Vaše mišljenje o datoj temi, pa Vas molim da budete pažljivi čitaoci i iskreno odgovorite na pitanja. Intervju je anonimnog karaktera, a dobijeni rezultati isključivo će se koristiti za potrebe master rada.

Unaprijed zahvalna,

Elma Čekić.

1. Pol:

M Ž

2.Koliko imate godina radnog staža?

- ☐ do 10 godina
- ☐ 11-20 godina
- ☐ 21-30 godina
- ☐ više od 30 godina.

3.U kojoj regiji Crne Gore radite?

- ☐ U sjevernoj regiji
- ☐ U južnoj regiji
- ☐ U centralnoj regiji.

4.Da li su nagrade/kazne adekvatne ponašanju, (ne)motivisanosti za učenje, (ne)zalaganju u nastavnim i vannastavnim aktivnostima ?

5.O čemu najviše vodite računa pri nagrađivanju?

6.Koji su kriterijumi za izricanje kazni učenicima?

7.Kako učenici reaguju na kazne i nagrade?

8.U kojoj mjeri smatrate da nagrade i kazne pozitivno utiču na motivaciju učenika i uspješnost učenja?

9.Da li ste pohađali neki seminar o kriterijumima nagrađivanja ili kažnjavanja učenika?

10.Ko je najzaslužniji za izricanje nagrada i kazni učenici ili nastavnici?